Valentin Hossu-Longin

MONARHIA ROMANEASCA

Valentin Hossu-Longin

MONARHIA ROMÂNEASCĂ

Editura LITERA
Bucureşti, 1994

Coperta de FRANCISC KALAB

ISBN 973-43-0160-8

Capitolul I

MONARHIA LA ROMÂNI

„Aducerea unei dinastii străine în România devenise o nevoie de neinlăturat. De la stingerea vechilor dinastii naţionale ale Basarabilor şi Muşatinilor, istoria noastră fusese un lung şir de tulburări interne provocate de diferite partide boiereşti care luptau pentru stăpînire. în domnia lui Cuza-Vodă se văzuse că un domn cu oricît de mari însuşiri nu va putea avea destulă autoritate, dacă se va fi ridicat dintre ai noştri. Era nevoie de prestigiul unei vechi familii domnitoare, străine, care să nu fi fost niciodată amestecată în luptele politice de la noi. Acest lucru îl văzuseră lămurit şi divanurile ad-hoc din 1857, cînd cerură dinastie străină.**

P. P. Panaitescu, „ISTORIA ROMANILOR", 1942

Nimic despre regi!

Am putea începe „lecţia[11] noastră de istorie la Curtea de Argeş, Sarmizegetusa, Suceava, Alba lulia, Adamclisi sau Bucureşti, citind din Dio Cassius, din **învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,** din scrierile generaţiei lui Xenopol, Eminescu şi Slavici (1860—1890), din cărţile lui Şincai, lorga, C. C. Giurescu sau Gh. I. Bră- tianu, din documentele cancelariilor lui Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Matei Basarab, pînă la scrisorile Domnului Unirii —■ Alexandru loan Cuza. Acesta din urmă, înaintea plecării în exil, rostise: **„Să dea Dumnezeu să-i meargă ţării**

mai bine fără mine decît cu mine...**

De nimic nu le este mai teamă conducătorilor de azi decît de cuvîntul MONARHIE. Se continuă politica struţului sau, cum a zis ardeleanul Ion, cînd a văzut girafa: „Apăi, aşa ceva nici că există". Legiuitorii care au lucrat atîta vreme la Proiectul Constituţiei, afirmînd sus şi tare

că au luat ca bază Constituţia României Mari din 1923, uită să pomenească . .. REGATUL. Nu discutăm acum oportunitatea unui referendum naţional, privind forma de guvernămînt dorită de poporul român — regat sau republică — deoarece preşedintele, guvernul şi majoritatea fedesenist-parlamentară nici nu vor să audă de „aşa ceva"; se discută doar alternativa republică prezidenţială — republică parlamentară, uitîndu-se voit faptul că abdicarea forţată a regelui Mihai, din 30 decembrie 1947, este nulă şi neavenită, deoarece comunismul impus cu forţa de către o putere străină nu a avut nici o legitimitate în România. Poporului român i s-a refuzat posibilitatea să se pronunţe, la vremea aceea, asupra legalităţii actelor la care nu lua parte. Acum, se întîmplă cam acelaşi lucru.

Culmea este că actualii diriguitori ar avea şanse să cîştige partida, bazîndu-se şi numai pe neştiinţa marii majorităţi a populaţiei. Să ne explicăm: în afara celor trecuţi bine de 60 de ani, ceilalţi muritori de rînd nu ştiu decît că regii României „au supt sîngele poporului'[1], că „au vîndut ţara străinilor" şi că „n-au fost şi nu sînt români[11]. Generaţii întregi de elevi şi studenţi, toate categoriile de „oameni ai muncii de la oraşe şi sate" au învăţat — în şcoli, facultăţi sau la învăţămînt politic — despre odioasa dictatură regală, sau nu li s-a pomenit nimic despre creatorii României moderne, nici măcar cînd era vorba de războiul de independenţă şi războiul de reîntregire a neamului. Regalitatea era sinonimă cu camarila şi

imensele ei averi, în vreme ce republica şi ideile republicane ar fi avut în ţara noastră tradiţii multiseculare . .. De la pseudoistoria lui Roller (din anii ’50) pînă la manualele şcolare ale „iepocii de aur“, monarhia română era trecută în fruntea listei „duşmanilor poporu- lui“! De altfel, după 1948, toţi am fost frustraţi de cunoaşterea adevăratei istorii a neamului nostru şi, în special, a perioadelor modernă şi contemporană; prin îndoctrinarea marxist-leninistă se urmărea nu numai îndobitocirea oamenilor prezentului (ai dictaturii comuniste), pentru a fi mai uşor manevraţi, ci se sconta că viitorimea poate fi ruptă de trecutul ei doritor şi apărător al dreptăţii, adevărului şi libertăţii.

Vom reface, din pagini de istorie, din mărturii şi documente, drumul parcurs de monarhia constituţională între anii 1866 şi 1947, călătorind prin tunelul timpului pînă în vremea regelui Burebista ...

De la Roma la Iaşi

într-o conferinţă rostită la Fundaţia Dalles, în 1934, savantul **Nicolae Iorga** ţinea să precizeze, de la început: „A aduce în discuţie monarhia, aceasta o poate face numai cineva cu desăvîrşire ignorant, cineva lipsit de bun simţ, de o ambiţie bolnavă sau cineva care călăreşte pe nori, ceea ce nu înseamnă că nu avem şi noi cîţiva oameni care călăresc pe nori, dar aceste cavalcade n-au nici un fel de importanţă. Amatori serioşi de republică n-au fost în ţara aceasta niciodată, fiindcă republica nu este o formă pe care s-o poţi alege în locul altei forme, discutînd chestiunea în abstract. Republica este un lucru care se alcătuieşte undeva, la o anumită dată, din cauza unui anume concurs de împrejurări*[1]. Şi s-a referit la situaţiile cu totul speciale din S.U.A. şi Franţa, la ideile, înfăptuirile şi eşecurile revoluţiilor europene de la 1848; există

republici impuse şi monarhii de împrumut.

În ceea ce ne priveşte, el spunea: ,,La noi, din fericire, monarhia nu este aşa; ea vine din cea mai îndepărtată amintire, din fondul tradiţional cel mai adine al poporului românesc. Ea nu vine măcar din marginile precise ale existenţei unui popor românesc, ci este mai veche decît atîta, venind de-a dreptul din Roma cea ve- che“ şi din lumea traco-geto-dacă; în timp, au dispărut multe forme de organizare dar au rămas ideea şi „noţiunile de drept, de orînduială, de lege, de dreptate**, pe care le-a moştenit şi transmis monarhia. Voievozii, Domnii Ţărilor Române au perpetuat această idee sfîntă. Şi nu-i de mirare că descoperirea unui mormînt princiar, cu ocazia săpăturilor arheologice de la Curtea de Argeş, îl determină pe marele istoric să afirine că-i Vorba de Basarab I, întemeietorul principatului muntean: „a răsă-

rit Băsărabă-Vodă acesta, îmbrăcat în mătasă de purpură, cu crinul angevin ţesut în haine, purtînd o cingătoare de aur foarte frumos desenată, cu o cetate pe vîrful căreia se găseşte un senior apusean şi o doamnă, cu inele de aur pe degete, şi acoperit tot, pe ;mîini, pe corp cu mărgăritare. Prin urmare, nu este un ţăran, ci reprezentantul unei dinastii destul de vechi, al unei dinastii legate, de altminteri, cu cele mai vechi şi mai însemnate dinastii din vecinătate[44] (Bulgaria, Serbia, Ungaria şi Polonia). în veacurile următoare, domnii moldoveni şi munteni au perpetuat instituţia monarhiei, ale cărei măreţie, frumuseţe şi mîndrie constau din „aceeaşi legătură intimă cu poporul românesc pînă în adîncul său, care popor românesc este peste toate hotarele şi mai ales peste toate hotarele de clasă[44]. ..

Exemplul cel mai elocvent îl reprezintă Ştefan cel Mare, „care este una din cele mai splendide figuri de cîrmuitor al unui popor. Se simte gîndul şi fapta lui în orice colţişor de Moldovă şi în orice împrejurare, şi întreaga românime a fost în legătură cu isprăvile sale. Iar isprăvile acestea sînt de o smerenie, de o supunere creştină faţă de voia lui Dumnezeu, de o lepădare aşa de desăvîrşită de tot ce este slăbiciune omenească, încît în adevăr merită a fi pus în rîndul sfinţilor[44]. Despre Matei Basarab avea să spună: „Monarhul muntean cel adevărat este bătrînul Matei, care cunoştea pe toţi boierii săi, care a trăit în mijlocul lor, care era cel mai bine informat cu privire la toate cele ce se petreceau în ţară, care mergea la război, aşa cum merge un bunic între fiii şi nepoţii săi, înconjurat de iubirea cea mai nestrămutată tocmai prin faptul acesta că el îi avea pe toţi în inima sa şi pentru că fiecare avea în mintea sa ceva din gîn- direa lui totdeauna trează şi totdeauna prevăzătoare[44]. O dată cu domniile fanariote, care se schimbau din an în an, **ideea** s-a subţiat şi „vitalitatea ţării a slăbit, în măsura în care se părăsea datina seculară şi, în acelaşi timp, se rupea contactul dintre stăpînitor şi acei care formau naţiunea[44].

Ideea a prins însă în inimile unor boieri

luminaţi cu vreo trei decenii înainte de revoluţia paşoptistă, sub o 8

formă care o să-i intrige astăzi pe mulţi susţinători ai republicii. Este vorba de un document, de prin anii 1820, găsit în biblioteca Văcăreştilor, fiind atribuit lui Iancu Văcărescu, tînăr revoluţionar care studiase în Italia. Documentul este introdus de Nicolae Iorga în **„Istoria Românilor”,** voi. VIII, fiind considerat „un .curios proiect de reforme“ în care „se prevăd lucruri de o extraordinară îndrăzneală: Valahia şi Moldavia să (se) împreune şi să se facă amîndouă un prinţipat, care să-şi adauge întreaga raia dunăreană şi insulele locuite de români“ (. . .). „în ceea ce priveşte ordinea internă, Domnul ar fi constituţional cu jurămînt — monarhie mărginită — dar ereditară, cu un prinţ din Germania de Sus ales pentru prima dată de Austria, Franţa şi Anglia, cu înlăturarea deci a Rusiei care, împreună cu Poarta, îl va instala. Va trebui să treacă la religia noii sale patrii; el şi ai lui vor cunoaşte de acum înainte de patria lor aceste provinţii, se vor numi români şi nu se vor mai strămuta din aceste locuri“.

Nu ştim în ce măsură au devenit cunoscute aceste principii la vremea aceea, cert este însă faptul că după revoluţia de la 1848 tot mai mulţi fruntaşi politici din cele două ţări române propuneau UNIREA şi aducerea unui principe străin, care să asigure independenţa fără de pretenţiile Rusiei şi Turciei. Astfel, Barbu Ştirbey îi scria marelui vizir, în 1855, „că dorinţele unanime ale valaho- moldovenilor cheamă unirea celor două principate sub un singur cap, chiar dacă acesta ar trebui luat în una din familiile princiare din străinătate, ceea ce ar cruţa cu adevărat o ţară ce a suferit atît de încercările alegerilor şi prefacerilor[11]. Pe aceeaşi linie se înscriu şi hotărîrile Divanului ad-hoc din Moldova (7 octombrie 1857); la punctul 3 se specifică:

„Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare a Europei şi ai cărui moştenitori să fie crescuţi în religia ţării”.

în partea finală a cuvîntării SENSUL TRADIŢIONAL AL MONARHIEI, Nicolae Iorga spunea: „S-a întîmplat însă într-un moment că împrejurările s-au schimbat şi ne-am putut da un Domn din singură voia noastră, împotriva Europei, pe Cuza-Vodă. Cuza-Vodă, de a doua zi, a făcut să se simtă voinţa sa, pînă ce voinţa aceasta a fost tăiată într-un anume moment tocmai de oamenii care nu voiau să aibă o voinţă domnească în care să se întrupeze dorinţele poporului întreg. Dar în puţini ani, Domnul Unirii a contribuit să lege din nou ideea monarhică prin afecţiune de toate clasele societăţii româneşti, şi moştenirea pe care a lăsat-o Cuza-Vodă lui Carol I nu este încă preţuită îndeajuns (.. .). **Dinastia aceasta nouă a arătat, de la început, că doreşte a cunoaşte trecutul nostru, că vrea să se îndrepte după acest trecut**.**

Capitolul II

PRINCIPELE CAROL

„Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare ale Europei şi ai cărei moştenitori să fie crescuţi în religia ţării".

Divanul ad-hoc al Moldovei, Iaşi, 7 octombrie 1857.

„Prinţ străin cu moştenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare d-ale Europei, ai cărei moştenitori născuţi în ţară, am dori să fie crescuţi în religia ţării".

Divanul ad-hoc al Munteniei, Bucureşti, 8 octombrie 1857.

„Pretenţia poporului**

Cei mai luminaţi boieri din perioada post-paşoptistă vedeau în Unirea Ţărilor Române unica soluţie de a scăpa de suzeranitatea Porţii Otomane şi de sub influenţa nefastă a ţarismului rus; cum o demonstrează evenimentele din Transilvania, nici pe Imperiul Austro-Ungar nu se putea pune bază. Drept care, ochii tuturora se îndreptau spre Apusul Europei, de unde aşteptau, la momentul oportun, sprijin şi înţelegere. Totodată, se cristaliza ideea aducerii pe tronul ţării a unui principe străin, prin care să se garanteze Unirea şi care să fie deasupra intereselor de grup ale taberelor boiereşti rivale. Poate surprinde faptul că însuşi Grigore Alexandru Ghica, domnitorul Moldovei, împărtăşea una dintre „cele mai mari, mai generale, mai naţionale dorinţe ale ţării", cum

se exprimase Mihail Kogălniceanu, în şedinţa istorică a Divanului, din 7 octombrie 1857. Cu cîteva luni înainte, mai exact la 30 mai, Ghica Vodă i se destăinuia ministrului de externe al Franţei, Welevski, astfel:

„ . . . Unindu-se Principatele, să se pună un prinţ sau rege străin . .. Cu ruşinea mea mărturisesc că, în timp de şapte ani, cît am guvernat Moldova, am făcut o mulţime de nedreptăţi şi de nelegiuiri; cugetul mă mustră, Dumnezeu să se îndure a mă ierta. Insă ce era să fac, cînd eram în înrudire şi în amiciţie cu toţi boierii? Cum era să nu pun ministru pe vărul meu; logofăt mare pe cuscrul meu; postelnic pe fiul meu; preşedintele Divanului pe cumnatul meu; ispravnici pe nepoţi şi pe amici, priveghetori şi poliţai pe oamenii acestora? ... De aceea dar, trebuie un prinţ străin moştenitor tronului, un cap încoronat, care să stea în relaţii cu alte puteri europene, cu îndatorirea însă, după pretenţia poporului, ca fiii sau moştenitorii săi să primească religiunea ortodoxă[44].

Reţineţi: ultimul domnitor moldovean vorbea despre **pretenţia poporului.** Asta înseamnă că ideea monarhiei trecuse demult pragul cancelariilor şi al conacelor boiereşti, ieşise în stradă, cum se spune, reînviind în sufletul oamenilor simpli imaginea familiilor voievodale care i-au dat, în timpuri vechi, pe Cel Mare, Cel Bun, Cel Viteaz, Cel Bătrîn, Cel Frumos, uitînd relativ repede veacul domniilor fanariote ce înrobeau ţara turcilor .. .

Partida unionistă cîştigă teren cu fiece zi, de-o parte şi de alta a Milcovului. La 5 ianuarie 1859, Alexandru Ion Cuza este ales domn al Moldovei, care fusese pînă atunci comandantul armatei: „Patriot şi cu idei largi, liberale, nu era însă un radical, cu idei extremiste[44] **(Constantin C. Giurescu).** La 24 ianuarie 1859, Adunarea Electivă a Ţării Româneşti votează în unanimitate pe Cuza ca domn. Unirea odată înfăptuită, se părea că „destinul românilor a încăput pe mîini providenţiale[44] **(Stelian Nea- goe).** Domnul Unirii, cu incontestabilele lui merite, a trecut imediat la reformarea întregii societăţi a celor

aproape cinci milioane de locuitori ai României. Dar, după euforia generală a primelor succese politice, încep să apară tot mai multe disensiuni între domn şi partide, cu deosebire în privinţa „Reformei legii electorale[44], a „Legii rurale[44] şi a „Secularizării averilor mănăstireşti[44]. Guvernele se succed cu repeziciune — Barbu Catargiu, Nicolae Kre- tzulescu, Mihail Kogălniceanu — iar stabilitatea noilor
instituţii este din ce în ce mai precară. Nemulţumirile conservatorilor, ca şi ale liberalilor, l-au determinat pe Cuza să procedeze la o lovitură de stat (revoluţiunea paşnică din 2 mai 1864), în numele aşa-numitului „absolutism luminat[11]. Următorii doi ani de domnie au însemnat readucerea în discuţie a punctului 3 din „dorinţele[11] Di- vanurilor ad-hoc (1857), mai ales că Vodă comite cîteva „erori politice[44] şi „greşeli omeneşti[44], în iarna 1865—1866, care pun sub semnul întrebării chiar existenţa Unirii. Colaboratori apropiaţi, ca şi adversari declaraţi, îi reproşează inconsecvenţele, cîştigînd de partea lor şi comandanţii de armată; în noaptea de 11 februarie 1866, „complotiştii[44] îl determinară să semneze actul de abdicare.

Se instituie o locotenenţă domnească, avînd misiunea **de** a aduce în ţară . ..

... „Prinţ străin cu moştenirea tronului"

Fruntaşii ţării se opriră asupra contelui **Filip de Flandra,** fratele regelui Belgiei. Acesta, însă, la sfatul împăratului Napoleon al III-lea, rudă de-a sa, n-a primit tronul României, mai ales din cauza rivalităţilor manifeste ale puternicilor vecini ai ţărişoarei de la porţile Orientului.. .

După îndelungi consultări, propunerea i-a fost adresată principelui german **Carol de Hohenzollern-Sigmarin- gen,** tînăr ofiţer în armata Prusiei, al doilea fiu al lui Carol-Anton,

descendent dintr-o veche familie domnitoare stabilită în sudul Germaniei. Plecînd să se întîlnească, la Diisseldorf, cu viitorul domn al ţării, Ion Brăti- anu îşi va fi rememorat obîrşia acestuia, adusă în discuţie de istoricul Mihail Kogălniceanu, ca argument al trăinicie! alegerii făcute. În stufosul arbore genealogic, întîi- iul pomenit este Burkhard de Zolorin (sec. XI), din care, după 3 generaţii, apare contele Frederic de Zollern, burggraf de Ntîrnberg (mort în 1201). Acesta a avut doi fii, care au creat două ramuri distincte: cea **franconă** (Hohenzollern), descendenta lui Wilhelm I, împăratul Germaniei (1871—1888), şi **ramura suabă** (Hohenzollern-

Sigmaringen), din rîndul căreia se aminteşte de contele Carol căsătorit în 1537 cu Anna de Baden, descendentă din familia lui Basarab I, întemeietorul Ţării Româneşti! După alte 9 generaţii, avea să se nască prinţul Carol- Anton (1811—1885); acesta, căsătorindu-se cu ducesa Josefina de Baden (1813—1900), a avut şase copii: primul a fost prinţul Leopold (1835—1905), care prin căsătoria cu principesa Antonia (1845—1913), fiica reginei Maria a II-a de Gloria a Portugaliei (descendentă din Ştefan cel Mare al Moldovei!), va da României pe regele Ferdi- nand I (1865»—1927) ...

Principele Carol, în vîrstă de 27 de ani, acceptă propunerea făcută. Sînt de acord cu această alegere şi monarhii Angliei, Italiei şi Franţei. Austria, fiind în pragul războiului cu Prusia, nu vedea cu ochi buni un Hohen- zollern pe tronul Principatelor Unite. în ţară, imediat se organizează un plebiscit (8 aprilie); poporul urma să se pronunţe pentru sau contra venirii noului domn. Rezultatul a fost peste aşteptări: 685 969 voturi pentru şi numai 224 împotrivă! Acum rămînea partea cea mai dificilă: aducerea principelui — printre liniile „duşmane“ austriece. Iată cum

descrie acest episod inedit istoricul **P. P. Panaitescu:**

„De aceea, principele Carol trebuie să treacă prin Austria în ascuns. Luîndu-şi rămas bun de la regele Prusiei Wilhelm I, acesta îi arată neplăcerea lui ca un Ho- henzollern să devină vasalul sultanului, dar Carol îi răspunse că are de gînd să se scuture cît de curînd de suzeranitatea turcească şi în chipul cel mai demn. Călătoria prin Austria o făcu sub un nume schimbat şi purtînd ochelari negri, ca să nu fie recunoscut. Călătorea în tren cu clasa a II-a, însoţit de un singur secretar; la Baziaş, în Banat, principele Carol fu întîmpinat de Ion Brătianu, care călătorea şi el cu nume schimbat, şi se îmbarcară cu toţii pe un vapor pe Dunăre. Abia la debarcarea la Tur- nu-Severin, cînd principele fu întîmpinat cu entuziasm de populaţie şi garnizoană, comandantul vasului austriac îşi dădu seama, prea tîrziu, pe cine dusese pe corabia lui. De la Turnu-Severin pînă la Bucureşti, principele Carol călători cu căruţa poştei cu opt cai îndemnaţi de
surugii şi la 10 Mai 1866 (stil vechi) îşi făcu intrarea în Bucureşti.

în aceeaşi zi, avu loc depunerea jurămîntului, cînd principele Carol pronunţă cuvintele: **-«Din clipa în care am călcat pe teritoriul României, am devenit român»,** cuvinte care fură îndreptăţite cu prisosinţă în toată domnia lui“ („Istoria Românilor[44], 1942).

Deoarece aproape o jumătate de veac, istoriografia comunistă a falsificat sau trecut sub tăcere adevărul despre domnia lui Carol I, cea mai lungă din istoria noastră (48 de ani, cu unul mai mult decît al patriarhului neamului românesc, Ştefan cel Mare şi Sfînt!), vom avea acum ocazia să detaliem cele mai importante etape şi momente ale vieţii întemeietorului României moderne şi, totodată, ale creatorului monarhiei noastre constituţionale.

în primul rînd, este demnă de reţinut scurta

cuvîntare a tînărului principe, imediat după depunerea jurămîntului de credinţă, în care a spus: „Vă aduc o inimă leală, intenţii curate, o voinţă hotărîtă de a face binele, un devotament neprecupeţit către noua mea patrie şi acel respect neclintit al legilor, pe care îl am de la strămoşii mei. Cetăţean astăzi, mîine dacă va trebui, soldat, voi împărţi cu voi soarta cea bună, ca şi cea rea[44]. Această declaraţie solemnă avea să-i marcheze întreaga existenţă, nelipsită de griji, necazuri şi oprelişti. în acele zile de început, tatăl său îi scria: „Nu trebuie uitat niciodată că lucrezi în vederea viitorului, oricît de grea ar fi situaţiu- nea prezentă[44]... într-adevăr, prinţul şi apoi regele României a trecut prin mari greutăţi, dar a avut şi mari înfăptuiri. Dacă Bismark îl sfătuise să nu accepte tronul, considerînd că-i o aventură să porţi coroana unui stat lipsit de viitor, mai tîrziu, văzîndu-i împlinirile, a recunoscut netemeinicia părerilor sale pripite .. .

Născut şi crescut în respectul legilor, întîia preocupare a principelui a fost întocmirea unei noi constituţii, socotind că statutul lui Cuza, din 1864, era prea absolutist. Alege modelul belgian şi-l propune Adunării constituante, care îmbină principiile modern-europene cu cele tra- diţional-româneşti, ale pămîntului, oferind o Constituţie de tip liberal-democratică, votată la 11 iulie 1866, la două luni de la venirea sa în România! Prin ea se asigura libertatea individuală, egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legilor şi se stabilea că ţara este a poporului întreg. Legile erau alcătuite de către Cameră şi Senat, rămînînd Domnului să le promulge sau să-şi exercite dreptul de veto. Această Constituţie instituie domnia ereditară; cu modificări în anii 1879, 1884 şi 1916, avea să rămînă în vigoare pînă în 1923, cînd s-a votat Constituţia României Mari.

Iată, în finalul acestui episod, creionat, portretul făcut domnitorului de către medicul Curţii, dr. I. Mamulea: pro**fil de medalie, foarte frumos,**

ochii albaştri cu uşoare sclipiri verzui, vioi şi mobili, din care izvorau priviri scîn- teietoare, cap de vultur aşezat pe un trup bine făcut în fineţea sa; se înţelege uşor prestigiul care însoţea şi farmecul pe care-l emana personalitatea sa excepţională.. .

Capitolul III

„CE FACE VODA“

Şase foşti demnitari şi douăzeci de beizadele

Ostaş, în venele căruia curgea sîngele unui lung şir de militari şi capete încoronate, principele Carol şi-a pus, dintr-un început, chestiunea independenţei ţării. Plecînd să-şi ia în primire tronul, locotenentul în vîrstă de 27 de ani îi cere sfatul marelui cancelar Bismark; acesta nu-i aprobă hotărîrea, chiar şi numai pentru faptul că un ofiţer prusac nu poate accepta să se supună Porţii Otomane, Stăpîn pe sine, tînărul prinţ îi declară că „deocamdată voi suporta suveranitatea turcilor, dar în cel mai scurt timp voi cuceri independenţa cu armele“.

A trebuit să treacă mai mult de un deceniu, pentru ca această hotărîre să se împlinească; o perioadă de timp ce a fost considerată „un adevărat calvar“ pentru principele României. Cu toate că intrase în vigoare noua. Constituţie a ţării (votată la 11 iulie 1866), prin care se- stabilea că suveranul este un arbitru deasupra partidelor şi a evenimentelor şi că guvernul are autonomie în. acţiunile sale, situaţia internă era deosebit de critică. Stabilitatea politică a statului lăsa mult de dorit: în 5 ani s-au schimbat zece guverne şi s-au făcut treizeci de remanieri! Jocul politicienilor precum şi anarhia din administraţie erau foarte departe de spiritul său de ordine şi încredere în litera legilor. în scurtă vreme însă, principele Carol avea să spulbere speranţa unora de a face din; el — cum spunea un diplomat al vremii — un instrument al partidelor, ale căror patimi ajunseseră la paroxism. Se povesteşte că la cîteva luni după ce s-

a instalat la Bucureşti, domnitorul a făcut o vizită neanunţată la Curtea de Apel din Capitală: nici un magistrat nu era la locul său; a plecat mai departe, la cîteva ministere —

aceeaşi situaţie. Mai mult, la întîlnirile propuse demnitarilor, de a veni la Palat, aceştia întîrziau cu regularitate. Luînd parte la şedinţele din Cameră, se confruntă cu. .. vociferările opoziţiei; calm, rosteşte: „Oricît veţi striga, nu veţi ajunge niciodată să obosiţi răbdarea mea".

Punctual şi ferm, autoritar şi mărinimos, moral şi intransigent, Carol încerca să stabilească ordinea şi armonia pe ruinele unei cumplite anarhii. în mărturiile culese de dl. **Tzigara-Samurcaş** se arată că domnul intra atunci într-un mediu românesc împestriţat de balcanisme şi practici orientale; mai trăiau şase foşti domnitori şi vreo douăzeci de beizadele, fiecare cu obiceiurile şi mai ales cu interesele sale. Un moment de cumpănă l-a reprezentat vara anului 1870, cînd s-a pus la cale o mişcare antidinastică: colonelul Al. Candiano-Popescu „aprinde" Ploieştiul şi proclamă republica. Armata reuşeşte foarte repede să „stingă" elanul răzvrătitului, care după un deceniu va deveni aghiotant regal şi apoi deputat. ..

în toţi aceşti primi ani de domnie, nelipsiţi de griji şi incertitudini, principele Carol — ajutat de cîţiva politicieni de marcă, precum Ion Ghica, Lascăr Catargiu şi Ion C. Brătianu — începe un amplu proces de modernizare a economiei ţării, de dotare şi organizare a armatei, de ridicare a nivelului cultural şi de trai al populaţiei. Dar în primul rînd era vorba de atitudinea faţă de Poartă, care-i contestase domnia şi chiar Unirea, turcii afirmînd că a fost recunoscută numai pentru perioada lui Al. loan Cuza. Datorită sprijinului şi influenţei lui Napoleon III, Victor Emanuel II şi Bismark, Carol I primeşte firmanul de învestitură în ziua de 11/23 octombrie 1866, recunos- cîndu-se astfel Unirea, ţara continuînd să plătească tributul. Cînd s-a dus la Constantinopol, pentru acest act, principele trebuia să se supună unui ceremonial înjositor, ce se rezerva domnilor români: sultanul i-a indicat să se aşeze pe un scaun din faţa sa (pus

mai jos); Carol s-a făcut că nu înţelege gestul şi s-a aşezat pe canapea, lîngă el. Faptul a fost consemnat ca o mare îndrăzneală, dar pînă la izbucnirea războiului aveau să treacă 11 ani. Pînă atunci însă ţara trebuia întărită, structurile ei economico- sociale şi culturale stabilizate.

Pînă la război

Pe scurt, iată ce s-a întîmplat în această perioadă a monarhiei constituţionale: obţinerea unui împrumut de 36 610 500 franci, în special pentru sprijinirea industriei; crearea „Companiei române pentru exploatarea şi comer- ciul de păcură"; înfiinţarea Fabricii metalurgice „Freund[1]* (Bucureşti); deschiderea „Şcolii centrale de agricultură şi silvicultură[11] de la Herăstrău; participarea la expoziţia universală de la Paris (1867) cu pavilion propriu (nu în cadrul celui al Turciei, ca pînă atunci); înfiinţarea Bibliotecii Societăţii Academice Române; apariţia revistei „Convorbiri literare", organ al Societăţii „Junimea"; promulgarea Legii monetare (intră în vigoare la 1/13 ianuarie- 1868), prin care se adoptă ca unitate monetară naţională. LEUL (cu 100 de bani), din aur şi argint; Legea despre oficialitatea limbii române în şcoli apare manualul lui Ion-Creangă „Metodă nouă de scriere şi citire pentru uzul clasei l-a primare" (1868); începe activitatea Camerei de comerţ şi industrie din Bucureşti; Legea construcţiei de- şosele (naţionale, judeţene şi comunale); înfiinţarea „Filarmonicii române" (Bucureşti); Legea privind organizarea puterii armate — armata permanentă, corpul dorobanţilor şi al grănicerilor, miliţiile, garda orăşenească şi gloatele (pe principiile paşoptiste ale lui N. Bălcescu); ia fiinţă Fabrica de bere „Luther" (Bucureşti), prima din România; inaugurarea liniei ferate Bucureşti—Giurgiu (dirr gara Filaret — 19/31 octombrie 1869); se inaugurează clădirea Universităţii Bucureşti (14/26 decembrie 1869); debutul lui Mihai Eminescu la „Convorbiri literare"

cu poema „Venere şi Madonă“ (15 aprilie 1870); încheierea construcţiei liniilor ferate Iţcani— Roman şi Paşcani— Iaşi; începe la 11/23 martie 1871 „marea guvernare conservatoare[1]* a cabinetului condus de Lascăr Catargiu; în Bucureşti sînt demarate lucrările la „drumurile de fier americane** (tramvaie cu cai) şi pentru „iluminare şi încălzire prin gaz“; inaugurarea Gării de Nord (13/25 septembrie 1872); prima expoziţie de pictură şi sculptură din Bucureşti — N. Grigorescu participă cu 144 de lucrări (1/13 ianuarie 1873); Decret privind instituirea la

Bucureşti a „Comisiunii monumentelor publice“ — clasarea şi conservarea monumentelor din România (6/8 aprilie 1874); între 1875 şi 1880 se construieşte (în prima etapă) Castelul Peleş din Sinaia (cînd se definitivau proiectele, un arhitect îi atrage atenţia principelui Carol că-i foarte aproape de graniţa austro-ungară şi răspunsul a fost prompt: „Cine vă spune că ea va rămîne acolo?“); la Iaşi se creează primul teatru profesionist evreiesc din lume, sub conducerea lui Avram Goldfaden (1876); la Bucureşti apare ziarul „Timpul” (1876—1884), la care va lucra M. Eminescu; în iunie 1876 au loc alegeri parlamentare, soldate cu victoria categorică a liberalilor. Etc., etc.

Sînt numai cîteva date din istoria acestui prim deceniu al domniei lui Carol I, despre care istoriografia marxist-leninistă (mai ales din „iepoca de aur“) afirma că a fost dominată de începuturile luptei de clasă, că burghezo-moşierimea sugea sîngele poporului, că mizeria şi analfabetismul se datorau exploatării omului de către -om şi că monarhul, în special, vindea ţara străinilor! Nimic despre fabricile nou înfiinţate, convenţiile comerciale cu diverse ţări europene, construcţiile bucureştene, tratatele privind navigaţia pe Dunăre şi Marea Neagră, monedele de aur (20 lei) şi de argint (1 leu), hotărîrile privind monumentele istorice, acţiunile întreprinse de oficialităţi pentru cunoaşterea României în străinătate. Trist este faptul că nici actualii guvernanţi, majoritatea parlamentară şi preşedinţia nu catadicsesc să spună adevărul despre realităţile acelei perioade, ca şi ale monarhiei, în general, deoarece ar însemna să se dezică de la conduita lor neocomunistă, prin care trebuie veştejit tot ce a fost înaintea lor. Acum ei merg şi se închină în faţa icoanelor (!), ţin discursuri la mormintele eroilor neamului, se declară continuatori ai democraţiilor occidentale, dar fac totul în chip . .. original, ca să nu spunem fariseic. Şi se mai găseşte cîte un

senator cultivat (?), care afirmă cu ■dezinvoltură că regii noştri au fost trădători, iar pe ultimul dintre ei, Mihai I, îl consideră . . . primul nomencla- turist comunist. Cum poate o societate să progreseze, avînd asemenea reprezentanţi, oameni incapabili să dis-

cearnă între bine şi rău, între adevăr şi minciună, între puterea deţinută pentru moment şi lungul drum al ne- părtinirii? Desigur, nu trebuie trecute cu vederea greşelile unei etape sau alteia (reprimarea răscoalei ţărăneşti din 1907, bunăoară), dar acestea pălesc total în faţa crimelor, samavolniciilor, opresiunii, genocidului la care s-a dedat comunismul român pe parcursul unei aproape jumătăţi de veac. Exterminarea fizică şi morală, foamea, frigul, frica şi dezinformarea la nivel naţional, au expulzat România din Europa pentru foarte mult timp.

La Curtea de Argeş

România, prin acţiunile tînărului principe Carol, îşi crea structurile ieşirii din Orient înainte încă de războiul menit să-i confirme independenţa. Da, acest străin, căsătorit în 1869 cu o poetă — Carmen Sylva, principesa Eli- sabeta de Wied — avea să respecte ca nimeni altul virtuţile poporului român şi istoria noastră. într-un discurs ţinut la un deceniu de la venirea sa în Principatele Unite, regele Carol I spunea: ,,O naţiune care-şi respectă monumentele străbune şi mai ales pe cele ale pietăţii şi ale credinţei creştineşti are un viitor sigur şi neclintit[11]. El, atunci, n-avea de unde să ştie că într-un viitor vor veni comuniştii la putere, omorînd sute de mii de oameni, distrugînd biserici, lăsînd în paragină zeci şi sute de relicve ale trecutului României. El, un străin abia venit la Bucureşti, aflîndu-se într-o situaţie politică de neinvidiat, porneşte să bată drumurile ţării. în ziua de 2/14 octombrie 1866 vizitează Curtea de Argeş (unde a vrut să ajungă şi regele Mihai, de Crăciunul anului 1990 şi rămîne impresionat de construcţiile domneşti; notează însă cu amărăciune: „din nefericire, splendida clădire se află într-o stare tristă; interiorul e distrus prin foc; trăznetul a lovit unul din turnuri şi prin cutremur

s-a crăpat unul din ziduri" ... La 6 mai 1867 se întoarce şi constată că acoperişul n-a fost refăcut, aşa cum dăduse ordin, şi hotărăşte restaurarea impunătoarei biserici, dar în cîţiva ani nu s-au putut face decît reparaţii. La 25 mai 1873 avea

să constate: „s-a reparat numai temelia şi-i foarte nemulţumit cu modul cum se execută lucrările" (în „Memoriile" sale, Carol relatează ca un cronicar apropiat domnitorului). **Titu Maiorescu,** ministrul cultelor, devenit unul dintre cei mai fideli şi serioşi sfetnici ai săi, apelează la arh. Viollet Le Duc, care-l propune pe arh. Andre Lecomte du Noiiy, pentru continuarea lucrărilor; la întrevederea cu acesta, „Domnitorul îi recomandă foarte călduros să păstreze cu sfinţenie vechile forme ale splendidei clădiri şi să o ridice din tristă dărăpănare la vechea strălucire[11] (25 mai 1875). La 11 mai 1878, deci la scurt timp după încheierea războiului de independenţă, Carol urcă pe schelele bisericii pînă la acoperiş, bucurîndu-se din toată inima de cele văzute, cît de frumos şi precis a fost restaurat acest giuvaer al arhitecturii româneşti, avîndu-l „custode" pe Alexandru Odobescu . . . Lucrările au mai durat pînă în 1886, ziua inaugurării fiind fixată în duminica de 12 octombrie: opera lui Neagoe Basarab a apărut atunci în toată splendoarea sa, după trei secole şi jumătate de la întemeiere.

Acesta era omul destinat să obţină independenţa României. într-o evocare a scriitorului-părinte **Gala Ga- laction,** am găsit acest fragment, mai mult decît elocvent: **„Ce face Vodă? Vodă nu vorbeşte decît foarte puţin şi totdeauna cu miez; Vodă nu azvîrle banii pe ferestre; Vodă nu stă la masă decît o jumătate de oră; Vodă nu bea; lui Vodă nu-i plac lăutarii; Vodă trăieşte în palat ca un megaloschimnic în chilia lui" (s.n.).**

Capitolul IV

COMANDANT SUPREM AL ARMATELOR ROMANO-RUSE

„Independenţa absolută a României a fost proclamată de toate vocile autorizate ale ţării. Suveran şi popor au luat hotărirea nestrămutată de a o apăra cu arma în mină, ca şi integritatea teritoriului cu care ea s-a identificat de acum înainte în ochii întregii populaţii române".

MIHAIL KOGALNICEANU,
22 mai 1877

Puterea armată la români

Preocupat de punerea temeliilor statului modern, principele Carol s-a îngrijit îndeaproape de reorganizarea şi dotarea armatei, tînărul ofiţer prusac avînd în această direcţie toate cunoştinţele necesare. Studiind tradiţiile de luptă ale poporului român şi mai ales legislaţia iniţiată de Alexandru loan Cuza în politica militară, semnează legi (în 1868, 1872 şi 1874) care, într-un deceniu, vor duce la crearea unei armate capabile să dobîndească independenţa României.

În preajma războiului din 1877, oastea română era formată din următoarele elemente: **armata permanentă —** cu rezerva ei; **armata teritorială —** cu rezerva ei; **miliţiile; garda civică —** la oraşe (sau garda orăşenească) şi **gloatele —** la sate (nu s-a apelat la ele, deoarece primejdia invadării teritoriului nostru de .către turci a fost îndepărtată prin victoria de la Plevna). **Armata permanentă** se compunea din unităţi de

infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, flotilă, administraţie şi jandarmi (durata serviciului militar era de 7 ani, din care 3 în activitate şi 4 în serviciu; îl satisfăceau toţi tinerii în vîrstă de 21—29 ani).

Infanteria: 8 regimente de linie a cîte două batalioane fiecare, 4 batalioane de vînători a cîte 4 companii. Cavaleria: două regimente de roşiori a cîte două escadroane fiecare. Artileria: 4 regimente cu cîte 6 baterii fiecare (în total 96 guri de foc). Geniu: un batalion cu 4 companii de săpători-minari şi o companie de pontonieri. Flotila: 4 nave de tonaj mediu („Ştefan cel Mare[44], „Fulgerul[44], „România[44] şi „Rîndunica[44]) şi cîteva ambarcaţiuni mai mici de pază-patrulare. Jandarmii erau organizaţi în di- vizioane, baterii, semibaterii şi secţiuni, constituind artileria **armatei teritoriale** (sau nepermanente). Aceasta avea 16 regimente de infanterie (dorobanţii) şi 8 regimente de călăraşi; originalitatea acestor trupe consta din faptul că doar ofiţerii erau angajaţi permanent, ostaşii efectuînd stagiul cu „schimbul[44] (serviciul activ era de 6 ani şi se împărţea în patru schimburi egale, fiecare ostaş fiind o săptămînă în cazarmă şi 3 acasă). **Miliţiile** erau chemate sub arme numai în caz de război (30 batalioane şi 30 escadroane); cetăţenii pînă la 37 de ani, necuprinşi în armatele permanentă şi teritorială, erau organizaţi pe batalioane şi escadroane, cîte unul din fiecare judeţ. **Garda orăşenească** a fost organizată printr-o lege specială, în 1877, fiind formată din bărbaţi între 37 şi 46 de ani, cu scopul apărării localităţilor în care locuiau.

Ţara era pregătită să lupte. Carol I urmărea cu viu interes desfăşurarea evenimentelor din sud-estul european, mai ales că se întrevedea un conflict major între Rusia şi Turcia: prima putere nu renunţase la ideea de a stăpîni Orientul (ţarul Alexandru al II-lea urma „litera[44] Testamentului lui Petru cel Mare), în vreme ce Imperiul Otoman

înăbuşea în sînge revoltele din Bosnia, Macedonia, Serbia şi Muntenegru (1875—1876), ameninţînd în permanenţă noile structuri şi realităţi româneşti.

După alegerile parlamentare din iunie 1876, în care liberalii obţin o victorie categorică, guvernul român înaintează un memoriu înaltei Porţi şi puterilor garante, în care se revendică, printre altele, recunoaşterea „individualităţii statului român[44] şi a numelui de România. Turcia nici nu vrea să audă ... O dată cu constituirea noului guvern, în frunte cu Ion C. Brătianu, destinele ţării încep
să se clarifice. Principele Carol îl trimite pe Brătianu să trateze cu ruşii condiţiile trecerii armatei ţariste prin teritoriul nostru, în cazul unui conflict ruso-turc. întrevederea are loc în Crimeea, la Livadia (29 septembrie/11 octombrie 1876), cu guvernatorul Gorciakov, ruşii obli- gîndu-se să menţină şi să apere integritatea României (condiţie pe care au încălcat-o ulterior!). Printr-un joc perfid. Poarta proclamă o constituţie aşa-zis liberală (la 11/23 decembrie 1876), prin care România este numită „provincie privilegiată[44] a imperiului. Domnitorul, guvernul şi parlamentul iau imediat atitudine, şi, prin declara**ţia** primului-ministru, se specifică: **„...niciodată sabia lungă a lui Baiazet şi Mohamet nu a putut să pătrundă în munţii României, unde cutează astăzi să străbată Mid- hat-paşa cu constituţia lui“ (s.n.).** în termeni. .. diplomatici, se amintea Porţii că România nu mai poate suporta tutela nimănui. Totul se baza pe puterea armatei proprii, care intrase în faza decisivă de pregătire, organizare şi dotare, avînd sub arme aproximativ 100 000 de oameni.

Perfidia rusă

La 31 martie/12 aprilie 1877 se hotărăşte mobilizarea generală şi, a doua zi, are loc un Consiliu de Coroană, hotărîndu-se semnarea

Convenţiei de la Livadia (de către ministrul de externe Mihail Kogălniceanu şi baronul Dmitri Stuart, însărcinatul cu afaceri rus la Bucureşti — 4/16 aprilie). Peste o săptămînă, ruşii au trecut Prutul, ceea ce însemna debutul ostilităţilor cu Poarta; ţarul Alexandru al II-lea s-a întîlnit la Ploieşti cu principele Carol I, asigurîndu-l şi cu acest prilej că vor respecta legile şi drepturile politice ale statului român. Turcii răspund prin bombardarea porturilor dunărene Brăila, Calafat, Bechet, Olteniţa şi Călăraşi, începînd şi o amplă acţiune de piraterie (!) de-a lungul fluviului. Armata română, în majoritate concentrată în Oltenia, intră în acţiune şi trage asupra Vidinului (26 aprilie/8 mai).

„Parlamentul român, constatînd că, prin actele de ostilitate începute de turci, legăturile dintre ţara noastră şi Imperiul otoman au fost rupte, votează la 9 mai 1877

independenţa României, care fu proclamată a doua zi, de către principe, cu ocazia aniversării urcării lui pe tron. Ziua de 10 Mai devenise astfel pentru români o dublă aniversare, a înscăunării dinastiei şi a proclamării independenţei, rămînînd şi sărbătoarea noastră naţională“ **(P. P. Panaitescu,** „Istoria Românilor”, 1942). în aceeaşi zi, Carol I instituia Ordinul „STEAUA ROMÂNIEI”, prima decoraţie românească. Guvernul anulează tributul către Turcia, punînd suma respectivă (914 000 lei) la dispoziţia Ministerului de Război. Declaraţia lui **Mihail Ko- gălniceanu —** „Sîntem independenţi; sîntem naţiune de sine stătătoare!” — şi înaltele decizii ulterioare au fost întîmpinate de popor cu un entuziasm extraordinar. Zile întregi, peste tot se cînta „Deşteaptă-te, române!” . ..

încep dislocările trupelor. La 22 mai/3 iunie, Divizia a III-a intră în Bucureşti, în mijlocul unei mari manifestaţii populare. Cu acest prilej, domnitorul Carol I trece trupa în revistă şi decorează pe cei ce s-au distins în lupta de la

Olteniţa (28 aprilie/10 mai); doi soldaţi, artileristul **Costache Ochianu** şi vînătorul **Dinu Enache,** devin primii ostaşi români care au primit Ordinul „Steaua României^ cu spade în grad de cavaler (aceeaşi distincţie i-a fost înmînată la spital şi locotenentului **Petre Rafail,** rănit în timp ce conducea focul celor două tunuri de pe digul Olteniţei).

Armatele ruseşti forţează Dunărea pe la Zimnicea (la mijlocul lui iunie) şi înaintează relativ repede prin nordul bulgar. După o lună, marele duce Nicolae, comandantul suprem al ruşilor, trimite principelui Carol o telegramă, în care-i cere cu insistenţă ca armata română să treacă fluviul: „Les Turcs ayant amasse plus grandes mas- ses ă Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, demonstration et, şi possible, passage du Danube que desires faire. Entre Ie Jiul et Corabia cette demonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements“. Răspunsul: primele unităţi române trec Dunărea (20 august) pe la Zimnicea (podul de pontoane în lungime de 1 036 m fusese realizat de geniştii români), avîndu-l în frunte pe domnitorul Carol, numit comandant suprem al armatelor româno- ruse, şi se îndreaptă spre Plevno încercuită de ruşi.

Sfîrşitul verii era ploios. Oraşul-cetate rezista. Ducele Nicolae dorea să facă un cadou răsunător ţarului Alexandru, cu prilejul zilei onomastice (30 august), astfel că a ordonat un asalt general asupra Plevnei, neţinînd cont de avertismentul principelui, care fusese informat că turcii se aşteaptă la un asemenea atac şi deci nu sînt şanse de izbîndă. Orgoliosul duce nu ascultă şi, într-o zi, ruşii pierd 16 000 de oameni. Numai românii reuşesc să ocupe reduta Griviţa 1, după lupte cumplite şi pierderi grele (2 600 morţi şi răniţi). în consiliul de război, Carol propune un lung asediu asupra Plevnei şi ducele acceptă. După 3 luni de înfometare, turcii încearcă să spargă încercuirea, printr-un atac masiv, dar sînt înfrînţi; în ziua de 28

noiembrie/10 decembrie 1877, Osman-paşa se predă, oferindu-şi sabia colonelului român Cerchez, semnînd apoi capitularea. A doua zi, Carol I şi Alexandru al II-lea au intrat victorioşi în oraşul aproape distrus.

Războiul continua pe alte fronturi. în ianuarie 1878, românii ocupă Smîrdanul şi apoi Vidinul, silindu-i pe turci să ceară încheierea unui armistiţiu. Prin pacea de la San Stefano (19 februarie/3 martie) se recunoştea independenţa României şi realipirea Dobrogei, dar Rusia anexează sudul Basarabiei neţinînd cont de promisiunile făcute! Românii protestează, dar ruşii ameninţă cu dezarmarea armatei naţionale, după ce fuseseră salvaţi de la o înfrîngere ruşinoasă. Principele Carol declară:

„O armată care a luptat în faţa ţarului la Plevna poate fi zdrobită, dar nu dezarmată!"

Prin Congresul şi pacea de la Berlin (1/13 iulie 1878), la care au luat parte Ion Brătianu şi Mihai Kogălniceanu, se consfinţeşte independenţa României, dar şi retrocedarea celor 3 judeţe basarabene către Rusia. .. Totodată, Do- brogea şi Delta Dunării intră oficial în componenţa României; peste o lună, autorităţile noastre preiau administrarea acestor vechi teritorii româneşti, după cinci secole de stăpînire otomană.

... în ziua de 8/20 octombrie 1878, armata română victorioasă pătrunde în Bucureşti pe Podul Mogoşoaiei, care de atunci se va numi Calea Victoriei.

Capitolul V

REGELE CAROL I

„Mare organizator, chibzuit şi neîntrecut

gospodar, în administraţia internă a ţării sale, bun, drept şi totdeauna blînd şi înţelegător al nevoilor poporului său, al cărui mare educator a fost, nu numai cu vorba ci şi prin pilda propriei sale vieţi, de muncă, exactitate, simplicitate şi sobrietate; înţelept, demn şi fin diplomat, cu mult tact şi mare prestigiu, în relaţiunile din afară; militar viteaz şi strateg iscusit, în război; om de vastă cultură şi de mare consideraţie universală — recunoscut şi respectat ca unul dintre cei mai înţelepţi şi ascultaţi suverani ai timpului — totdeauna bine informat şi adînc cunoscător al problemelor generale ale epocii sale şi al celor speciale, de prezent şi viitor, ale ţării sale; şi, pe lîngă toate acestea, mare cunoscător şi mînuitor de oameni".

GRIGORE ANTIPA,
membru al Academiei Române

„Ţara noastră de la fruntarii"[1]

Aşa numise principele Carol ţinutul dintre Dunăre şi Marea Neagră, recîştigarea Dobrogei fiind unul din obiectivele războiului de independenţă, pentru ca imediat după Congresul de la Berlin (1 iunie — 1 iulie 1878) să se facă preparativele pentru preluarea acestei regiuni de către administraţia românească. Un rol deosebit în rezolvarea multiplelor probleme ridicate de noua stare de lucruri i-a revenit lui Mihail Kogălniceanu care, împreună cu Remus Opreanu, viitorul prefect de Constanţa, **a elaborat „Regulamentul de administraţie publică asupra organisaţiunei judecătoreşti, competenţei şi procedurii autorităţilor judecătoreşti din Dobrogea".**

Pregătirile fiind terminate, la 14 noiembrie 1878, domnitorul trece în revistă divizia aflată la Brăila, cu care ocazie este citită **„Proclamaţia**

către armata română”:

„Proclamaţia către armata română”

«Soldaţi!

Puterile mari europene, prin Tratatul de la Berlin, au unit cu România Dobrogea, această veche posesiune a prinţilor noştri de mai înainte.

Azi veţi pune piciorul pe acest pămînt care devine din nou românesc. însă acum veţi merge în Dobrogea, nu în calitate de cuceritori, ci de amici, ca fraţi ai locuitorilor, care de azi înainte sînt concetăţenii noştri.

Ostaşi!

în această nouă Românie, veţi găsi o populaţiune care în cea mai mare parte este deja românească, însă veţi găsi şi locuitori de alt neam şi alte credinţe. Toţi aceştia, care devin membri ai statului român, au acelaşi drept la protecţiunea şi la dragostea voastră!

între ei veţi găsi mahomedani, ale căror obiceiuri se deosebesc de ale noastre. Vă recomand cu deosebire ca să respectaţi credinţa lor.

Fiţi în mijlocul noilor voştri concetăţeni ceea ce aţi fost atît în timp de pace cît şi pe cîmpul de onoare: model de bravură şi de disciplină, apărători ai drepturilor României şi anteluptători ai legalităţii şi ai civilizaţiei Europei; astfel vă cunoaşte acum întreaga Europă, şi cu mîndrie confirmăm aceasta.

Aşadar, drum bun, soldaţi, şi Dumnezeu să vă apere.
Trăiască România!
Dat la Brăila, la 14 noiembrie, anul 1878.

CAROL»

Totodată s-a redactat şi o **„Proclamaţie domnească”,** în limbile română, turcă, greacă şi

bulgară; tipărită pe foi volante, a fost răspîndită în toată Dobrogea, care în zilele de 14—18 noiembrie a trăit momente cu adevărat istorice, după patru veacuri şi jumătate de stăpînire otomană. Peste tot (la Babadag, Tulcea, Constanţa, Mangalia) principele Carol, suita şi armata s-au găsit în faţa unei mulţimi entuziasmate, care a ridicat arcuri de triumf, i-a întîmpinat cu pîine şi sare, cu tablouri alegorice şi steaguri tricolore. Noua provincie intra pe marea poartă a modernizării vieţii social-economice şi cultural- ■spirituale, prin respectarea drepturilor tuturor cetăţenilor, indiferent de naţionalitate şi credinţă . . . Prin modificarea articolului 7 din Constituţie, se deschidea calea încetăţenirii necreştinilor; evreii care luptaseră în război au devenit, prin lege, cetăţeni români.

Drumul spre „Micul Paris“

Ţara cunoaşte prefaceri substanţiale în toate domeniile, chiar dacă erau de învins numeroase greutăţi şi inerţii. Prestigiul României creşte pe plan internaţional, ■stabilindu-se relaţii diplomatice normale, la rang de legaţie, cu 18 ţări, printre care: Rusia, Austro-Ungaria, Turcia, Italia, Serbia, Bulgaria, Belgia, Olanda, Monaco, Franţa, Marea Britanie, Germania, Grecia, S.U.A., Spania; ţările nordice aveau la Bucureşti consulate. Pe plan intern, încep importante lucrări de construcţie şi amenajare a teritoriului (demarează construirea căii ferate Buzău—Mărăşeşti, prima linie feroviară executată de statul român, şi se termină tronsonul Ploieşti—Predeal, 1879); se înfiinţează la Bucureşti „Agenţia Havas a României”, prima noastră agenţie de presă, ca sucursală a agenţiei franceze „Havas“. La 18/30 ianuarie 1879 are loc premiera piesei „O noapte furtunoasă” de I. L. Cara- giale, avînd în distribuţie pe Grigore Manolescu, Ion Panu, Ştefan Iulian,

Mihail Mateescu, Ana Dănescu, Ani- cuţa Popescu şi Aristizza Romanescu (în rolul lui Spiri- don). La 30 martie se votează Legea privind înfiinţarea

Academiei Române (în locul Societăţii Academice Române), cu 3 secţiuni: literară (literatură, artă, filologie şi filozofie), istorică (istorie, geografie şi ştiinţe sociale) şi ştiinţifică (ştiinţe teoretice şi aplicate).

La jubileul de 25 ani al acestui lăcaş de cultură, Carol I avea să rostească: „Renumele Academiei noastre, încă tînără, trebuie să aibe un răsunet departe peste hotarele ţării, spre a atrage în Capitala României bărbaţii însemnaţi, cari să se încredinţeze că vechile Principate Dunărene s-au transformat în un centru de civilizaţie şi de propăşire şi au devenit, prin vitejia armatei, ce a uimit lumea prin avîntul său şi tăria sa — un stat puternic şi neatîrnat, stabilit pe temelii aşa de tari, încît nici o sguduire nu-l mai poate zdruncina[44]. Este semnificativ faptul că acest om, străin de neam şi ţară pînă de curînd, cunoştea atît de bine spiritul limbii române, istoria şi tradiţiile poporului nostru, încît în 1884 spunea: ,,Ce limbă are norocul de a dispune de patru cuvinte pentru o însuşire, care trebuie să fie mîndria fiecărui popor, care trebuie să fie scrise pe steagul fiecărei armate: **voinicie, vitejie, bravură, eroism?“** Referindu-se la poezia populară românească şi la valorile vechilor cărţi bisericeşti, regele spunea că „Poezia a devenit astfel cea dintîi temelie a limbii[44]. . .

Recunoaşterea independenţei României de tot mai multe state şi prefacerile interne făceau ca rangul de principat să nu mai corespundă noilor realităţi. Astfel că, în şedinţa din 14 martie 1881, Parlamentul votează transformarea României în REGAT. Principele Carol va fi încoronat REGE în ziua de 10 Mai, devenită Zi Naţională, în Catedrala Mitropoliei din Bucureşti; coroana regală fusese turnată din oţelul unuia din tunurile turceşti

capturate la Plevna. Cu prilejul aceleiaşi ceremonii, a fost încoronată şi Regina Elisabeta, născută principesă de Wied, cu care domnitorul se căsătoreşte în 1869; regina va fi cunoscută ca poetă sub numele de Carmen Sylva. Populaţia Capitalei manifestă un entuziasm deosebit: se scandează „Trăiască Regele!“ şi se dă drumul la stoluri de porumbei albi, la trecerea caleştii cuplului regal; clădirile erau împodobite sărbătoreşte, cu crengi de brad şî steaguri tricolore.

Dincolo de aceste dovezi de apreciere la adresa monarhiei constituţionale, locuitorii ţării erau conştienţi că se află în faţa unor prefaceri cu adevărat radicale, că România îşi întemeia noua existenţă pe temelii moderne, •avînd în cîţiva dintre fruntaşii politici şi oamenii de cultură piloni de bază pentru ridicarea edificiului naţional. Apărător al idealurilor democratice, Mihail Kogălniceanu devine, ca şi Titu Maiorescu, unul din principalii susţinători ai regelui, participînd ca diplomat şi legiuitor la toate marile schimbări, indiferent de guvernele ce se succedau — liberali sau conservatori. Rînd pe rînd, sînt elaborate legi privind organizarea Dobrogei, sănătatea publică, economia rurală, pentru încurajarea industriei naţionale şi a comerţului, pentru constituirea unei flote româneşti, construirea podului peste Dunăre, răscumpărarea căii ferate Cernavodă—Constanţa, înfiinţarea porturilor franco Galaţi şi Brăila, tarifele vamale, creditele agricole, dotarea armatei etc.

Pînă la sfîrşitul veacului, România se îmbogăţeşte cu ■edificii şi instituţii care o aşază în rîndul naţiunilor de frunte în Europa. Bucureştiul începe să-şi schimbe fizionomia: se modernizează străzile şi se introduce iluminatul electric (pe locul unde astăzi se află Biblioteca Centrală Universitară se instalaseră, în 1882, primele generatoare electrice din România, numite

„fabrica de curent“), •se termină clădirea Băncii Naţionale, Casa Vernescu (actualul sediu al Uniunii Scriitorilor), Casa Monteoru (azi Casa Scriitorilor), Teatrul Naţional, Şcoala centrală de fete, Palatul de Justiţie, Foişorul de foc, Palatul Poştelor, Observatorul astronomic, Palatul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, Palatul C.E.C., Institutul de arhitectură, Palatul Cantacuzino (azi Muzeul „George Enescu“) şi altele. Toate acestea aveau să schimbe faţa Capitalei, care la începutul secolului al XX-lea va fi numită „Micul Paris“. Savantul **Grigore Antipa** a început, în 1893, reorganizarea Muzeului de istorie naturală, folosind, pentru prima dată în lume, un nou procedeu expo- ziţional — dioramele, cu ajutorul cărora vieţuitoarele sînt prezentate în mediul lor de viaţă.

Capitolul VI

ROMÂNIA MICĂ

„Regele Carol I a reuşit să creeze un stat european modern. Lupta împotriva obiceiurilor turco-orientale şi valorifica insuşirile morale ale cetăţenilor. Totuşi, nu numai o dată, în faţa enormelor greutăţi cu care se confrunta, s-a gîndit să abandoneze totul. Işi va face însă datoria pînă la capăt. Prestigiul său creştea o dată cu trecerea timpului. În 1913, strălucirea lui se afirmă din plin pe plan internaţional, atunci cind a fost ales ca arbitru în conflictul dintre popoarele balcanice. Astfel, Carol I va dăinui ca un exemplu de funcţionare fericită a monarhiei constituţionale."

Colocviu internaţional „Monarhiile în lumea actuală". Universitatea Complutense Mihai I, 22 august 1990, Madrid,

Legi, înfăptuiri, deziderate

După cum remarcă majoritatea istoricilor, intervalul 1881—1914 a reprezentat pentru România o perioadă de mare progres sub raport economic şi cultural, de importante clarificări în plan socio-politic. Cu toate convulsiile prin care trecea, ca urmare a unor grele moşteniri din epocile precedente, ţara îşi schimba fizionomia şi structurile, ajungînd un factor de stabilitate şi decizie în sud-estul Europei, înaintea primului război mondial. Atunci i se spunea **România mică,** mereu cu gîndul la ceea ce trebuia să devină patria tuturor românilor . ..

De altfel, acest gînd a fost rostit destul de clar chiar de către principele Carol, în 1874, cînd se analizau proiectele construirii castelului Peleş, ca

reşedinţă de vară, în perimetrul Sinaiei; la observaţia unui arhitect că-i foarte aproape de graniţă, principele întreabă: „Cine vă spune că ea va rămîne acolo?“ Sosit în Principatele Uni-

te în toiul războiului austro-prusian, tînărul ofiţer se pregătea să intre cu armata în Transilvania, dar conflictul s-a terminat în vreo şase săptămîni, ceea ce a dus la abandonarea ideii. Nici în 48 de ani de domnie, regele n-a putut reîntregi România, mai ales că relaţiile inter- europene nu ne erau prea favorabile. „Pentru a nu rămîne izolată în reţeaua de alianţe (Germania, Austro-Ungaria şi Italia constituiseră prin tratatele din 1879 şi 1882 Tripla Alianţă), ca o reacţie faţă de politica ţaristă după evenimentele din 1878 şi dînd urmare sentimentelor net progermane, ale regelui Carol I, guvernul liberal încheie, la 30 octombrie 1883, la Viena, pe o durată de 5 ani, un tratat secret de alianţă cu Austro-Ungaria, la care aderă, în aceeaşi zi, Germania, iar în 1888 şi Italia. Prelungit de mai multe ori, tratatul a rămas în vigoare pînă la izbucnirea primului război mondial" **(Constantin C. Giu- rescu. Dinu C. Giurescu —** „Istoria românilor", Ed. Albatros, 1975).

Este o perioadă de frămîntări, datorită eforturilor modernizării agriculturii şi dezvoltării industriei. Prin legile din 1878, 1881 şi 1889 (mai ales după răscoalele ţărăneşti din 1888) se urmărea împroprietărirea ţăranilor de pe moşiile statului, în vreme ce continua să fie dominantă marea proprietate. „Tocmelile agricole" sau „învoielile[14] reglementau condiţiile prin care se putea lua pămînt în arendă de la moşier sau de la arendaşii intermediari. Avîntul agriculturii însemna creşterea numărului batozelor şi secerătorilor, sporirea suprafeţelor însămînţate, cu deosebire în cîmpiile Bărăganului şi Burnazului şi în Dobrogea. Cum în regiunea reintrată în fruntariile ţării lipsea moşierimea, datorită faptului că mulţi dintre proprietarii musulmani abandonaseră pămînturile, s-a procedat la vînzarea de loturi între 10 şi 100 ha, cu prioritate localnicilor şi coloniştilor din alte părţi ale ţării. împroprietărirea veteranilor din războiul de

independenţă în Dobrogea a fost însoţită de facilităţi excepţionale: cei ce doreau să se stabilească primeau loturi de 8 ha plătibile în 60 de rate anuale, erau scutiţi de impozit 5 ani, li se acordau ajutoare pentru construirea caselor, procurarea vitelor şi uneltelor, primeau pomi fructiferi din pepinie-
rele statului. Dacă în 1885 aici erau cultivate aproximativ 240 000 ha, în două decenii suprafaţa s-a triplat! De o importanţă deosebită pentru economia ţării au devenit podgoriile din zonele Murfatlar şi Isaccea, precum şi perimetrele rezervate apiculturii. De asemenea, un avînt deosebit l-a luat piscicultura în lacurile Razelm şi Baba- dag şi în Delta Dunării, Dobrogea devenind principalul furnizor de peşte al ţării. Savantul **Grigore Antipa** s-a bucurat de înalta apreciere a regelui Carol I, care se îmbarca deseori pe crucişătorul „Elisabeta“ şi participa la cercetările biologice marine şi la lucrările de amenajare a canalelor Deltei, susţinînd proiectele de o deosebită valoare economică şi militară a acestei zone (canalul Dranov — Gura Portiţei a fost terminat în anul 1914).

„Astfel, în timp ce în restul ţării cercurile guvernante naţional-liberale refuzau să ia în considerare înfăptuirea unei reforme agrare largi, răspunzînd solidar împreună cu conservatorii de soarta nenorocită a ţăranului şi zguduirile sociale de mari proporţii, ca acelea din 1907, în Dobrogea, sub trei guverne liberale, s-au aplicat legiuiri care, alături de alţi factori, au impus concepţia despre caracterul ineluctabil al reformei, legiferată şi aplicată abia după primul război“ **(Adrian Rădulescu** şi **Ion Bitoleanu,** „Istoria românilor dintre Dunăre şi Mare. Dobrogea“, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979).

Pînă Ia războaiele balcanice

Ţară eminamente agrară, în secolul XX, România n-a fost decît în ideologia şi minţile comuniştilor; timp de aproape o jumătate de veac, doctrinarii dejişti-ceauşişti acreditau ideea moştenirii unui fel de ţări africane, în care oamenii culegeau doar fructe şi hăituiau animalele, regimul democrat-popular şi apoi cel al socialismului multilateral dezvoltat descoperind ciocanul şi nicovala! Ei nu s-au ostenit să citească nici măcar pe **Lucreţiu Pătrăşcanu** care, analizînd situaţia industriei României la cumpăna secolelor, ajunge la următoarea concluzie: „Dezvoltarea sectorului capitalist în economia românească

a cunoscut un progres lent pînă în 1880, cînd face un puternic salt pînă în 1902 şi înaintează apoi cu paşi repezi pînă în 1913 (protecţionismul practicat în politica economică a României mici a fost factorul important al creşterii industriei autohtone). În anul 1883, asistăm la prima **hausse.** Anii speculativi după 1883, şi în special unii după 1903, au fost numiţi în economia românească dinainte de războiul mondial drept **epoca de aur“ („Un** veac de frămîntări sociale, 1821—1907“). Iată şi cifre elocvente pentru anul 1911: din totalul de 170 524 lucrători, în industria mare erau ocupaţi 46 280, la C.F.R. 18 556, în industria extractivă 10 058, restul fiind sala- riaţi în ateliere şi industria mijlocie. Dacă n-ar fi fost aşa, pe ce bază s-ar fi născut mişcarea socialistă şi cum s-ar fi dezvoltat proletariatul? întrebare pe care nu şi-au pus-o tovarăşii brucani şi bîrlădeni. ..

Să revenim la acea cu adevărat „epocă de aur“, în care au trăit şi creat clasicii literaturii române: **Eminescu, Creangă, Caragiale, Titu Maiorescu, Vlahuţă, Coşbuc, Slavici, Barbu Delavrancea** ş.a., s-au afirmat **B. P. Has- deu. Alexandru Odobescu, Simion Mehedinţi, Ovid**

Densusianu, Sextil Puşcariu, Al. Xenopol, loan Bianu, Gr. G. Tocilescu, Vasile Pârvan, Constantin Giurescu şi **Nicolae lorga,** apoi, **Spiru Haret, Gh. Ţiţeica, Gr. Co- bălcescu, Carol Davila, Emil Racoviţă, Vasile Conta, Petre Foni, Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henry Coandă** şi încă mulţi alţi savanţi şi cercetători, mari artişti ca **Nicolae Grigorescu, Ştefan Luchian, Ion Andreescu** şi **George Enescu.** Toţi s-au putut manifesta plenar şi şi-au împlinit crezurile, chiar dacă uneori greutăţile sau bolile le-au diminuat elanurile creatoare. O pleiadă de oameni de cultură, artă şi ştiinţă pe umerii cărora s-a ridicat edificiul civilizaţiei româneşti contemporane. Academia Română şi „Fundaţiunea Universitară Carol 1“ (1891) aveau să joace un rol determinant în propulsarea valorilor naţionale, antrenînd în activitatea lor pe reprezentanţii ,,înteligheţiei“ din Transilvania, Bucovina şi Basarabia. Intr-un fel sau altul, România mică lua parte la toate frămîntările românilor din teritoriile ocupate, precum s-a întîmplat în cazul „procesului memorandiştilor“ (Cluj, mai 1894) cînd fruntaşii Partidului Naţional Român (prin-

tre care **Ioan Raţiu, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băseşti)** au fost condamnaţi de unguri la mulţi ani de închisoare. După puternicele manifestaţii populare de protest de la Bucureşti, regele Carol I iniţiază un lung schimb de mesaje cu împăratul Franz Joseph I, în urma cărora inculpaţii au fost graţiaţi (19 septembrie 1895).

Printre numeroasele alte acţiuni menite să sprijine creaţiile autohtone este şi trimiterea tinerelor talente la studii în marile centre europene, pe cheltuiala statului. Un singur caz, dar elocvent, de care-şi amintea mai tîrziu generalul adjutant **G. P. Georgescu:** „Regele nu era un admirator al muzicii. Totuşi, asistînd la Ateneu la un concert dat de George Enescu, copil de 14 ani, care conducea orchestra executînd opera sa «Poemul Român», am putut constata cît a fost de impresionat, căci a şi dat dis- poziţiuni să fie trimis în Franţa copilul mare artist, ca să-şi desăvîrşească însuşirile geniului său". Peste puţin timp, la Paris, Enescu începea suita de prime audiţii şi extraordinare concerte care-l vor face celebru în întreaga lume muzicală.

Ţara prospera. După ce, în 1903, arhitectul francez Ed. Redont a început amenajarea parcului din zona Fila- ret, numită ulterior „Parcul Carol", la 6 iunie 1906 se inaugurează aici **Expoziţia generală română,** prima manifestare, de acest gen, din ţara noastră. Pe lîngă gazde, aveau pavilioane proprii românii din Transilvania, Bucovina, Basarabia, Banat şi Macedonia, precum şi firme din Franţa, Serbia, Austria, Italia şi Ungaria. La deschidere, **Ion LahoVari,** ministrul domeniilor, a subliniat că această expoziţie are menirea de „a arăta astfel ţării şi străinătăţii o icoană a muncii, a energiei poporului român". Mulţumind organizatorilor, regele Carol I afirma: „Cu adîncă bucurie salut deci întîia noastră expoziţie naţională, adevărată sărbătoare a muncii româneşti şi demnă încoronare a 40 de ani de lupte şi sforţări".

După răscoalele ţăranilor din 1907, care au însemnat mii de morţi şi arestări masive, reprimarea fiind impusă pentru a nu da posibilitate Rusiei să intervină (cum intenţiona), regele a iniţiat adoptarea unei noi legi privind învoielile agricole, care interzicea munca şi dijma în tarla, precum şi dările suplimentare în natură, bani sau muncă; de asemenea, legea votată în 5 ianuarie 1908 prevedea că toate contractele colective dintre moşieri şi ţărani sînt supuse unei înregistrări obligatorii; o comisie specială, aleasă pe 5 ani, fixa preţul maxim al arendei pămîntului şi minimumul de salarii pentru muncitorii agricoli. Cu toate că această lege ameliora situaţia ţărănimii, adevărata **reformă agrară** avea să fie iniţiată de regele Ferdinand I, în 1917 şi aplicată imediat după terminarea războiului, încheiată în 1921 şi legiferată pentru totdeauna prin Constituţia din 1923.

Dar, pînă atunci, România mică avea să treacă prin alte două mari încercări . . .

Capitolul VII

RĂZBOI ŞI NEUTRALITATE

„Regele acesta era bătrîn şi, de mai mulţi ani, bolnav. Zăcea în pat, uneori zile întregi. A fost un rege mare. Va rămîne în istorie. În istoria universală: creatorul României moderne. Dar în 1912 era bătrîn şi bolnav. Nu putea, tocmai acum, să-şi schimbe nici vechi păreri înrădăcinate şi nici să-şi calce peste fire.**

C.
GANE,
1936

Războaiele balcanice

Trecuseră patru decenii şi jumătate de la urcarea pe tron a regelui Carol (la început ca principe vasal Turciei), timp în care România mică îşi cucerise independenţa, se modernizase şi devenise o forţă de care se ţinea seama în sud-estul Europei. Mereu preocupat de destinele ţării, căutînd permanent să ţină balanţa dreaptă în disputele politice interne şi să-i întărească prestigiul pe plan extern, regele simte că-l lasă puterile tocmai în momentul în care cazanul balcanic era sub presiune.

încă din 1909, în Ordinul de zi către armată, cu prilejul Anului Nou, el spusese: **„Evenimentele ce se desfăşoară în jurul nostru ne arată că neîncetat trebuie să veghem asupra puterii noastre militare, spre a fi pururi pregătiţi a înfrunta primejdiile care s-ar putea ivi“** (s.n.). .. . Acţiunile „Junilor Turci“ şi revoltele din ţările peninsulei făceau să pîrîie din toate părţile

Imperiul Otoman, fapt ce interesa în egală măsură Rusia şi Austro-Unga- ria, fiecare dorind să-şi întărească poziţiile în această parte a continentului. „Apelul regal“ Viza tocmai schimbările raporturilor de forţe din zonă, care ar fi putut să influenţeze şi situaţia României. După schimbarea cabinetului conservator condus de P. P. Carp (1912) şi venirea la

putere a guvernului Titu Maiorescu — Take Ionescu, regele Carol trimite în Parlament un mesaj (4 aprilie 1912), prin care făcea bilanţul ultimelor acţiuni menite să consolideze cadrul legislativ al dezvoltării ţării, în toate domeniile vieţii social-economice şi culturale. Legile respective vizau meseriile, creditul şi asigurările muncitoreşti, încurajarea industriei naţionale, scutirea de impozite a micilor proprietăţi urbane şi a micilor patentări, ridicarea taxelor vamale în vederea ieftinirii traiului, reforma universitară concepută pe temeiul autonomiei celei mai înalte instituţii a învăţământului public, restabilirea păcii în biserică, acordarea drepturilor politice locuitorilor din Dobrogea, autorizarea construcţiei conductei de petrol Băicoi—Constanţa şi, nu în ultimul rînd, reorganizarea şi întărirea armatei.

Războiul bătea la uşă. Mai bine-zis războaiele balcanice, precum vor fi numite în istoriografia modernă. În septembrie şi octombrie, Bulgaria, Serbia, Muntenegru şi Grecia declară război Turciei (după ce aceasta pierduse confruntarea armată din Tripolitania cu Italia) şi obţin victorii pe toate fronturile. Referitor la şedinţa Consiliului de Miniştri din 22 septembrie 1912, care analiza situaţia beligeranţilor şi poziţia ce trebuia s-o aibă ţara noastră, Al. Marghiloman notează în „Jurnalul” său: „Regele mişcător. Partidă mare de jucat şi mai grea ca în 1878. Să se sfîrşească tot printr-o conferinţă, şi trebuie ca Jlomânia să ia parte alături de Marile Puteri, nu în culise”. Acestea din urmă considerau Turcia un „rău ne-

cesar" în stabilitatea sud-estului european, mai ales că deţinea strîmtorile Bosfor şi Dardanele, spre care-şi îndreptaseră privirile ruşii (încă de pe vremea lui Petru cel Mare) şi-n ultima vreme austriecii. în decembrie se convoacă la Londra o întrunire a mai-marilor zilei (pe fronturi se stabilise un armistiţiu), care nu satisfăcu nici una din părţi, astfel că războiul reizbucni, în defavoarea Turciei.

Faţă de situaţia creată, în România se cristalizară mai multe opinii: regele era pentru o strictă neutralitate, liberalii se ţineau în expectativă, dar cereau rectificarea graniţei dobrogene cu Bulgaria. Take Ionescu încerca o apropiere de Franţa (ştiind de existenţa tratatului secret cu Puterile Centrale) şi P. Carp dorea să intrăm în război, pentru a bara drumul bulgarilor spre Gurile Dunării şi a face joncţiunea cu ruşii (el cerea cu insistenţă apărarea României împotriva slavilor din est şi sud). Pe fundalul acestor dispute, la Petersburg a fost convocată o conferinţă internaţională (18 martie — 2 aprilie 1913), la care luau parte reprezentanţii Rusiei, Germaniei, Marii Britanii, Austro-Ungariei, Italiei şi Franţei. Printre altele, protocolul semnat prevedea o derizorie rectificare a frontierei între Dunăre şi Marea Neagră, fapt ce-i nemulţumea pe români care doreau garanţii mai serioase faţă de pretenţiile Bulgariei.

Statele balcanice recent eliberate reiau ostilităţile, de data aceasta între ele, pentru împărţirea prăzii de război (Macedonia). La 16 iunie 1913, Bulgaria atacă Grecia, Serbia şi Muntenegru, foştii ei aliaţi. Fruntaşii politici Take Ionescu, Nicu Filipescu şi Ionel Brătianu organizează o mare manifestaţie populară în Bucureşti, pentru intrarea României în război. Mii de cetăţeni se strînseseră sub ferestrele palatului regal, scandînd: **„Mobilizarea, mobilizarea!"** Regele Carol şi guvernul condus de Titu Maio- rescu au cedat, astfel că, la 20 iunie, se declară mobilizarea

generală. „În cele dintîi zile din iulie — avea să scrie, în aceeaşi toamnă, **Nicolae Iorga —** cinci corpuri de armată, întreaga forţă militară din prima linie a României, erau la Dunăre, alcătuind o armată de 500 000 de oameni. Ea intră imediat în acţiune, fără a se preocupa de sfaturile ce veneau de la Viena. Silistra şi teritoriul pînă la linia Turtucaia — Balcic fură ocupate fără rezistenţă de generalul Culcer. Pe şlepuri la Bechet, pe podul de vase de la Corabia — un nou pod fu făcut apoi la Turnu Măgurele — trecură corpurile I, IV, II şi III, înaintînd în această ordine.“ Campania pacificatoare fără vărsare de sînge, dar cu multe victime (holera care făcea ravagii în rîndul bulgarilor şi sîrbilor a intrat şi în armata română!), a ajuns în 10 zile în apropierea Sofiei. Regele Ferdinand al Bulgariei trimise regelui Carol I cererea „de cruţă- toare oprire“ a trupelor.

Se convoacă la Bucureşti o Conferinţă de pace (16—18 iulie), la care participară România, Grecia, Muntenegru, Serbia şi Bulgaria, prin care se încheia al doilea război balcanic. Prin tratatul semnat, României i-a revenit Ca- drilaterul (judeţele Durostor şi Caliacra). Dar nici această pace nu va dura mult, deoarece învrăjbirile dintre statele balcanice şi mai ales interesele Marilor Puteri ajunseseră la un punct critic, „butoiul cu pulbere[4] aruncînd lumea, peste un an, în prima conflagraţie mondială.

Neutralitate — pînă cînd?

înainte de a schiţa tabloul evenimentelor din perioada 1914—1916, se cuvine să ne întoarcem cu două decenii şi jumătate în urmă. Datorită faptului că familia regală nu avea moştenitor, (unica fiică decedase la vîrsta de 4 ani, în 1874), printr-o lege specială, Carol îl proclamă moştenitor pe nepotul său **Ferdinand,** fiul lui Leopold de

Hohenzollern, fratele mai mare al regelui. Principele Ferdinand (născut în 1856) a primjt învestitura în anul 1889 şi s-a stabilit în ţară, căsătorindu-se în 1893 cu principesa **Maria de Edinburg,** nepoata reginei Victoria **a** Marii Britanii (descendentă prin femei din voievodul Basarab I). Ei au avut sase copii: **Carol** (1893—1953), **Elisa- beta** (1894—1961), **Maria** (1900—1961), **Nicolae** (1903— 1978), **Ileana — Maica Alexandra** (1909—1991) şi **Mircea** (1913—1916).

. . . După demisia cabinetului Titu Maiorescu (31 decembrie 1913), regele Carol îi propune la I. I. C. (Ionel) Brătianu să formeze noul guvern; acesta însoţise trupele române în Bulgaria, de unde a trimis în ţară o scrisoare- program, în care se preconiza „votul universal şi exproprierea marii proprietăţi, care va fi împărţită ţăranilor", în luna februarie 1914, începu în Parlament discutarea revizuirii Constituţiei, pentru a o pune de acord cu promisele reforme. Discuţiile aprinse se prelungiră pînă în aprilie (P. Carp susţinea (menţinerea marii proprietăţi, C. Stere pleda pentru împroprietărirea ţăranilor şi drepturile muncitorilor), fără să se ajungă la rezultatul scontat. Cum zăngănitul armelor se auzea din ce în ce mai

insistent în sudul Dunării, atenţia tuturor era îndreptată într-acolo. După cum se ştie, regele Carol semnase un tratat secret cu Tripla Alianţă, România devenind a patra forţă (îndreptată, în special, contra Rusiei).

Pe de altă parte, atitudinea pasivă a Vienei faţă de nedreptăţile la care erau supuşi românii din Transilvania, din partea ungurilor, îl irita foarte mult pe rege. El îi spusese cu cîţiva ani înainte prinţului Fiirstenberg, ambasadorul Austriei la Bucureşti: „De cîte ori am vrut să fac ceva în această ţară, am găsit Austria în calea mea". Zbuciumul său transformat într-o adevărată dramă

psihologică a fost astfel surprins de viitoarea regină Maria (în „Povestea vieţii mele“): „Din nenorocire însă pentru Tripla Alianţă, Austro-Ungaria avea două laturi, cea germană şi cea maghiară. Aceasta din urmă era privită de români cu ură. Deşi regele Carol trimisese deseori plîngeri la Viena, prigonirea poporului nostru sub dominaţiunea ungară nu scădea nicicum, umplînd astfel de amărăciune inimile româneşti“. Aşa se face că politica sa „suferi oare- cari schimbări[11], mai ales că-n rîndul populaţiei cîştiga teren propaganda franco-rusă, în chestiunea Transilvaniei, iar Berlinul se arăta opac faţă de demersurile şi frămîntările regelui. în aceste împrejurări, avu loc vizita ţarului Nicolae al II-lea la Constanţa (mai 1914), în cursul căreia Carol ar fi promis neutralitatea României, în cazul unui viitor conflict... , <

Evenimentele se precipită. La 15 iunie are loc „atentatul de la Sarajevo“ şi, imediat, Austro-Ungaria declară război Serbiei. împăratul Franz-Josef îi cere lui Carol să intre în război. Reprezentanţii Antantei (Tripla înţelegere) fac cunoscut guvernului român acordul lor privind unirea Transilvaniei cu România, dacă participă la război împotriva Puterilor Centrale (Tripla Alianţă). împăratul Germaniei, Wilhelm II, trimite regelui nostru următoarea telegramă: „Gîndurile mele se îndreaptă către Tine, care ai întemeiat la Gurile Dunării un stat civilizat şi ai ridicat astfel un **zăgaz în faţa valului slav.** Eu am încredere că vei fi credincios prietenilor Tăi şi că vei îndeplini neapărat datoriile Tale de aliat“. La 19 iulie, Germania declară război Rusiei, iar a doua zi, cancelarul Bethman-

Hollveg expediază un nou mesaj lui Carol: „Cerem mobilizarea imediată a armatei române şi îndreptarea ei împotriva Rusiei[44].

începe **lungul coşmar al şovăirii,** cum au numit contemporanii perioada imediat următoare. Luni, 21 iulie 1914, regele convoacă la Sinaia (Peleş) Consiliul de Coroană. Participă miniştrii liberali Ionel Brătianu, Em. Cos- tinescu, Al. Constantinescu, Em. Porumbaru, V. G. Mor- ţun, Radovici, dr. Angelescu, Victor Antonescu, I. G. Duca, Mihail Pherekyde (preşedintele Camerei), foştii prim- miniştri Th. Rosetti şi P. Carp, fruntaşii conservatori şi tachişti Al. Marghiloman, I. Lahovari, I. Grădişteanu, Take lonescu, C. Disescu şi C. Cantacuzino-Paşcanu. Şedinţa istorică are loc în Sala de muzică. Toate tratatele şi documentele se află pe masă. Regele vine însoţit de prinţul Ferdinand. Citeşte următoarea declaraţie (după „amintirile[44] lui **Marghiloman):** „Pour la premiere fois j'emploie avec vous le francais qui rend mieux Ies nuances (urmează pe franţuzeşte). Nu trebuie să facem politică de sentiment. Neutralitatea e o soluţie rea ... A merge cu Rusia înseamnă a fi contra sentimentului unanim al ţării. Să ne pronunţăm îndată în favoarea Germaniei şi Austriei; de care ne leagă un tratat, este ceea ce ne dictează interesele viitorului. Va urma onoare şi profit[44]. Cei prezenţi îşi expun cu mare greutate părerile: Th. Rosetti vrea să ţină România departe de conflict; P. Carp se pronunţă pentru război imediat, pentru a ajuta „germanismul să strivească slavismul[44]; Marghiloman şi Take lonescu sînt pentru neutralitate; deşi confuz, Ionel Brătianu îi secondează, dar cere înarmarea şi pregătirea opiniei publice; I. Lahovari zice: „Nu omor români pentru ca Austria să facă o Bulgarie Mare în paguba unei mici Serbii[44]; Em. Costinescu e de părere că dacă s-ar merge cu Austria se declanşează război civil.

„Dialogul e întrerupt, îşi aminteşte **I. G. Duca,** prin aducerea unei telegrame, prin care se anunţa neutralitatea Italiei. Gest de descurajare la rege. Carp rămîne însă neclintit.[44]

Spre seară, Carol spune: **„Sînt rege constituţional şi nu voi declara Eu singur războiul!”** (s.n.). Deprimat, alb la **44**
faţă dar cu glasul său poruncitor, el cere tuturor celor de faţă să mai răspundă o dată personal, unul după altul, scurt, cine e pentru război, cine pentru neutralitate. **Toţi** votară pentru neutralitate, afară de Carp. Se supuse majorităţii şi preciză: ,,dar mi-e teamă că o să vă pară rău de hotă- rîrea ce aţi luat-o!“.

Deprimarea morală şi boala mai veche înaintau în galop. Se simţea duşmănit de toţi, mai cu seamă că ştia că nouă zecimi din populaţia ţării erau de partea Aliaţi- lor. Şi spune lui Take Ionescu: **„Dacă-mi pare rău de ceva e că n-am murit înainte de începerea acestui război”** (s n.). Oprirea faimoasei ofensive germane pe Marna, de către trupele franceze, îi strecură în suflet îndoieli cu privire la invincibilitatea armatei imperiale. Ionel Brătianu îl convinse să încheie o convenţie secretă cu Rusia: neutralitate în schimbul Ardealului şi Bucovinei. . .

în noaptea de 26 spre 27 septembrie 1914, regele Carol I se stinse (ucis, sinucis sau din cauza inimii sale bătrîne?), lăsînd „amintirea unui rege mare şi recunoştinţa unui popor care l-a iubit“ **(C. Gane).** îi urmează la tron regele Ferdinand (11 octombrie) şi ţara intră într-o nouă etapă a neutralităţii şi războiului.

Capitolul VIII

IN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

„Regele Ferdinand era, ca ţi unchiul său, pe de o parte convins de puterea de neînvins a Germaniei, pe de alta, pătruns de acel simţământ de onoare care-l lega de respectarea tratatului încheiat, ca ţi de fost ofiţer prusac, care nu putea lua armele împotriva ţării sale de baştină. Schimbarea felului său de a judeca şi de a simţi se făcu foarte anevoie, după o puternică luptă lăuntrică ţi numai în curs de aproape doi ani.“

C. GANE,
1936

„Le roi est mort, vive le roi!“

Carol I a murit în ziua de 27 septembrie/10 octombrie 1914.

Urcarea pe tron a regelui Ferdinand I a avut loc **a** doua zi. Cînd a primit sceptrul şi coroana României mici, Ferdinand avea vîrsta de 49 ani. Aproape tot atîta cît domnise unchiul său (48 ani); cea mai îndelungată domnie din istoria românilor (a lui Ştefan cel Mare a fost de 47 ani) se încheia într-un moment de cumpănă pentru ţară şi de nelinişti pentru poporul ei. Prin testament, regele Carol îşi exprimase crezul de-o viaţă: **„Zi şi noapte m-am gindit la fericirea României, care a ajuns să ocupe acum o poziţie vrednică între statele europene: m-am silit ca simţământul religios să fie ridicat şi dezvoltat în toate structurile societăţii şi ca fiecare să împlinească datoria sa, avînd ca ţintă numai**

interesele statului (s.n.). Bătrî- nul rege a fost îngropot în biserica lui Neagoe Basarab, din Curtea de Argeş, restaurată în toată splendoarea ei (1875—1886), după trei secole şi jumătate de la întemeiere. Prin testament, Carol lăsa o însemnată parte a averii

regale (12 milioane lei aur) instituţiilor culturale şi de binefacere, printre care „Fundaţiei Universitare Carol I"; cu prilejul inaugurării noii aripi a palatului în care-şi avea sediul Fundaţia, regele ţinuse ultimul său discurs public (9 mai 1914), spunînd: „Din toată inima rog pe bunul Dumnezeu să ocrotească în veci de veci acest aşe- zămînt închinat culturii naţionale, spre întărirea şi înăl- ţarea scumpei noastre Românii[11]...

Regele Ferdinand intra într-o viitoare politică greu de descris, pentru care aproape nimeni nu credea că-i pregătit. Europa era în plin război şi România se afla într-o neutralitate precară. Românii doreau revenirea Transilvaniei de la unguri, dar şi a Basarabiei de la ruşi. Cele două teritorii româneşti se aflau în tabere diferite. De partea oricui ne-am fi aflat, se pierdea nădejdea unirii cu unul din fraţi! „ . .. Menirea noului rege era una dintre cele mai grele — avea să scrie **regina Maria,** în „Povestea vieţii mele" — mai ales cu privire la politica externă. Mai presus de toate era cumplita luptă între datorie, conştiinţă şi inimă. în chip firesc, inima-l trăgea din partea ţării în care se născuse, şi în afară de aceasta era o neţărmurită încredere în neputinţa oricui de a înfrînge oştirile germane, aşa cum o avusese şi unchiul său. Cu nici un preţ nu-şi putea închipui că vor fi biruite/[4]

Referindu-se la aceeaşi perioadă, **M.S. Regele Mihai I** a făcut o scurtă caracterizare cuplului regal, într-o conferinţă ţinută la Madrid (1990): „Ferdinand era o fiinţă destul de timidă, nu avea o altă iubire în afară de botanică, în care excela. Era un om cultivat, căruia unchiul său îi transmisese

simţul datoriei. Dornic să înrădăcineze monarhia română în familiile domnitoare europene, Carol I a favorizat căsătoria nepotului său cu principesa Maria Alexandra Victoria, nepoată a reginei Victoria şi a ducelui de Edinburg. Aceasta reprezenta garanţia unei susţineri, la nevoie, din partea imperiilor englez şi rus. Prinţesa Maria era de o rară frumuseţe şi plină de distincţie. Avea în plus o personalitate foarte puternică. în scurt timp, ea a reuşit să se impună noului rege, ba chiar să-l şi domine[44]. în sprijinul acestei ultime păreri, am găsit o mărturisire elocventă din mai multe puncte de vedere: „Eu eram centrul rezistenţei contra propagandei
germane şi de aceea ajunsesem ţinta de căpetenie a vrajbei lor". Şi, într-un alt loc, regina Maria îi spune contelui austriac Otto Czernin:

„— Degeaba încerci să-mi zdruncini convingerile. N-am simţiri potrivnice faţă de nimeni şi nu privesc pe nimeni drept duşman, dar totuşi aş muri de durere dacă România ar intra în război contra Angliei".

Anul 1915 debuta cu o vie agitaţie în toate straturile populaţiei; se intensifică acţiunile în favoarea realizării unităţii politice a românilor de pretutindeni; creşte curentul intrării României alături de Puterile Antantei („an- tantişti"); se produc regrupări în rîndul politicienilor; după intrarea Italiei în război, împotriva Puterilor Centrale (luna mai) atitudinea opiniei publice se radicalizează. La o întrunire populară din Bucureşti, mii de cetăţeni scandează „Vrem război, vrem Ardealul!" şi „Franţa, Franţa-i în pericol!". Vorbeşte înflăcărat Take lonescu (care se distanţase, în cadrul Partidului Conservator, de gruparea germanofilului Al. Marghiloman): „Vă zicem mereu, iubiţi cetăţeni, că trebuie să intrăm în război. **în** război sîntem de unsprezece luni, numai că alţii **trag în noi,** iar noi nu tragem în ei. Soldaţii cad pe cîmpul de bătaie **pentru apărarea drepturilor noastre,** însă în loc să fie soldaţii

noştri, sîngele nostru, sînt soldaţii armatelor aliate”. Se înfiinţează „Federaţia unionistă” (preşedinte Nicolae Filipescu, vicepreşedinţi Take Ionescu şi Simion Mîndrescu), însemnînd dezbinarea totală a conservatorilor. P. Carp este pentru război dar „nici într-un chip cu Rusia!” în rîndul liberalilor este unitate de vederi, dar guvernul în frunte cu Ionel Brătianu manifestă prudenţă şi se menţinea în expectativă. în septembrie, Germania lansează o cruntă ofensivă împotriva Serbiei, care în cî- teva zile dispare de pe harta Europei. Delavrancea şi alţi „antantişti” cer guvernului intervenţia militară în apărarea Serbiei, dar degeaba . . .

De la vlădică pînă la opincă, pe toţi îi preocupă soarta ţării şi a războiului, dar deocamdată România „cujetă”. Şi cum românul e născut poet, face haz de necaz în versuri: **„Brătianu nu vorbeşte, / Porumbaru nu crîcneşte, / Pherekide se tocmeşte, / Iar Vintilă o sfecleşte. / / Carp**

se duce la Viena, / Nicu-ar vrea să vadă Sena, / Take trage spre Tamisa, / Carp înclină către Tisza. // Şi-astea toate, va să zică, / Intr-o Românie mică. / Doamne! Ce-o să fie oare / într-o Românie Mare?"

„Porunca instinctului naţional"

După un an de domnie, regele Ferdinand nu reuşise- să ia o hotărîre fermă. Pe de o parte se lupta cu propriile-i sentimente filiale şi ale reginei, pe de alta asista îngrijorat la lupta dintre cele două curente care împărţiseră ţara: alături de Germania pentru redobîndirea teritoriilor de peste Prut şi împotriva Austro-Ungariei pentru reali- pirea Transilvaniei. Situaţia era şi mai complicată ştiind că, în pofida tuturor eforturilor predecesorului său, armata- nu avea o înzestrare tehnică prea grozavă, fiind lipsită^ în special, de piese de artilerie. . .

în această atmosferă tensionată, au loc lucrările parlamentare din 16—18 decembrie 1915. în Cameră, Take- lonescu rosteşte un discurs fulminant, numit al **„poruncii instinctului naţional",** în care pledează pentru trecerea Carpaţilor. Cuvintele sale smulg o furtună de aplauze, iar în final întreaga asistenţă îl ovaţionează, ridicîndu-se în picioare. Discursul s-a încheiat cu două fraze memorabile: „Generaţia aceasta a fost ursită de soartă să îndeplinească fapta cea mare. Ea va fi sau gropaşa muncii de veacuri sau zămislitoarea unei vremi aşa de frumoase, încît vedenia ei mă smereşte". A doua zi (18 dec.), îi răspunde Petre Carp, printr-un atac nu tocmai protocolar, ceea ce i-a atras dezacordul majorităţii auditorilor; acesta a fost ultimul discurs în Parlament al bătrînului conservator.

Pe fronturile Europei, anul 1916 debutează cu oprirea armatelor germane în bătălia Verdunului: francezii încep ofensiva de pe Somme; trupele aliate trec la ofensivă şi în Galiţia şi pe frontul sudic de la Salonic; în est, armatele ruseşti rămîn în expectativă, după puternicul atac al generalului

Brusilov în Galiţia.. .

Guvernul Brătianu purta pe umeri soarta ţării. Emisarii săi trimişi în capitalele Antantei cereau, în schimbul

intrării în război: Ardealul şi Banatul, întreaga Bucovină şi participarea la viitoarea conferinţă de pace cu drepturi egale. în ţară, mişcarea pentru război şi Transilvania se generalizează. Antanta presează guvernul. La sfîrşitul lui iunie şi începutul lui iulie, se primesc telegrame din partea generalului Alexiev şi a lui Joffre, prin care se spune: **„Acum ori niciodată!”** (s.n.). Răspunsul este convocarea la Bucureşti a reprezentanţilor Franţei, Angliei, Italiei şi Rusiei, care semnează în ziua de 4/17 august 1916, un tratat de alianţă: Antanta se obliga să ofere României TOT CE CERE (în principal teritoriile româneşti din Imperiul Austro-Ungar) dacă intră în război pînă la 15/ 28 august. Aliaţii promiteau să atace masiv pe frontul de la Salonic, pentru a ţine departe de Dunăre puternicele forţe bulgare, germane şi turce.

Regele Ferdinand convoacă, în ziua de 14/17 august 1916, la Palatul Cotroceni, Consiliul de Coroană, pentru a comunica hotărîrea de a declara război Austro-Ungariei. Au luat parte toate personalităţile politice prezente la precedentul consiliu, plus fruntaşii liberali Mişu Phere- kide şi C. Robescu. Regele era însoţit de principele Carol. La începutul dezbaterilor, el spune:

„Am convocat aici pe mai marii Ţării, nu ca să le cer un sfat, ci ca să le cer sprijinul! Văd situaţia în aşa fel, incit nu mai putem rămîne în neutralitate. De aici înainte, victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu, care crede şi el că a venit momentul să începem războiul, a şi avut consfătuiri cu unul din grupurile beligerante”.

Politicienii răspund astfel: Ionel Brătianu afirmă: „toată latinitatea este în tabără împotriva Germaniei”; Take lonescu sprijină hotărîrea regelui; Al. Marghiloman declară că „lucrurile fiind hotărîte“ nu mai dă poveţe, dar atrage atenţia că Rusia (cîştigînd) va merge pînă la Dardanele; Nicolae Filipescu e de partea aliaţilor şi afirmă că i se pare „ciudată” atitudinea lui Marghiloman; P.

Carp vede în izbînda Rusiei dezastrul României spunînd: „Doresc să fiţi învinşi, pentru că victoria noastră ar fi ruina ţării!” şi a adăugat, cu fermitate şi tristeţe în glas: „Voi trimite în război pe cei trei fii ai mei” (cei prezenţi la consiliu nu au sesizat, dar un fin analist ca C. Gane avea
să facă ulterior observaţia că Petre Carp n-a spus **să fim** ci **să fiţi** învinşi, ceea ce ar însemna că el dorea înfrîn- gerea guvernului, nu a ţării; atitudinea sa ulterioară avea să clarifice situaţia).

A doua zi, 15 august, se decretează mobilizare generală şi oştile române trec Carpaţii în Transilvania, în dimineaţa următoare intrînd în Braşov.

Capitolul IX

ÎNTRE VICTORIE ŞI CAPITULARE

„Situaţia militară a României în momentul intrării în război nu era din cele mai bune. Linia frontului de apărat era nemăsurat de mare, mergea de la Prut pe toată graniţa Bucovinei şi Transilvaniei pînă la Dunăre, apoi pe tot lungul acestui fluviu (căci Serbia fusese ocupată) şi pe graniţa Dobrogei pînă la mare, în total 1 200 km, cel mai lung din toate fronturile marelui război. Ajutor direct nu puteam primi decît de la ruşi, care erau slab organizaţi şi n-aveau muniţii ţi arme suficiente. Armata română de campanie număra 562 000 de oameni, dar armamentul, în special artileria, era insuficient. Soldatul român s-a dovedit a avea cele mai mari calităţi militare: vitejie, răbdare şi disciplină, dar nu era obişnuit şi pregătit pentru tehnica modernă a războiului. Astfel se explică înfrîngerile din prima parte a războiului."

P. P. PANAITESCU,
„Istoria
românilor[1]*, 1942

Ofensivă în Transilvania, înfrîngeri în Dobrogea

Am văzut, în capitolul trecut, în ce condiţii a fost convocat şi cum s-a desfăşurat Consiliul de Coroană (14 iu- lie/2 august 1916), în care regele Ferdinand a cerut **sprijinul** mai-marilor zilei pentru a intra în război alături de Antantă (la ora aceea, potenţialul militar al Triplei Alianţe era de

11 000 000 militari activi şi cam tot atîţia rezervişti, faţă de 7 000 000 combatanţi şi 4 000 000 rezervişti ai Puterilor Centrale).

în aceeaşi seară, România declară război Austro-Un- gariei, iar în cursul nopţii este decretată mobilizarea generală. Efectivele militare române sînt organizate în **4** comandamente de armată, 6 comandamente de corp de

armată, două divizii de cavalerie, 20 divizii de infanterie, **o** brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călăraşi, două brigăzi de artilerie grea, 1 regiment şi divizion de artilerie **de** munte, 1 regiment căi ferate, 1 regiment pontonieri, **1** batalion de specialităţi cu o companie aerostaţie, **4** escadrile de aviaţie, 1 corp de artilerie antiaeriană cu 113 tunuri, marina militară, corpul automobilelor, artileria capetelor de pod de la Turtucaia, Silistra şi Cernavodă, zonele fortificate Bucureşti, Focşani, Nămoloasa, Galaţi, precum şi numeroase alte formaţiuni totalizînd 378 batalioane **de** infanterie, 104 escadroane de cavalerie şi 299 baterii **de** artilerie. România mobiliza 1 083 000 oameni între 18 şi 45 ani, adică 15<>/o din populaţia sa. Intervenţia ţării noastre în conflictul dintre cele două forţe europene avea **să** descongestioneze celelalte fronturi, atrăgînd asupra ei totalitatea rezervelor Puterii Centrale, dînd posibilitatea Aliaţilor să se refacă şi apoi să ia iniţiativa operaţiunilor. Cu toate decepţiile din prima parte a campaniei româneşti, analiştii afirmă că jertfa României a fost, într-un fel, hotărîtoare asupra soartei războiului mondial.

Iată, pe scurt, evoluţia evenimentelor militare în Transilvania şi Dobrogea (după capitolul **„Războiul pentru întregirea neamului”,** din Enciclopedia României, voi. I, 1938): „Trupele române (12 divizii) trec relativ uşor prin trecătorile Carpaţilor şi-n timp de trei zile înaintează în Cîmpia Transilvaniei, primite peste tot cu

entuziasm de locuitori. Operînd pe văile adînci ale Cer- nei, Jiului şi Oltului, depărtate cu zeci de km şi despărţite prin masive muntoase aproape inaccesibile, neprielnice legăturilor tactice. Armata I înaintează în trei direcţii divergente. Generalul Culcer ezită să se angajeze cu Grupul de Jiu spre Haţeg, temîndu-se să nu fie întors de un inamic venit pe neaşteptate dinspre Caransebeş, şi se în- tăreşte la ieşirea din defileul Merişor. De asemenea, nu angajează nici Grupul de Olt în munţii Cibinului, oprin- du-l în faţa Sibiului. Concomitent, Armata II, a generalului Averescu, pătrunde convergent în Ţara Bîrsei şi înaintează spre valea Oltului mijlociu, alungind trupele de acoperire ale Diviziei 71 austro-ungare. Armata IV **(de** Nord), comandată de generalul C. Prezan, trecuse prin

Carpaţii Moldovei şi ocupase cîmpia Secuilor; după o regrupare rapidă, înaintează pe urmele inamicului (Divizia 61 A.U.) în munţii Gurghiului, Harghitei şi Baraoltului, ultima barieră care o despărţea de văile Tîrnavelor şi Mureşului mijlociu, căile fireşti de acces spre inima Transilvaniei.

În timp co trupele române înaintau victorioase în Transilvania, bulgarii atacă în Dobrogea (18/31 august 1916), după ce feldmareşalul von Mackensen fusese numit comandant suprem al armatei germano-bulgaro-turce din nord-vestul Bulgariei. Ofensiva masivă şi fulgerătoare începe a doua zi, în zona Turtucaia, înaintea sosirii ajutorului rusesc (ruşii nu s-au grăbit în această campanie!), într-o săptămînă, Grupul de Est al Armatei III este supus unor atacuri zdrobitoare, mai ales de artileria grea; rău conduse (generalul Aslân se afla la Bucureşti) şi slab sprijinite din spate şi flancuri, trupele noastre sînt obligate să se predea. „Dezastrul de la Turtucaia" a însemnat mii de morţi şi 25 000 de prizonieri (24 august / 6 septembrie). Au urmat pierderea bătăliei de la Bazargic (26 august / 8 septembrie), evacuarea Silistrei, fără luptă (a doua zi), şi retragerea spre linia Rasova — Cobadin — Tuzla, unde trupele româno-ruse resping o puternică ofensivă a lui Mackensen (8/21 septembrie).

înaintea acestei ultime acţiuni de pe frontul dobrogean, avusese loc un Consiliu de război (Periş, 25 august / 5 septembrie), hotărîndu-se oprirea ofensivei din Ardeal şi transferarea diviziilor din rezerva armatelor respective în sud; generalul Averescu înlocuieşte pe Aslan la comanda Armatei III, iar generalul Crăiniceanu trece la comanda Armatei II. Un al doilea consiliu are loc peste o săptămînă. Marele Cartier Român ordonă ofensivă pe ambele fronturi: armatele II şi IV vor relua înaintarea spre inima Transilvaniei, iar în sud sînt trimise cinci divizii, care reuşesc să fixeze inamicul pe linia Rasova — Cobadin — Tuzla. Cu încă şase divizii româneşti, generalul Averescu

(supranumit „semănătorul de ofensive”) iniţiază o contraofensivă în Dobrogea („Manevra de la Flămînda”), în a doua jumătate a lunii septembrie; după un succes iniţial, acţiunea este oprită, iar trupele sînt readuse în

Ardeal, pentru a face faţă unui atac masiv germano-aus- tro-ungar al generalului Falkenhayn.“

„Bătălia pentru Bucureşti”

Superioritatea mijloacelor tehnice de luptă îşi spune cuvîntul, astfel că Armata II este nevoită să părăsească Braşovul, după 3 zile de rezistenţă, risipindu-se spre tre- cătorile Munteniei. Din această cauză şi pentru a nu fi învăluită de trupele duşmane, Armata IV, ajunsă pînă în apropierea Reghinului, se retrage spre graniţa Moldovei.

Armata I austro-ungară înaintează în defileul Oituzu- lui, unde e întîmpinată (28 septembrie) de o puternică rezistenţă română. Divizia 15 comandată de generalul Eremia Grigorescu (sosită la timp din Dobrogea) contraatacată fără preget şi după două săptămîni de lupte înverşunate restabileşte linia frontului pe trecători. Armata IX germană înaintează în direcţia Predealului, la începutul lui octombrie, dar nu reuşeşte să străpungă apărarea română; inamicul atacă şi în regiunea Cîmpulungu- lui, la Dragoslavele, dar Divizia 12 a generalului Găi- seanu rezistă şi închide accesul văii Dîmboviţei. Ideea lui Falkenhayn era de a ajunge cît mai repede la Bucureşti . . .

Concomitent, Mackensen atacă şi străpunge frontul dobrogean, ocupînd Constanţa (9/22 octombrie).

' Ofensiva pe Jiu este oprită dar românii pierd pe generalul Dragalina, comandantul Armatei I; acum se remarcă prin vitejia sa Ecaterina Teodoroiu, numită „Eroina **de** la Jiu“. Pe frontul moldovean are loc a doua bătălie de la Oituz, cîştigată tot de Eremia Grigorescu **(„Pe aici nu se trece!”);** rezistenţa românilor a avut un deosebit efect strategic, împiedicînd să se închidă unul din

braţele cleştelui pregătit de inamic. Acum, germanii îşi concentrează forţele pentru o ofensivă hotărîtoare în vestul Munteniei şi, cu trupe bulgare, se întăresc în Dobrogea. În această perioadă a sosit Misiunea militară franceză con-

dusă de generalul Berthelot, care s-a preocupat, în mod special, de pregătirea şi dotarea unei rezerve generale capabile să se mişte rapid dinspre Moldova pe celelalte teatre de luptă.

Inamicul începe „campania din Muntenia[11] (începutul lui noiembrie — Crăciun). După ce cîştigă bătălia de **la** Tîrgu Jiu, diviziile germane invadează Oltenia şi, la 8/21 noiembrie, ocupă Craiova, pregătind asaltul Oltului. În această vreme, Mackensen trece Dunărea pe la Zimnicea (10/23 noiembrie), zorind spre Bucureşti înaintea „colegu- lui“ său şi uşurînd misiunea trupelor bulgare să forţeze fluviul la Giurgiu.

Situaţia devenind foarte critică, încep să se facă preparative pentru ca familia regală şi guvernul să părăsească Bucureştiul. După lungi discuţii, se hotărăşte rămînerea în Capitală a unui grup de oameni politici şi de stat, printre care: Al. Tzigara-Samurcaş (reprezenta Casa Regală şi Domeniile Coroanei), Lupu Kostaki, Al. Marghiloman, Titu Maiorescu, Th. Rosetti, D. Neniţescu (la sfîr- şitul lui octombrie fusese adus şi P. P. Carp, de la moşia sa din Ţibăneşti-Vaslui, după ce pierduse pe frontul ardelean un fiu, locotenentul Petre Carp, în vîrstă de 29 ani). La 12 noiembrie, autorităţile române pleacă spre Iaşi.

După 4 zile, avea să înceapă bătălia de pe Argeş şi Neajlov, cunoscută şi sub numele de „bătălia pentru Bucureşti”, cea mai mare operaţiune militară de pe frontul românesc în 1916. Generalul Prezan şi generalul Berthelot. Cele mai violente lupte s-au dat la Călugăreni (16 octombrie—1 noiembrie); după un succes iniţial, armata română, copleşită numeric şi tehnic, este nevoită să **se** retragă, salvîndu-se de încercuire. La 23 noiembrie, duşmanul ocupă Bucureştiul fără rezistenţă, deoarece Comandamentul român hotărîse să cruţe populaţia de prăpădul luptelor pe stradă (bombardamentele aviaţiei germane făcuseră destule victime şi distrugeri); la orele 15,30 mareşalul Mackensen intră în Capitală.

Retragerea armatelor române se face în ordine (înaintea părăsirii Ploieş- tiului, românii au incendiat întreaga regiune petroliferă). După scurte bătălii pe Cricov şi Rîmnic, la Brăila şi Focşani şi în zona montană, fronturile se stabilizează şi „ar-

matele se îngroapă în tranşee“, cum se spune, acoperite de ger şi zăpadă . ..

Guvernul Brătianu sancţionează greşelile generalului Iliescu, şeful Statului Major, socotit de conservatori răspunzător pentru înfrîngerile suferite, înlocuindu-l cu generalul Prezan. Pentru a da mai multă coeziune rezistenţei, se formează apoi guvernul naţional Brătianu — Take Ionescu. Pe de altă parte, în teritoriul ocupat, „organizat de inamic în vederea unei intense exploatări economice“, politicienii se ţin de intrigi, trădări şi tratative. Carp şi Stere, în dezacord cu Marghiloman şi Maiorescu, uneltesc pentru detronarea regelui şi aducerea pe tronul României a unui fiu al împăratului german Wilhelm I, pentru a salva, după opinia lor, integritatea teritorială a României. La 24 ianuarie 1917, colonelul Sturza trece la inamic, cu gîndul de a provoca o mişcare de solidaritate cu Puterile Centrale printre prizonierii români; trădarea lui nu şi-a atins scopul. în schimb, abuzurile militarilor germani, austrieci, unguri, bulgari şi turci în teritoriile ocupate se ţin lanţ, întrecînd orice măsură!

Capitolul X

EPOPEEA MĂRĂŞEŞTI

„În acest timp, pe mica porţiune de pământ rămasă neocupată, lup.ind cu nesfîrşite greutăţi de aprovizionare a unei numeroase populaţii refugiate, înfruntînd mizeria neîndurătoare a tifosului exantematic ce seceră mii de vieţi, ardea totuşi para nădejdii, alimentată de voinţa neînfrîntă şi dinamică a reginei Maria. însoţit de Brătianu, principele moştenitor [Carol] pleacă în Rusia, cu gîndul întăririi legăturilor cu aliaţii şi al obţinerii accelerării aprovizionărilor rătăcite, cu sau fără voie, pe drumul de Ia Arhan- gelsk la Prut."

Mircea VULCANESCU,
„Războiul pentru întregirea neamului", (în „Enciclopedia României", 1933)

între trădări şi nădejdi

Cumplita iarnă a anilor 1916/1917, cu temperaturi **de** pînă la minus 30°C, avea să pună la grea încercare poporul român aflat de-o parte şi alta a fronturilor. în Transilvania, stăpînirea maghiară atinsese cote insuportabile, mai ales după multiplele evadări ale soldaţilor **şi** ofiţerilor români din armata austro-ungară; în cele două treimi din România mică de sub ocupaţie germană, în care Mackensen se comporta ca „un fel de vicerege" (după expresia lui Grigore Antipa, ministrul cultelor), rechiziţionările forţate de la populaţie şi abuzurile de **tot** felul se făceau cu acordul tacit al autorităţilor; fuseseră repuse în funcţiune sondele din regiunile petrolifere, iar Rafinăria „Concordia" — Ploieşti producea benzină uşoară pentru

submarinele germane.

Moldova era bîntuită de foamete şi boli. în timp **ce** regele Ferdinand se ocupa de reorganizarea armatei, **re- 58**

gina Maria îşi consuma întreaga energie, cu un curaj ieşit din comun, amenajării de spitale şi ameliorării situaţiei celor în suferinţă, ceea ce îi va aduce numele de „Mama răniţilor“ (îi vom dedica un capitol special). Pe de altă parte, la Bucureşti, cîţiva fruntaşi politici conservatori cochetau cu ocupanţii şi chiar mai mult... **Grigore Antipa** îşi amintea: „Carp mi-a spus într-o zi că este exclus, după **o** eventuală pace separată, să poată rămînea regele Ferdi- nand pe tron. Eu i-am răspuns că este exclus să nu ră- mîie, fiindcă după sacrificiile pe care le-a făcut poporul, **el** nu ar admite să i se scoată regele iar dacă se va face lucrul acesta cu sila, situaţia va rămîne întotdeauna tulbure şi neliniştitoare[11]. Familia regală era atît de implicată în destinul ţării, încît n-au putut prinde contur intrigile şi jocurile de culise ale „centriştilor“. La 23 martie / 5 aprilie 1917 regele face o proclamaţie, prin care se acordă pămînt ţăranilor şi noi drepturi cetăţeneşti („o mai largă participare la trebile statului[11]). La Iaşi luase fiinţă **„Comitetul naţional al românilor emigranţi din Aus- tro-Ungaria“** (dr. Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. loan Nistor, Sever Bocu ş.a.), care semnează declaraţia de război împotriva Puterilor Centrale. În aprilie, o delegaţie rdmână (condusă de dr. Vasile Lucaciu) pleacă la Washington, pentru a face cunoscută opiniei publice americane şi guvernului S.U.A. poziţia politică şi situaţia militară din România, pledînd pentru drepturile noastre asupra Transilvaniei.

Refacerea armatei e pe primul plan. Se înjghebă un minister al materialului de război, sub conducerea lui Vintilă Brătianu. încep să sosească ajutoarele aliaţilor, după intervenţii serioase pe lîngă guvernul rus. O delegaţie româno-franceză descoperă în gările Kiev, Moghilev şi Tiraspol trenuri întregi cu tunuri şi obuze destinate nouă, dar imobilizate de ruşi, ceea ce avea să-l determine pe generalul H. M. Berthelot să-i spună regelui

Fcrdi- nand: **„Sire, sîntem trădaţi, şi trădarea vine de la Peiro- grad“** (s.n.). De asemenea trădări şi aranjamente nu vom **fi** scutiţi multă vreme, mai ales că exista un plan ruso- austriac şi un altul germano-austriac, prin care se prevedea împărţirea României: Austro-Ungaria lua (pe lîngă Transilvania) Oltenia şi Muntenia pînă la Şiret, Rusiei reve-
nindu-i Moldova cu Galaţiul, Gurile Dunării şi Dobrogea (împărţită cu Bulgaria), în aşa fel încît România ar fi fost ştearsă de pe harta Europei. Frumoasă perspectivă... Numai că ruşii se aflau acum, la începutul lui martie, în plină revoluţie, guvernul provizoriu al prinţului Lwoff fiind înlocuit cu un cabinet menşevic al lui Kerenski; dezordinile din armata rusă aveau să aducă mari prejudicii cauzei aliaţilor şi mai ales României, care se va găsi singură în faţa tăvălugului Puterilor Centrale.

Reorganizarea şi refacerea armatei române s-au încheiat la sfîrşitul primăverii. Armata I se afla sub comanda generalului Cristescu (frontul Galaţi—Mărăşeşti) şi Armata II, condusă de generalul Averescu, ţinea frontul din Vrancea—pasul Oituz. în total, aveam circa 400 000 luptători dotaţi cu armament modern, printre care artilerie grea, mitraliere, muniţie suficientă şi 12 escadrile de aviaţie. „Regele Ferdinand devine comandantul suprem **al** forţelor ruso-române din Moldova — scrie **Mircea Vul- cănescu —** ajutat de un general rus Sacharow mai întîi, apoi Lechitzki şi în urmă Scerbatcheff, şi de unul român, Prezan, şeful Statului Major, ajutat şi el, pînă-n iunie, de generalul Cristescu, apoi de generalul Lupescu. Şeful misiunii franceze, generalul Berthelot, rămîne consilier tehnic al regelui. în primăvară, armata română era gata, şi la vederea ei, în ziua de 10 Mai, prin populaţia Moldovei trecea fiorul unor noi nădejdi. Depunerea jurămîntu- lui voluntarilor ardeleni liberaţi din taberile Rusiei, întărea aceste nădejdi”; în total, corpul transilvănenilor prizonieri din armata austro-ungară se ridica la 30 000 **de**

ostaşi.

Intru slava eroilor neamului

Plecînd din Bucureştiul ocupat, în seara zilei de 5 august 1917, pentru a conduce ofensiva proiectată pe Şiret, feldmareşalul Mackensen se adresa celor ce-l însoţiseră în Gara de Nord, cu vorbele arogante: „La revedere peste două săptămîni, în Iaşi!“ O singură intuiţie a avut „spărgătorul de fronturi”, şi anume, într-adevăr, două săptămîni a durat **bătălia de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa»**

cum numeau germanii memorabila noastră **bătălie de Ia Mărăşeşti,** pentru că, în rest, cele 14 zile ce-au urmat aveau să însemne „mormîntul iluziilor germane'[4] ...

. . . Analiştii acestei perioade a războiului arată că, pentru atacatori, care obţinuseră o nesperat de uşoară iz- bîndă împotriva ruşilor în Galiţia şi Bucovina (la începutul lunii iulie), cucerirea Moldovei, apoi a Basarabiei şi ocuparea Odessei însemnau scoaterea definitivă din război a României şi împingerea Rusiei spre o pace separată. Şi asta cît mai repede posibil pentru a transfera trupele Puterilor Centrale pe frontul de Vest, în vederea obţinerii victoriei finale asupra Antantei. Hindenburg şi Ludendorff erau convinşi de reuşita acţiunii, mai ales că în rîndul trupelor ruseşti începuse procesul de descompunere. Chiar istoricul sovietic V. N. Vinogradov precizează: „Situaţia de pe front se afla într-o perioadă de criză (...). Numărul dezertorilor era atît de mare, încît a fost nevoie să se trimită unităţi de cazaci pentru prinderea lor (. . .). Soldaţii ruşi nu mai voiau să lupte[44].

Conform planului germano-austriac, Grupul de armate Mackensen va da lovitura principală în zona Nămoloasa, iar grupul austriac Gerok, la Oituz, pentru a prinde în cleşte armatele româno-

ruse, şi a .. . desfiinţa ceea ce mai rămăsese din România independentă. Inamicul adusese un număr impresionant de forţe, printre care şi Corpul alpin bavarez, elita armatei lui Ludendorff. Dar ofensiva română de la Mărăşti (22 iulie—1 august 1917), unde acţiona armata generalului Averescu, a nimicit planul duşmanului, nevoit, la începutul lunii august, să-şi schimbe direcţia de atac. A fost aleasă porţiunea de front ocupată de Armata a IV-a rusă, aflată pe malul nordic al Putnei, dispunînd de 6 divizii de infanterie şi una de cavalerie. „înţelegerile" prealabile şi pactizările dintre ofiţerii Diviziei a 12-a bavareză şi ai Diviziei a 34-a rusă aveau să-şi spună cuvîntul încă din prima zi a bătăliei (6 august), cînd „apărătorii[44] au rupt rîndurile fără luptă (!), cedînd trei linii de rezistenţă şi fugind în debandadă. Seara, generalul Rostovţev cere trupelor române să intervină imediat pentru a opri înaintarea germanilor, care spulberaseră frontul pe o lungime de 10 km, pătrunzînd în adîncime 3—10 km.

Românii intră în acţiune cu o forţă şi cutezanţă care-i surprinde pe atacatori. Primind ordin să treacă Şiretul şi să restabilească frontul, Divizia a 5-a porneşte în marş forţat. Bravii soldaţi ai Regimentului 32 dorobanţi „Mir- cea" se strecoară pe podul de la Cosmeşti, printre cetele care se retrăgeau în dezordine. Sînt întîmpinaţi cu foc necruţător, dar şi artileria noastră răspunde pe măsură. „Căldura e înăbuşitoare — scrie C. **Kiriţescu,** în -«Istoria războiului pentru întregirea României». Razele soarelui de august dogoresc pe luptători. Şiroaie de sudoare brăzdează feţele înnegrite. Gazele lacrimogene orbesc vederea şi îneacă respiraţia. Soldaţii români leapădă bluzele şi azvîrlă căştile de metal. În cămăşi, cu mînecile suflecate şi cu capetele goale, ei se reped la contraatacuri cu baioneta[11]. Asupra satului Doaga, generalul Morgen aruncă întreaga Divizie a 216-a, dar cîmpia se umple de cadavrele atacatorilor. Zile întregi de sînge şi jertfe de curaj şi mîndrie

patriotică. Puhoaiele germane ale generalului Morgen ocupă gara Tişiţa, pentru a cădea în spatele Diviziei a 9-a, atacînd satul Mărăşeşti. Cu pierderi inimaginabile (143 ofiţeri şi 6 300 soldaţi, 135 mitraliere şi 10 tunuri) este tăiată înaintarea duşmanilor (9—11 august), dar soarta bătăliei este incertă. În aceste condiţii de grea cumpănă, generalul Eremia Grigorescu primeşte comanda Armatei I şi apoi a armatelor româno-ruse de la Mărăşeşti. Cel ce apărase Oituzul, avînd deviza „Pe aici nu se trece!“, avea faima omului neînfricat şi calm în cele mai grele situaţii; cînd un proiectil mare explodă în apropierea sa, el îşi linişti ofiţerii cu aceste cuvinte: „N-aveţi nici o teamă, cînd sînteţi cu mine: nu s-a turnat obuzul care să ucidă pe generalul Grigorescu“. . .

Acum, trupele germane (55 batalioane şi 95 baterii de artilerie) pregătesc atacul final, avînd o superioritate zdrobitoare: cinci divizii contra două; **Mackensen era** si**gur că ziua de 19 august îi va aduce victoria!**

„Ziua cea mai lungă“ a bătăliei Mărăşeştiului era caniculară. După o intensă pregătire de artilerie, care face să se zguduie pămîntul, germanii trec Ia atac şi ocupă jumătate din pădurea Răzoare, pentru a încercui satul. Cînd nimeni nu se mai aştepta, în plin elan ofensiv al vrăjmaşului, trei batalioane române contraatacă impe-

tuos: unul din ele coboară în iureş pantele cotei 100, intră în pădure şi doboară totul în cale. Artileria rusă şi română susţine frenetic această descătuşare de energie şi eroism. Duşmanii fug în debandadă; panica-i aproape generală. Vestea succesului Diviziei a 13-a înalţă moralul întregii trupe, fiind urmat de ofensiva Diviziei a 10-a. Eşecul german însemna pierderea oricărei speranţe de a scoate România din război. Bătălia începută în dimineaţa de 6 august se încheia în seara de 19, cînd o ploaie uşoară venea să răcorească sufletele şi trupurile atît de încercaţilor apărători de glie, neam şi datini. Această **cea mai mare bătălie care s-a dat pe frontul românesc în decursul primului război mondial** a însemnat într-adevăr înmor- mîntarea iluziilor germane şi prima înfrîngere a feldma- reşalului Mackensen, care pierdea aici peste 65 000 ostaşi, morţi şi răniţi... „Mărăşeşti, un sat obscur, cunoscut mai ales pentru faptul că acolo se întîlneau două linii ferate importante, devenise un simbol. El intrase în istorie pur- tînd pecetea mîndriei şi a dorului de neatîrnare al unui popor întreg. Numele său străbate acum lumea ca un imn eroic al vitejiei româneşti” **(C. Kiriţescu).**

Peste numai trei zile, la Oituz se încheie o altă bătălie (8—22 august) tot printr-o victorie românească, pră- buşindu-se astfel planul strategic al lui Ludendorff, de a sfărîma în cleştele germano-austro-ungar, de-a lungul Şiretului şi Trotuşului dorinţa de libertate, independenţă şi unitate a întregului popor român.

’ ÎNTRU SLAVA EROILOR NEAMULUI stă scris pe frontonul Mausoleului de la Mărăşeşti ridicat în amintirea tuturor celor care s-au jertfit pentru păstrarea fiinţei naţionale.

Capitolul XI

ÎNTREGIREA

„E cunoscut momentul deosebit de dramatic pentru regele Ferdinand, din anul 1916 — intrarea în război a României — cînd a fost pus în faţa opţiunii între fidelitatea faţă de patria sa natală, Germania, şi datoria faţă de patria sa adoptivă, România. Fidel faţă de angajamentul asumat, el şi-a îndeplinit datoria de monarh constituţional. Istoria i-a răsplătit din plin alegerea: în timpul domniei lui, România a atins punctul culminant al dezvoltării ei, realizîndu-şi întregirea în 1918 şi a fost înzestrată cu o constituţie democratică în 1923“.

Prof. univ. dr. Şerban PAPACOSTEA

Ţara-i în cumpănă

Victoriile din vara anului 1917 (Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz) n-au putut fi pe deplin fructificate datorită anarhiei şi dezorganizării armatei ruse, contaminate de bolşevism. Bătălia de la Cireşoaia (10—12 septembrie) s-a încheiat cu pierderi grele pentru români, ruşii fugind în debandadă, strigînd „Pîine şi pace!“, doar artileria lor făcîndu-şi oarecum datoria; aceasta a fost ultima luptă importantă din campania anului 1917 pe frontul românesc. La începutul lui octombrie, Marele Cartier General Român hotărăşte înfiinţarea Corpului voluntarilor transilvăneni (constituit la Hârlău, sub comanda colonelului Marcel Olteanu).

După revoluţia din octombrie, detaşamentele ruseşti răzleţite, aflate în Moldova, se dedau la tot

felul de samavolnicii, amenințînd ordinea statului şi încercînd să cucerească oraşele Iaşi şi Galaţi. Trupele noastre iau poziţie la Socola şi Paşcani şi pe Şiret; armata rusească e

dezarmată şi repatriată, drept care Sovietele declară război României (13/26 ianuarie 1918)! Asta după ce, cu o lună şi jumătate în urmă, se încheiase armistiţiul dintre România şi Puterile Centrale, consecinţă a armistiţiului ruso-german de la Brest-Litovsk. între timp, Basarabia se constituie în republică autonomă, chemînd armata română în ajutor (24 decembrie), pentru a face faţă atacurilor bolşevice; românii obţin cîteva victorii hotărîtoare şi, la 24 ianuarie 1918, Basarabia se proclamă independentă. Cu ce preţ?

Socotind deplasarea de trupe neconformă cu prevederile armistiţiului româno-german, Mackensen înaintează guvernului român un ultimatum pentru începerea negocierilor de pace. Situaţia ţării devenise deosebit de grea, mai ales că trupele germano-austro-ungare cuceriseră Ucraina, pînă la Odessa. „România părăsită şi trădată“, precum a spus primul ministru francez Clemenceau, trecea prin vremuri de grea cumpănă, printr-unul din cele mai dureroase momente ale existenţei sale, cînd foştii aliaţi deveniseră duşmani, iar duşmanii îi doreau înge- nuncherea completă. La 8 februarie, guvernul I.I.C. Bră- tianu — Take Ionescu demisionează; a doua zi avea să se încheie pacea dintre Austro-Ungaria şi Ucraina. Se convoacă un Consiliu de coroană, în care regele Ferdi- nand „rezolvă conflictul în sensul milenar al istoriei ţării sale, după cum va scrie ulterior **Mircea Vulcănescu.** Armata nu va părăsi pămîntul strămoşesc, nici nu se va risipi în nefiinţă, compromiţînd existenţa de mai departe a statului legal. Ţara se va pleca sub vremuri. Dar o va face de nevoie, fără să-şi trădeze nădejdea zilei de mîine. Ea va lupta să-şi păstreze armata întreagă, rezervîndu-şi prin ea posibilităţile

ceasului de apoi“.

La 11 februarie 1918 se formează un nou guvern, în frunte cu generalul Al. Averescu (făceau parte personalităţi din afara grupărilor politice: Matei Cantacuzino, C. Argetoianu, generalul Culcer, Sărăţeanu, Fotin Enescu, Luca Niculescu). Se hotărăşte trimiterea unei delegaţii la Bucureşti, pentru tratative. Nicolae lorga, preşedintele Partidului Naţionalist Democrat, îi scrie regelui Ferdi- nand că tradiţiile ţării nu permit acceptarea unei păci ru-
şinoase: „Strămoşii noştri au preferat moartea acestei umilinţe [...]. Ce e mai bun în această ţară cere respingerea, orice s-ar întîmpla, a condiţiilor care ni se pun astăzi, şi mai ales a celei care priveşte sfîşierea, fie şi numai provizorie, în gîndul nostru, a pămîntului ţării*. Pe de altă parte, P. P. Carp publică în presa bucureş- teană o scrisoare, în care îi cere regelui să părăsească tronul, în favoarea unuia din fiii împăratului german, ceea ce va reduce sacrificiile teritoriale impuse Româ-niei . ..

În această atmosferă mai mult decît tensionată, are loc întîlnirea dintre generalul Averescu şi mareşalul Mackensen, în casa lui Barbu Ştirbey de la Buftea (19 februarie). Pusă în faţa faptului împlinit, delegaţia română nu acceptă discuţia, Averescu solicitînd o audienţă împăratului german Wilhelm II. Ca o contraofensivă, reprezentantul Vienei, contele Czernin, cere o întrevedere urgentă regelui Ferdinand; ei se întîlniră în mica gară Răcăciuni, chiar pe linia frontului (23 februarie), contele insistînd pentru cît mai grabnica încheiere a păcii; abdicarea regelui n-a fost cerută „de teamă că acesta, ca să-şi salveze situaţia, să nu se pună iar în fruntea armatei sale, prelungind astfel războiul, ceea ce ar fi contrazis interesele noastre momentane* (Czernin). în schimb, a pus pe masă cele 9 „condiţiuni* (transcrise în româneşte de regina Maria): **Dobrogea, Dunărea (Fluviu German), Severinul, Broşteni-Moineşti,**

Trecătorile, Dezarmarea armatei, Drumurile de fier. Trecerea germanilor pe pămîntul nostru în contra Rusiei, Petrolul pe 80 de ani.

Urmează, la Iaşi, două Consilii de coroană dramatice; se confruntă opiniile a două tabere: unii sînt pentru rezistenţă, alţii, pentru acceptarea condiţiilor. în timpul deliberărilor se încheie, la Brest-Litovsk, pacea dintre Rusia Sovietică şi Germania, ceea ce-i face pe germani să ne trimită un ultimatum, cerînd acceptarea imediată a condiţiilor. Cu toată opoziţia lui Take Ionescu şi Ionel Brătianu, consiliul se vede silit să ne facă să intrăm „în întunericul păcii germane* — după expresia reginei Maria. Astfel că, la 5 martie 1918, la Buftea, se încheie pro-

tocolul păcii; generalul Averescu nu vrea să-l semneze şi demisionează; iscăleşte Al. Marghiloman şi totodată formează un nou guvern conservator, crezînd că va obţine condiţii mai puţin umilitoare ... Nici vorbă! La Palatul Cotroceni se semnează **Tratatul de pace de la Bucureşti (**7 mai) între România, pe de o parte, şi Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia, pe de alta: pierdem Dobrogea şi un teritoriu de 5 600 km^2 din lanţul carpatic, acceptăm dezarmarea şi o cruntă subjugare economică . .. Regele Ferdinand nu ratifică „pacea germană[41]!

Adevărata pace întîrzie ...

În întunericul păcii germane apăruseră, totuşi, cîteva raze de lumină: „Sfatul Ţării[44] de la Chişinău votase unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918); se înfiinţase (la Paris) „Comitetul naţional al românilor din Transilvania şi Bucovina[44], care milita pentru unirea acestor teritorii cu ţara-mamă; se constituise (la Washington) „Liga socială română[44], cu scopul de a face propagandă în jurul problemei româneşti.

Şi soarta războiului începe să se schimbe. Trecînd comanda unui nou comandant suprem, generalul Foch, aliaţii încep o serie de acţiuni ofensive pe aproape toate fronturile din apus (a doua jumătate a lunii iulie), pentru ca o dată cu marele atac englez de la Cambrai, generalul Ludendorff să înţeleagă că războiul e pierdut, mai ales datorită intervenţiei Corpului expediţionar american. Noul cancelar al Germaniei, Max de Baden, tatonează terenul pentru încheierea păcii, pe baza principiilor (în 14 puncte) enunţate de preşedintele S.U.A. Wilson; primul dintre acestea era dreptul la autodeterminare al popoarelor (naţionalităţilor), menit să ducă la reorganizarea Europei.

Balanţa se înclină, din ce în ce mai mult, în

favoarea aliaţilor. în septembrie, mareşalul Franchet d'Esperey preia comanda frontului de la Salonic şi lansează o ofensivă fulger spre Sofia şi Constantinopol, obligînd Bulgaria şi Turcia să capituleze; acum, direcţia de atac este

linia Dunării, păzită de Mackensen. împăratul Carol I de Habsburg lansează manifestul „Către popoarele mele credincioase[14], prin care transforma Austro-Ungaria în stat federal (Transilvania rămânea în componenţa Ungariei), dar acţiunea lui este tardivă şi neconformă cu voinţa popoarelor din imperiu. „Corpul voluntarilor transilvăneni şi bucovineni[44] dă o declaraţie prin care proclamă dezlipirea ţinuturilor româneşti din Austro-Ungaria şi unirea cu România, în consens cu hotărîrile Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român, care a adoptat o declaraţie redactată de Vasile Goldiş. La 28 noiembrie, Comitetul Naţional Român din Bucovina avea să hotărască unirea Bucovinei cu Ţara.

Concomitent cu înaintarea trupelor aliate în Balcani, se fac pregătiri secrete pentru reintrarea în acţiune a armatei române. La 6 noiembrie, regele Ferdinand cere demisia lui Marghiloman şi-l însărcinează pe generalul Coandă să formeze un guvern provizoriu. Se ordonă mobilizarea celor 7 divizii teritoriale nedezarmate şi adresează trupelor de ocupaţie un ultimatum de părăsire a teritoriului României. Corpul expediţionar francez forţează Dunărea pe la Giurgiu, iar armata germană a lui Mackensen, pentru a nu fi prinsă în cleşte, evacuează Muntenia şi începe retragerea spre Transilvania. Izbucnirea revoluţiei în Germania şi izgonirea împăratului Wilhelm duc la începerea tratativelor de pace: la 29 oc- tombrie/11 noiembrie 1918 se semnează, la Compiegne, armistiţiul dintre Puterile Aliate şi Germania, marcînd încetarea ostilităţilor în primul război mondial.

„La 18 noiembrie/1 decembrie, Regele şi

Regina, însoţiţi de Generalul Berthelot, se întorc în fruntea trupelor aliate în Bucureşti, aclamaţi de populaţia românească, care-i primeşte cu lacrimi de bucurie. Populaţia capitalei, ocupată de doi ani, se deşteaptă ca dintr-un vis urît[44] (Mircea Vulcănescu).

în aceeaşi zi — 1 DECEMBRIE 1918 — Fluviul numit Unire avea să-şi strîngă apele la Alba lulia, cu participarea a peste o sută de mii de români veniţi din toate ţinuturile Transilvaniei şi Banatului. Adunarea Naţională proclamă unirea cu România, iar a doua zi se constituie
Consiliul Dirigent, format din 15 membri, în frunte cu luliu Maniu, Vasile Lucaciu, Vasile Goldiş, Alexandru Vaida-Voevod, Ştefan Cicio-Pop, loan Suciu, Aurel Vlad, Octavian Goga, Aurel Lazăr, Emil Haţieganu, Valeriu Branişte, Victor Bontescu, Romul Boilă, Ion Flueraş şi losif Jumanca. Acest „guvern provizoriu[44] îşi fixează sediul la Sibiu şi adresează naţiunii o proclamaţie, în care aduce la cunoştinţă înfăptuirea Marii Uniri.

Capitolul XII

MARELE VIS

„'... membrii Academiei salută încă pe marea scriitoare, care prin memoriile ce le-a publicat — fermecătoare ca stil şi înălţătoare ca gîndire şi simţire — a adus una din cele mai preţioase contribuţiuni la istoriografia noastră, punînd în evidenţă şi fă- cînd cunoscut lumii întregi atît cumplitele suferinţe ce le-a îndurat, cît şi vitejia şi energia îndărătnică în sacrificiul de sine, de care a fost capabil poporul nostru în cele mai grele timpuri prin care a trecut el, războiul pentru unitatea sa naţională.**

Din discursul ţinut la Academia Română, de către GRIGORE ANTIPA (11.XII.1936)

Din „Povestea vieţii mele“

Pentru majoritatea statelor beligerante, războiul se terminase. Era pace. Nu şi pentru România! România reîntregită, ROMÂNIA MARE de la începutul anului 1919 mai avea de luptat — şi pe front şi-n saloanele diplomaţiei europene şi-n propriile-i birouri ministeriale. Pînă la a le prezenta, am crezut de cuviinţă să mai rămînem puţin în atmosfera zilelor premergătoare MARII UNIRI şi a reîntoarcerii familiei regale la Bucureşti. Despre ambele evenimente, petrecute în aceeaşi zi de 1 Decembrie 1918, s-a scris foarte mult, din tot felul de unghiuri.. .

Aproape o jumătate de secol nu s-a vorbit deloc despre memoriile reginei Maria, apărute sub titlul

Povestea vieţii mele, în trei volume, între anii 1934—1936 (traduse concomitent din limba engleză în limbile română, franceză, germană, suedeză, greacă, poloneză, cehă, italiană, sîrbo-croată şi maghiară). Ne vom opri asupra ultimelor pagini din „Ani de război“, volum care poate fi

socotit un adevărat „jurnal de front“, prin încărcătura de date şi fapte la care lua parte direct cea numită „Mama răniţilor“. Umbla cu soţul ei, regele Ferdinand, pe toate cîmpurile de luptă, se ocupa de spitalele de campanie, de soarta prizonierilor, de mormintele celor căzuţi în atîtea bătălii, de aprovizionarea populaţiei înfometate, de sărăcimea satelor cu ogoare nelucrate, de laşul supraaglomerat, de relaţiile cu misiunile aliate aflate în Moldova etc., de mersul războiului, în general.

Prin paranteze drepte [...] indicăm întreruperi în textul original sau explicaţiile noastre.

BICAZ, JOI 25 OCTOMBRIE/7 NOIEMBRIE 1918

„Am hotărît să plec la Iaşi, sîmbătă. Nu mai pot să rămîn departe; m-a cuprins o înfrigurare covîrşitoare şi apoi toate merg atît de repede. Trebuie să fiu pe lingă ei toţi, acum, şi să împărtăşesc bucuria lor.

Mi se pare că Germania a fost îngenunchiată şi că e părăsită de toată lumea. Capitularea Austriei a lăsat deschisă graniţa de sud a Germaniei. Bavaria e în primejdie. Pe frontul apusean înaintează necontenit armatele aliate. Cîteva din trupele noastre au fost chemate în Bucovina să facă ordine, **[în urma abuzurilor şi samavolniciilor comise de ruşii bolşevizaţi].** Toţi românii de dincolo de fostele noastre graniţe s-au declarat liberi să se unească într-un singur mare neam. Visul unei Românii Mari pare că se împlineşte. Toate sînt atît de nemaiauzite încît nu le pot crede. Am fost atît

de obişnuiţi cu necazurile şi nenorocirile, de cînd a început războiul, încît ne vine greu să credem că a sosit ceasul cel mare.

Eu am crezut totdeauna în izbînda finală a Aliaţilor; am fost dintre cei care nu s-au îndoit niciodată chiar în ceasurile cele mai negre, dar niciodată nu mi-am făurit iluzia că voi fi înfăptuitoarea visului României Mari. Totdeauna am fost părtaşă la bucuriile şi necazurile poporului meu, însă niciodată nu-mi zugrăvisem în minte cum voi fi în ceasul izbînzii finale, deşi într-un rînd rostisem acest cuvînt primejdios: «Eu sînt din cei ce cîştigă partida». Mi s-a spus atunci că a vorbi astfel înseamnă a

întărită soarta. Mi-e scris să fiu cea care cîştigă? Gîndul acesta aproape mă înspăimîntă... Şi lucru ciudat, totdeauna m-am gîndit la ceasul izbînzii, ca la un ceas oarecare de mîhnire. Omul nu cîştigă decît pe socoteala altuia şi din fire simt milă faţă de acela .. .

îmi urăsc duşmanul cită vreme e biruitor, dar nu cînd e învins; atunci mă umple de o milă sfîşietoare şi de neîndurat. Regele a decretat sufragiu universal şi împărţirea pămînturilor la ţărani. **[Proclamaţia regală din 5 aprilie întărită la 6 mai 1917].** îmi pare bine că a făcut aceasta fără să fie la putere nici Brătianu, nici Averescu, ca să rămînă numai numele lui legat de această reformă, numele lealului, generosului, cinstitului şi uitătorului de sine, Ferdinand I. Dacă va mai putea înfăptui şi unirea tuturor românilor, atunci în adevăr îşi va fi primit răsplata pentru jertfa ce-a făcut-o cînd a pornit războiul **[împotriva Germaniei, patria sa natală] [. . .]**

BICAZ, DUMINICĂ 28 OCTOMBRIE/ 10 NOIEMBRIE 1918

[. . .] S-a declarat mobilizarea generală. Ura! Aşadar, sîntem încă o dată făţiş alături de Aliaţii

noştri; ne luăm iar rîndul printre luptători. Germanii au primit ordin să evacueze ţara, să se dea învinşi sau să se lupte.

Kaizerul Wilhelm şi principele moştenitor au abdicat. Pare cu neputinţă! Mîndrul meu văr Bill! Nu pot să spun că-mi pare bine. Fără îndoială e un sfîrşit logic, dar mie una îmi place ca o ţară să trăiască sau să moară împreună cu domnitorul ei, cu legile ei, ca un tată cu familia lui. Kaizerul Wilhelm a încercat să ne nimicească, dar eu nu voiam să-l văd pe el nimicit. Voiam să-l văd învins, da, aceasta o doream cu patimă, pentru că voise să vadă ţara noastră ştearsă de pe faţa pămîntului. Pentru noi el înfăţişa o tiranie brutală şi nemiloasă.

[. . .] Azi, cînd mi-am făcut colindul printre săraci, am fost peste tot întîmpinată cu uralele soldaţilor mobilizaţi. Plecau iar liniştit de pe la vetrele lor, fără a se tîngui. Fiinţe răbdătoare ce mă umpleau de admiraţie. Le-am dat ţigări. Aveam maşina încărcată, cu vîrf, cu

lucruri pentru femei şi copii. M-am întors acasă cu mîi- nile goale şi după-masă am plecat la Piatra să iau trenul spre Iaşi. '

IAŞI, LUNI 29 OCTOMBRIE/ 11 NOIEMBRIE 1918

[.. .] S-a decretat armistiţiu pe toate fronturile, însă la noi n-a încetat mobilizarea. E greu să cuprindă mintea omului atîtea întîmplări deodată. Eu rămîn liniştită în mijlocul înfrigurării, şi aproape nu îndrăznesc să mă las cuprinsă de vreun sentiment de triumf. Pentru mine un triumf nu pOate fi decît ceva solemn; am suferit atîta şi chiar azi ne găsim în faţa unor probleme atît de încîl- cite! Sînt o suverană foarte conştientă de adevăr şi îmi dau seama pe deplin că se va menţine cu greu casta noastră în această pornire nebună spre democraţie. Mai **e** şi problema sfîşietoare şi crunta umilire a durerii intime ce ne-a lovit; cel puţin aşa

o socotesc. **[Este vorba de căsătoria ilegală a principelui Caro!, moştenitorul tronului, cu Zizi Lambrino, la Odesa, în ziua de 2/15 septembrie, socotită la vremea aceea ca o lovitură năpraz- nică dată monarhiei.]** Afară de aceasta, triumful nostru c clădit pe prăbuşirea atîtor lucruri, încît trebuie să las pe alţii să înalţe cîntece de bucurie. Mulţumesc cu smerenie lui Dumnezeu că timpul nostru de umilire şi de împilare a avut un sfîrşit atît de minunat, dar va trece vreme pînă să mă cred o -«mare regină», după cum mă numesc ei cu nespus avînt. Am primit pe generalii noştri, şi ne-am felicitat unii pe alţii. Toţi îmi mulţumesc pentru neclintita încordare a împotrivirii mele. Primii mulţumirile lor, bucurîndu-mă la gîndul că fusesem cu adevărat un bun oştean.

Întîinirea cu Prezan a fost înduioşătoare; eram atît de nenorocită în ziua cînd ne-am văzut ultima oară. **[Eremia]** Grigorescu e încîntat că e ministru de război! Declară că ar fi vrut să-mi ceară sfatul înainte de a primi, **[în guvernul provizoriu prezidat de generalul Constantin Coandă — din 6 noiembrie]** dar eu nu eram acolo; arată o mîndrie plină de demnitate . . .

IAŞI, 1/14 NOIEMBRIE 1918

[...] Cel mai de seamă eveniment, petrecut în aceste săptămîni de aşteptare, a fost sosirea unei delegaţii din Transilvania şi Bucovina, care venise să declare că ţara lor e una cu Vechiul Regat, ţara mamă, sub ale cărei aripi nădăjduiseră totdeauna să se unească cu toţii. îi primirăm în mod solemn şi salutară pe regele Ferdinand I şi pe regina Maria ca pe dezrobitorii lor. Au venit la noi ca nişte copii, care-şi caută părinţii, şi ne-am privit unii pe alţii cu adîncă zguduire, aducîndu-ne aminte cit era de strivit sub călcîiele duşmanilor, pînă acum cî- tăva vreme, visul nostru de Unire. **[Iancu Flondor, preşedintele Congresului Bucovinei, citeşte memoriul unirii cu România, încheind: «Fie ca**

Majestatea Voastră să reînvie fala Domniei lui Ştefan cel Mare».]

Transilvania, Bucovina pînă şi Basarabia! România Mare! [...] ’

Kaizerul, cînd era îmbătat de izbîndă strigase cu glas tare că regele Ferdinand va fi ultimul Hohenzollern care va şedea pe tronul României.

Regele Ferdinand nu spusese nimic, însă liniştit şi smerit îşi urmase calea spinoasă. Azi, Wilhelm şi fiul său au rămas fără ţară, iar regele Ferdinand, modest şi leal, e slăvit ca dezrobitor şi e primul rege al tuturor românilor. Cum să nu-mi plec fruntea în faţa minunii celor întîmplate? [. ..]

SÎMBATĂ 17/30 NOIEMBRIE 1918

în tren, în drum, spre Bucureşti! Am pornit în sfîrşit la drum spre Bucureşti! Acum doi ani, exact în aceeaşi zi, fugeam din capitala noastră, pribegi, neştiind încotro mergem. Doi ani, dar ce ani! Cît am îndurat, ce grozave întîmplări, cîtă suferinţă, cîtă disperare! Nădejdea era ca o luminare ce se făcea din ce în ce mai slabă. Şi totuşi ne agăţam de ea cu înfrigurare. Niciodată nu m-am învoit cu gîndul că eram învinşi, ci numai că fusesem trădaţi din pricina prăbuşirii Rusiei. Nenorocoasa şi îndurerata Rusie!

Şi în timpul acestor doi ani, ce muncă, ce strădanie; **o** sfîşietoare înşirare de nenorociri, o situaţie de un tragic aproape fantastic şi cu sorocul împotriva noastră. [.. .]

Acum s-a sfîrşit visul cel rău şi lung, iar visul României Mari s-a întruchipat aievea şi sîntem în drum spre casă!

Nando se întoarce ca dezrobitorul care a înfăptuit unirea poporului său. Jertfa de sine pe care a făcut-o a fost răsplătită. Numele lui e binecuvîntat de toţi, mari şi mici. Minunate cu adevărat sînt căile Domnului, mari şi înfricoşătoare! [. . .]

COTROCENI, DUMINICĂ 18 NOIEMBRIE/ 1 DECEMBRIE 1918

Ne-am întors! Cu adevărat ne-am întors acasă, după un surghiun de doi ani. Să îndrăznesc oare să rostesc marele cuvînt? Ne-am întors triumfători!

Nu spun aceasta cu vreun gînd de trufie ci cu smerenie, ca una ce-ar vrea să cadă în genunchi şi să aducă prinos de mulţumiri. Cum să încerc măcar să descriu ziua de zguduire sufletească ce-am petrecut-o?

Adjectivele sună parcă a gol, cînd vrei să pui toate pe hîrtie. A fost o zi de entuziasm, de delir. în pofida greutăţilor de transport şi a distrugerilor lăsate de duşmani, pe unde trecuseră, **[trupele germane în retragere aruncaseră toate podurile în aer]** toate s-au desfăşurat fără cea mai mică încurcătură; pînă şi vremea ne-a fost propice, însă ploile torenţiale prăpădiseră cu totul drumurile stricate dinainte. Trenul nostru ajunse totuşi aproape la ceasul prescris.”

Capitolul XIII

ÎMPREJURĂRI GRELE

„Ceea ce se întîmpla cu românii în prima jumătate a secolului XX era o renaştere din propria-i cenuşă, fără beneficiile industriale ale Occidentului. În economia politicii mondiale se impunea şi sistematizarea Europei Ia confluenţa de prăbuşire a imperiilor şi locul de confruntare a ei cu lumea Orientului. În acest loc, unde comunismul experimenta o aventură ideologică, România a fost antrenată din plin pentru eliberarea maghiarilor din revoluţia lui Bela Kun în 1919 şi pentru paza continentului de ofensiva bolşevismului: îi revenea o responsabilitate tradiţională cu semnificaţia ciclică a Provinciei imperiale a Daciei Romane. S-a deschis o epocă de rapidă modernizare cu o fertilă re-latinizare lingvistică şi culturală, un proces atît de normal, că nu i se poate implica nici o formă de grefă socio-culturală pe care să fi respins-o în timp".

ION DUMITRIU-SNAGOV,
„România în diplomaţia Vaticanului"

Pace şi război

La 12 decembrie 1918, generalul C. Coandă prezintă regelui Ferdinand demisia cabinetului său; redevine prim- ministru liberalul Ionel Brătianu. La 24 decembrie, regele emite **Decretul** de **unire a Transilvaniei cu vechea Românie şi Decretul de organizare provizorie a Transilvaniei,** potrivit căruia „serviciile publice" rămîn sub conducerea Consiliului Dirigent, în

administrarea guvernului central trecînd afacerile străine, armata, căile ferate, poşta, telegraful, telefoanele, circulaţia financiară, vămile, împrumuturile publice şi siguranţa generală a statului. La 29 decembrie se dă **Decretul pentru exproprierea pă- mîntului** din vechiul regat.

Anul Nou 1919 se anunţa favorabil României Mari, dar pînă la adevărata pace pe pămîntul nostru mai avea să treacă o vreme, cu jertfe, incertitudini şi promisiuni. Ca şi în cazul războaielor balcanice, (despre care am relatat într-un capitol precedent), despre participarea armatei române la înăbuşirea terorii roşii din Ungaria nu s-a vorbit în ultimele patru decenii decît în mediile specialiştilor. Spre a umple acest gol de informaţie, vom detalia episodul cu ajutorul studiului lui **Mircea Vulcănescu,** din „Enciclopedia României[11] (1938), care o avut la bază monumentala lucrare „Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919“, de C. Kiriţescu.

Timp de un an au durat lucrările Conferinţei de pace de la Paris (18 ianuarie 1919 — 21 ianuarie 1920), vreme în care tunurile au bubuit pe mai multe fronturi europene, datorită „republicilor sovietice[1'] instituite la Bre- men, în Bavaria, în Ungaria, în regiunea Ruhr, la Berlin şi-n Rusia. între fascismul lui Mussolini şi bolşevismul lui Lenin se contura o spectaculoasă linie internaţionalist- naţionalistă ungară (de la comunistul Bela Kun la regentul Horthy), care va afecta direct relaţiile cu România. La negocierile de pace luau parte toate cele 27 de state învingătoare în primul război mondial, printre care şi România, şi ţările învinse: Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria şi Turcia. Delegaţia română era condusă de I. I. C. Brătianu, din ea făcînd parte Al. Vaida-Voievod, **C.** Angelescu, Victor Antonescu ş.a.

Ionel Brătianu a intrat repede în conflict cu Consiliul suprem interaliat, protestînd contra

deosebirii făcute între grupul statelor aliate cu interese limitate şi al celor cu interese nelimitate. El cerea recunoaşterea Unirii şi hotarele prevăzute prin tratatul de alianţă din 1916. Des- făşurînd o activitate deosebit de laborioasă, aducînd argumente de ordin istoric, arheologic, religios, etnografic, demografic, cultural etc., delegaţia noastră avu cîştig de cauză: „birui principiul naţionalităţilor în numele căruia se oferi României vechea graniţă etnică a lui Kossuth care, fiind întemeiată pe mărturia unui naţionalist maghiar, nu putea fi contestată". Datorită însă neînţelegerilor privind Banatul (o mare parte era reclamată de
sîrbi) şi neascultînd de sfaturile lui Take Ionescu, Brătianu părăsi conferinţa ...

Victoria „revoluţiei proletare[11] din Ungaria (21 martie 1919) îl aduse în fruntea sovietelor pe Bela Kun, consfinţind introducerea terorii roşii. Prima lui acţiune **a** fost să se arunce asupra trupelor române din Transilvania: bătălia are loc în Munţii Apuseni (16—18 aprilie). Participă **Grupul de Nord** comandat de generalul Moşoiu şi **Grupul de Sud** comandat de generalul Mărdărescu, care avea şi comanda supremă a armatei române din Ardeal. Forţînd defileurile şi izolînd trupele secuieşti de pe Someş, de cele ungureşti din văile Crişurilor, românii trec la ofensivă şi ocupă linia marilor centre din Cîmpie: Satu Mare—Cărei—Oradea—Salonta (21 aprilie). Ei luptă cu o vigoare ce amintea de marile bătălii din vara anului 1917, şi pînă la 1 mai ajung să domine întreg malul stîng al Tisei, alungîndu-i pe unguri spre Tokay, Szolnok şi Cion- grad. Aceştia provoacă o diversiune şi atacă Cehoslovacia (20 mai), cu gîndul ca prin Galiţia să stabilească legătura cu Rusia Sovietică, pentru a prinde în cleşte Transilvanul (dinspre vest şi nord).

Imbătaţi de acest succes, cu forţele din cîmpia Tisei refăcute, ungurii sovietizaţi reiau ofensiva (20 iulie) şi trei divizii trec rîul, vestind lumii întregi biruinţa asupra românilor! Generalii Mărdărescu,

Moşoiu şi Prezan organizează o manevră de învăluire şi după un atac fulger îi determină pe duşmani să se retragă în debandadă peste Tisa, părăsindu-şi armele şi muniţiile (26 iulie). Prezenţi pe acest front, ca şi în bătăliile din Moldova, regele Fer- dinand şi regina Maria sînt ovaţionaţi de ostaşii români; cei mai viteji dintre ei sînt decoraţi. După o scurtă pregătire şi o altă manevră de atragere în cursă, trupele generalilor Holban şi Moşoiu trec prin surprindere pe la Tisa B6 (30 iulie), intrînd adînc în pustă. Cavaleria generalului Rusescu porneşte un raid fulgerător spre Buda- pesta, pe care o ocupă cu patru escadroane (4 august), punînd capăt guvernării lui Bela Kun şi salvînd astfel Europa de primejdia bolşevizării. Totodată sînt dezamorsate intrigile urzite împotriva noastră de colonelul Roma- nelli şi generalul Banholz din Consiliul local interaliat. Sosesc şi trupele de vînători ale lui Holban, care anihi-
lează orice încercare de împotrivire, ca apoi armata română să înainteze spre vest, pînă la Gydr; aici se formează, cu ajutorul nostru, noul guvern ungar al lui Horthy, cel ce peste două decenii avea să ocupe în chip bestial o treime din Transilvania.. .

Politică şi legislaţie

Consiliul suprem interaliat se arată enervat de noua situaţie şi trimite României un ultimatum (15 noiembrie) să-şi retragă trupele din Ungaria, căci altfel nu i se vor mai satisface revendicările politice. La Budapesta şi-n zonele ocupate, românii găsiseră o mare parte din bunurile răpite din ţară de către Puterile Centrale în timpul ocupaţiei şi procedaseră la repatrierea lor. De asemenea, ei dezafectară fabricile ungureşti de armament, pentru a stopa orice încercare de a relua acţiuni militare împotriva noastră. Pe Aliaţi îi supărase şi

faptul că Ionel Brătianu refuzase să semneze Tratatul de la Saint-Germain (10 septembrie), prin care Austria recunoştea unirea Bucovinei cu România, părăsind Conferinţa de pace. Premierul liberal dorea mai mult şi se vede silit să se încline, dar demisionează; în locul lui se formează un guvern independent, al generalului A. Văitoianu (27 septembrie), agreat de regele Ferdinand, care vedea în această formulă — de coaliţie naţională — soluţia cea mai bună de guvernare. Nicolae Iorga, preşedintele Partidului Naţionalist Democrat, cerea (în „Neamul românesc" din 2 octombrie) un guvern de generali şi funcţionari, care să nu ţină cu liberalii şi să organizeze alegeri libere. ..

„Alegerile din 2—6 noiembrie 1919 au reprezentat un moment important în viaţa României întregite: pentru prima dată cetăţenii din toate provinciile româneşti au ales un singur Parlament; pentru prima dată în ţară a fost folosit sistemul votului universal; alegerile au scos la iveală importante mutaţii în raporturile dintre partidele politice. După cum constata Nicolae Iorga, „ura faţă de vechiul politicianism a făcut ca voturile să fie date oricui anunţa o nouă politică" **(Petre Ţurlea).** în urma aces-

tora, la 1 decembrie, regele Ferdinand îi însărcinează pe Al. Vaida-Voevod să formeze noul guvern, din care vor face parte: Al. Averescu (Interne), gen. I. Răşcanu (Război), Aurel Vlad (Finanţe şi ad-interim la Industrie şi Comerţ), Victor Bontescu (Agricultură şi Domenii), Octavian Goga (Instrucţiunii Publice şi Cultelor), Mihai Po- povici (Lucrări Publice), Ion Pelivan (Justiţie), Ion Incu- leţ, Pantelimon Halippa, Ion Nistor, Ştefan Cicio Pop şi Ion Cantacuzino (miniştri de stat). Peste o săptămînă Vaida-Voevod semnează tratatele de la Saint-Germain şi Trianon (la 4 iunie 1920 avea să se încheie Tratatul de pace între Puterile Aliate şi Ungaria, recunoscîndu-se pe plan internaţional unirea Transilvaniei, Banatului, Crişa-

nei şi Maramureşului cu România; la 8 octombrie 1920, ele ratifică şi unirea Basarabiei, consfinţind astfel întregirea ţării). La 9 decembrie 1919, are loc alegerea lui Nicolae lorga ca preşedinte al Adunării Deputaţilor (susţinut de ţărănişti); în discursul său de mulţumire, marele istoric se angaja să fie nepărtinitor, să apere dreptul cuvîntului. şi păstrarea urbanităţii în dezbateri, pentru a garanta succesul discuţiilor în jurul reformelor radicale atît de mult aşteptate.

Cea mai importantă era reforma agrară, făgăduită în chip solemn de regele Ferdinand încă din timpul luptelor din 1917. După ce fuseseră expropriate marile proprietăţi, „la 2 aprilie 1920, apărea decretul de împroprietărire a ţăranilor; prima aplicare pe teren, în toamna aceluiaşi an, s-a făcut în comuna Gurbăneşti din judeţul Ilfov. în total s-a expropriat, în vechiul regat, prin legea agrară o suprafaţă de 2 776 401 hectare din moşiile marii proprietăţi şi a instituţiilor. Legi similare se făcură şi pentru Transilvania, Bucovina, Basarabia. în întreaga ţară s-au expropriat 6 008 098 hectare, împroprietărin- du-se nu numai ţăranii români, dar şi cei unguri, secui, saşi, ruteni etc. Astfel, din numărul total de 1 393 353 de ţărani care au primit pămînt, 201 165 aparţineau naţionalităţilor conlocuitoare, împărţindu-se pe provincii astfel: 82 640 în Transilvania, 94 480 în Basarabia şi 24 045 în Bucovina) **(Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu** — „Istoria românilor[14], 1975).

În toţi aceşti primi ani de după Unire, frămîntările politice şi sociale nu s-au stins, unele dintre ele generînd chiar conflicte; pe fondul urmărilor unui război care a perturbat întreaga activitate economică au loc greve şi revendicări muncitoreşti, se fac şi se desfac partide, se emit şi se abrogă legi, se produce deprecierea **leului** (înainte de război, un leu aur era cotat cu un franc şi cinci centime elveţiene!). Guvernul Vaida nu face faţă tensiunilor interne şi, în martie 1920, îi succede un cabinet omogen, al generalului Averescu, şeful Ligii Poporului — ce devine acum Partidul Poporului — care dizolvă Parlamentul şi organizează noi alegeri, cîştigînd detaşat. „Dar guvernarea Averescu va însemna pentru mulţi, în special de la oraşe, o deziluzie. împrejurările erau, evident, extrem de grele. întregirea nu era realizată decît sufleteşte şi moral; agitaţiile sociale făceau să domnească nesiguranţă în raporturile de producţie şi de proprietate. Oamenii de la conducere erau fie începători, fie nepregătiţi. Totuşi guvernul Averescu reuşeşte să realizeze reforma aşteptată atîta vreme, reforma agrară[11] **(Mircea Vulcănescu).** Presiunea partidelor de opoziţie este însă prea mare, astfel că în decembrie 1921 generalul îşi dă demisia.

Regele Ferdinand, cîntărind foarte riguros situaţia şi încercînd să unifice interesele politice ale burgheziei de dincoace şi de dincolo de Carpaţi, apelează din nou la Ionel Brătianu, care formează un guvern cu pondere liberală (ianuarie 1922). De aici înainte, Românii Mare începe să facă paşi hotărîţi pe calea înnoirilor democratice (după deviza PRIN NOI ÎNŞINE).

Capitolul XIV

COROANĂ ŞI LEGE

„Pronia cerească a binecuvîntat şi, prin bărbăţia poporului şi vitejia ostaşilor, ne-a dat să lărgim hotarele Regatului şi să înfăptuim dorul de veacuri al neamului nostru. Punind pe capul meu, intr-această străveche cetate a Daciei romane, coroana de oţel de la Plevna, pe care noi şi glorioase lupte au făcut-o pe veci coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile şi de pretutindeni, prin credinţa lor, prin munca şi prin jertfa lor au asigurat unitatea naţională, şi salut cu dragoste pe cei care au proclamat-o intr-un glas şi o simţire de Ia Tisa pînă la Nistru şi pînă la Mare".

FERDINAND I, regele tuturor românilor, Alba lulia, 15 octombrie 1922

încoronarea

Prin readucerea lui I. I. C. Brătianu în fruntea guvernului (19 ianuarie 1922), se încheia perioada de instabilitate postbelică, începînd ceea ce s-a numit „marea guvernare liberală[11] (1922—1926). Imediat se declanşează campania electorală, ca în martie să aibă loc alegeri pentru Adunarea Naţională Constituantă. Cu toate că se fac fel de fel de alianţe între partidele de opoziţie, nu se realizează un ,,bloc", astfel că P.N.L. cîştigă detaşat, obţi- nînd 222 mandate în Adunarea Deputaţilor şi 111 în Senat, ceea ce nemulţumeşte, în primul rînd, formaţiunile conduse de luliu Maniu, Nicolae lorga şi Take lonescu. Ultimii doi (reprezentanţi ai

Partidului Naţionalist Democrat şi respectiv Partidului Conservator Democrat) iau parte la dezbaterile Constituantei, deoarece — spunea

marele istoric — „sînt dator să discut orice opinie politică ce mi se înfăţişează public".

Anii de după război, socotiţi o „epocă eroică[11] sau debutul epocii contemporane a istoriei României, au însemnat şi împliniri în plan cultural-artistic, ce aveau să constituie pilonii marilor realizări spirituale din perioada interbelică. Lucian Blaga publică în 1919 „Poemele luminii[11] şi „Pietre pentru templul meu", Hortensia Papadat-Bengescu — „Ape adînci"; reapare la Bucureşti săptămînalul „Universul literar", sub conducerea lui Perpessicius şi Camil Petrescu, iar Eugen Lovinescu fondează revista „Sburătorul", la 25 martie a avut loc la Bucureşti prima audiţie a „Simfoniei a III-a" de George Enescu, sub bagheta compozitorului şi apoi se înfiinţează Societatea lirică română „Opera[11], care a stat la baza Operei Române: în septembrie, se emite Decretul-lege pentru înfiinţarea Universităţii din Cluj, cu patru facultăţi (Ştiinţe, Medicină, Litere şi Filozofie şi Drept), avînd ca rector pe Sextil Puşcariu (prelegerea inaugurală o ţine Vasile Pârvan — „Datoria vieţii noastre[11]); tot acum îşi deschide porţile Conservatorul de muzică şi artă dramatică din Cluj, primul director fiind George Dima; la 1 decembrie se deschide întîia stagiune a Teatrului Naţional clujean, cu spectacolul coupe „Se face ziuă" şi „Poemul Unirii" de Zaharia Bârsan (directorul teatrului).

în 1920, Şcoala naţională de poduri şi şosele din Bucureşti se transformă în Politehnică; apar cărţile „Despre boieri" — Constantin Giurescu, „Note şi impresii" — Ga- rabet Ibrăileanu, „Floarea pămîntului" — Demostene Botez, „Strofe alese[11] şi „Balade vesele şi triste[11] — George Topîrceanu,

„Ion[11] — Liviu Rebreanu; se realizează primul film de desene animate românesc, „Păcală în Lună“, creaţia lui Aurel Petrescu; se înfiinţează la Cluj primul institut speologic din lume, condus de Emil Racoviţă (26 aprilie), iar la Bucureşti se pun bazele Societăţii Compozitorilor Români, sub preşedinţia lui George Enescu.

1921: Grigore Antipa publică lucrarea „Dunărea şi problemele ei ştiinţifice, economice şi politice[11], Ion Barbu — „După melci[11], Vasile Voiculescu — „Pîrgă[11], Calistrat Hogaş — „în munţii Neamţului”, Lucian Blaga — „Paşii profetului[11], Garabet Ibrăileanu — „După război” şi „Cultură şi literatură[11], Eugen Lovinescu — „Gh. Asachi, viaţa şi opera sa“, loan Slavici — „închisorile mele“, Ovid Densuşianu — „Literatura română modernă[14] (primele două volume); la Cluj apare revista „Gîndirea” (1 mai), sub conducerea unui comitet format, printre alţii, din Lucian Blaga şi Cezar Petrescu (din decembrie 1922 şi pînă în iulie 1944, revista a apărut la Bucureşti, avîndu-l ca mentor pe Nichifor Crainic); la 29 iunie —■ premiera filmului „Ecaterina Teodoroiu[11] (cu Marietta Rareş), întîia încercare de evocare a războiului reîntregirii: la 8 decembrie — spectacolul inaugural al Operei Române din Bucureşti, cu „Lohengrin“ de Richard Wagner, dirijor George Enescu.

în anul 1922, Cornel Medrea realizează statuia „Părintele Vasile Lucaciu“, Liviu Rebreanu publică romanul „Pădurea spînzuraţilor[11], Alexandru Philippide — „Aur sterp[11], Lucian Blaga — „Cultură şi cunoştinţă[11]; la 12 mai are loc premiera piesei „Suflete tari“ de Camil Petrescu, la Teatrul Naţional din Bucureşti; apare primul volum din „Istoria războiului pentru întregirea României[11] de Constantin Kiriţescu.

în aceşti 3 ani, de viaţă politică agitată, în care s-a desăvîrşit reforma agrară, se pun bazele refacerii ţării, pe multiple planuri. Printre împlinirile notabile vom aminti construcţia

grandioasei catedrale ortodoxe din Alba Iulia, sub conducerea arhitectului M. J. Ştefănescu (a avut ca model biserica lui Petru Cercel din Tîrgovişte — începutul secolului XVII). Catedrala şi-a deschis porţile cu cîteva zile înaintea încoronării regelui Ferdinand şi a reginei Maria **(15 octombrie 1922).**

, Presa vremii a relatat pe larg despre acest eveniment strălucitor, în care „suveranii reîntregirii naţionale[11] au fost aclamaţi ca simbol al monarhiei române şi, totodată, ca eroi făuritori ai României Mari. Alba Iulia — cetatea sfîntă a neamului românesc — a devenit astfel capitala de suflet a regatului. Ceremonia încoronării a început la orele 9,45, cu o liturghie solemnă oficiată de Mitropolitul Primat dr. Miron Cristea. După sfinţirea coroanelor regale (cea de oţel purtată de regele Carol I şi cea nouă, de aur, a reginei), suveranii îngenunchează în mijlocul catedralei şi mitropolitul rosteşte rugăciunea pentru încoronarea Regelui Ferdinand I, pe care corul dirijat de M. Chiriac o repetă de trei ori... Cortegiul părăseşte catedrala şi, afară, în văzul lumii, regelui şi reginei li se aşază pe umeri purpura şi hermina, apoi, pe creştet, coroanele. Se intonează imnul regal şi mulţimea izbucneşte într-un „Vivat!“ emoţionant, în timp ce toate clopotele oraşului răsună şi se trag 101 lovituri de tun. Regele rosteşte un discurs emoţionant; printre altele, a spus: **„Facă Dumnezeu ca această coroană, asemeni aceleia a scumpei mele soţii şi demnă tovarăşă de muncă şi suferinţă pentru binele comun, să servească la încoronarea — generaţie de generaţie — a iubiţilor noştri succesori, într-o Românie tot mai fericită şi mai glorioasă”.**

A doua zi, 16 octombrie 1922, suveranii s-au întors la Bucureşti, unde-i aştepta o mulţime imensă. După trecerea pe sub Arcul de Triumf, au urmat serviciul religios din biserica Mitropoliei şi defilarea tuturor drapelelor regimentelor ţării, din

campaniile 1877—1878 şi 1916—1919, precum şi defilarea celor zece mii de primari din toate comunele României (76 de departamente).

Constituţia din 1923

Festivităţile încoronării, la care au luat parte numeroşi invitaţi din străinătate (familii regale din Grecia şi Iugoslavia, mareşalul Foch, generalul Berthelot şi Misiunea Franceză, reprezentanţi civili şi militari ai Aliaţilor etc.), au lăsat imediat locul preocupărilor pentru reorganizarea vieţii economico-sociale a ţării. Reîntregită, România trebuia să răspundă numeroaselor necesităţi şi interese regionale, să armonizeze în timp foarte scurt problemele provinciilor nou intrate între hotarele strămoşeşti, în favoarea principiului general-naţional de dezvoltare.

Misiunea aceasta i-a revenit guvernului Brătianu şi parlamentului, prin crearea cadrului constituţional şi administrativ conform noilor realităţi şi împrejurări. Proiectul de Constituţie a suscitat numeroase discuţii, chiar dacă pornea de la „litera" celei din 1866 adaptată la realităţile postbelice; se aveau în vedere, în primul rînd, ideile adunărilor plebiscitare de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia privind drepturile cetăţeneşti. De exemplu, Nicolae Iorga cerea să se afirme cu tărie caracterul naţional unitar al statului român, consfinţirea dreptului de vot al femeilor şi se declara împotriva dreptului numirilor senatorilor pe viaţă, acceptînd însă rolul de factor ponderator al Senatului în structura legislativului şi relaţiile dintre partide. Deşi opoziţia considera că proiectul are imprecizii de prezentare şi se referă la unele aspecte „minore" ale vieţii societăţii, fruntaşii politici puneau deasupra interesele superioare de stat. Dezbaterile au însemnat, astfel, un bun prilej de a clarifica

principiile fundamentale după care trebuie să se conducă societatea românească. Şi s-a reuşit, cu toată reacţia negativă a Partidului Naţional Român, al cărui şef era luliu Maniu; forma definitivă a Constituţiei a fost votată de Parlament în 26 şi 27 martie, fiind promulgată printr-un decret regal a doua zi şi publicată. Iată cîteva din prevederile ei, care garantează drepturile omului şi consfinţeşte monarhia constituţională, spunîndu-se: **Regele domneşte, dar nu guvernează.**

• Regatul României este un stat naţional, unitar şi indivizibil. • Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea învăţămîntului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile şi drepturile stabilite prin legi. • Nu se admite în Stat nici o deosebire de naştere sau de clase sociale. • Proprietatea de orice natură, precum şi creanţele asupra Statului sînt garantate. • Zăcămintele miniere, precum şi bogăţiile de orice natură ale subsolului sînt proprietatea Statului. • Căile de comunicaţie, spaţiul atmosferic şi apele navigabile şi flotabile sînt de domeniul public. • Libertatea muncii va fi apărată. • Libertatea conştiinţei este absolută — Biserica creştină ortodoxă şi cea greco-catolică sînt biserici româneşti. • Puterea executivă este încredinţată Regelui, care o exercită în modul regulat prin constituţiune. • Puterile constituţionale ale Regelui sînt ereditare în linie coborîtoare directă sau legitimă a Maiestăţii Sale Regelui Carol I de Hohen- zollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat, prin ordinul de primogenitură şi cu exclusiunea perpetuă a femeilor şi coborîtorilor lor. • Nici un act al Regelui nu poate avea tărie dacă nu va fi semnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act. • Nici un membru al Familiei Regale nu poate fi ministru. • Judecătorii

sînt inamovibili în condiţiunile speciale pe care legea le va fixa. • Nici un impozit de orice natură nu se poate stabili şi percepe decît pe baza unei legi. • Tot Românul, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie, face parte din elementele puterii armate, conform legilor speciale. • Constituţiunea de faţă nu poate fi suspendată nici în total nici în parte. • Constituţiunea poate fi revăzută în total sau în parte din iniţiativa Regelui sau a oricărei din Adunările legiuitoare. • Se ratifică decretele legi (...) privitoare la încetăţeni- rea evreilor care locuiau în vechiul Regat. • Se vor revizui toate codicele şi legile existente în diferitele părţi ale Statului român, spre a se pune în armonie cu Constituţiunea de faţă şi a asigura unitatea legislativă.

Constituţia din 1923 (prin toate cele 138 de articole) înnobila naţiunea română cu însemnele STATULUI DE DREPT, fiind socotită, la vremea aceea, una dintre cele mai democratice şi moderne Legi a legilor din Europa, împlinită cu „voia lui Dumnezeu şi prin voinţa naţio- nală". Cu toate deosebirile de vederi, principalele formaţiuni politice din România au salutat noua Constituţie, care a reprezentat temeiul juridic al vieţii noastre parlamentare, pînă în februarie 1938, cînd a fost instaurată dictatura regală a lui Carol II; ea a fost repusă în drepturi de către regele Mihai, la 23 august 1944; constituţiile comuniste au înlocuit-o, dar n-au abrogat-o ...

Vorbind despre preocupările întregii societăţi române de a aplica prevederile constituţionale, **Sextil Puşcariu** scria, la 7 iunie 1924, după primirea la regele Ferdinand:

„Vodă a fost foarte prietenos cu mine şi m-a ţinut **40 de** minute. I-am prezentat **Dacoromania** şi cele 3 numere diii **Cultura.** De la început a fost vorba de minorităţi. Chestiunea minoritară o judecă foarte cuminte. Politica **pe** care o recomandă faţă de ei e: toleranţă, întrucît **nu**

stingheresc consolidarea noastră ca stat naţional, evitarea de a-i jigni în sentimentele lor şi de a le face nedreptăţi, şi consecvenţă”.

Capitolul XV

AUTORITATEA REGELUI

„De la început mi-am impus această regulă de conştiinţă: să fac abstracţie de mine însumi, să nu ţin socoteală nici de originile mele, nici de familia mea. Să nu văd decît România, să nu cuget decit la ea, să nu exist decît pentru ea. Nu se domneşte asupra unui popor pentru sine ci pentru acel popor. În aceasta constă autoritatea unui Rege".

FERDINAND I, 1927

„Prin noi înşine*'

Simţindu-şi sfîrşitul aproape, după o boală grea şi neîndurătoare, regele Ferdinand rostea aceste cuvinte cu credinţa că şi-a îndeplinit misiunea pe pămîntul românesc. El, „întregitorul Ţării", se va culca în moarte la 20 iulie 1927, fiind înmormîntat la Curtea de Argeş alături de unchiul său Carol I, în biserica monumentală ce fusese restaurată din iniţiativa acestuia. Trăise 62 de ani, dintre care 38 de ani în România — mică şi Mare; se căsătorise cu Maria de Edinburg, avînd şase copii, primul născut fiind principele moştenitor Carol. Acesta, după o căsătorie de tinereţe anulată, ia de soţie pe principesa Elena, fiica regelui Constantin al Greciei, descendentă din Basarab I, domnitorul Ţării Româneşti (sec. XIV). Unicul lor fiu, MIHAI, s-a născut la 25 octom- brie/7noiembrie 1921; la dispariţia regelui Ferdinand nepotul avea 6 ani şi urma să devină rege ...

Pînă la acest eveniment ultima perioadă din viaţa lui Ferdinand, primul rege al României reîntregite în hotarele ei fireşti, n-a fost scutită de frămîntări, cu toate că ţara, mai ales după

adoptarea Constituţiei din 1923, păşise pe calea stabilizării social-politice şi economice, avînd la cîrma guvernării pe liberali (prim-ministru era I. I. C. Brătianu).

Dar moştenirea războiului era grea, pe multiple planuri. Un rol totalmente negativ l-a avut Partidul Comunist din România (înfiinţat în mai 1921), care s-a afiliat imediat la Internaţionala a IlI-a, Comunistă, devenind o agentură a Moscovei, împotriva intereselor majore ale ţării. Pe deplin temei, guvernul interzice activitatea acestuia (aprilie 1924), scoţîndu-i pe comunişti în afara legii; ei afirmau că România este un stat imperialist (!), creaţie artificială după primul război mondial, negînd dreptul Transilvaniei, Basarabiei şi Bucovinei de a se uni cu Ţara! Se făcea astfel jocul Ungariei revizioniste şi al Rusiei sovietice; de altfel, acest pseudopartid, cu cîteva sute de membri în perioada interbelică, a avut ca secretari generali (în afară de Gh. Cristescu, 1922—1924), un ungur (Elek Koblos, 1924—1928), un ucrainian (Vitali Holoş- tenco, 1928—1932), un polonez (Alexander Danieluk, 1932—1936) şi un bulgar (Boris Ştefanov, 1936—1940), care nici măcar nu ştiau româneşte! Ce conta, îşi zicea Kominternul condus de Stalin, din moment ce acţiunile de subminare a suveranităţii României erau riguros îndeplinite de aceşti agenţi „internaţionalişti[11]... Cu toată propaganda lor deşănţată, comuniştii n-ar fi ajuns niciodată în fruntea ţării dacă guvernanţii sovietizaţi nu erau aduşi cu tancurile ruseşti „eliberatoare[44].. .

După această paranteză de istorie comunistă să ne întoarcem la adevăratele preocupări ale naţiunii. Începînd cu anul 1924 economia românească intră într-o perioadă de creştere rapidă a producţiei; pe de altă parte, ministrul de finanţe — Vintilă Brătianu — se preocupa de găsirea unei baze financiare solide, care să poată pune în valoare bogăţiile ţării, chit că politica sa

monetară genera sporirea costului vieţii, ducînd la o serie de greve în principalele oraşe (martie 1926). Luaseră fiinţă Societatea anonimă „Uzinele de fier şi domeniile din Reşiţa[14] (U.D.R.), „Societatea naţională de credit industrial[44] cu scopul stimulării dezvoltării industriei, concernul metalurgic „Ti- tan-Nădrag-Călan[44] (T.N.C.), societatea carboniferă „Lu- peni[44] (în toată Valea Jiului), „Societatea naţională de gaz metan[44] (cu capital acţionar de 160 milioane lei, din care contribuţia statului era de 125 milioane lei), întreprinderea „Copşa Mică-Cugir[44] (devenită principala uzină de armament a României?[4]), uzina „întreprinderile aeronautice române[44] Braşov (cu capital francez) ş.a. Pornind de la doctrina economică a lui Vintilă Brătianu — PRIN NOI ÎNŞINE — la 4 iulie 1924 se votează Legea minelor; aceasta, împreună cu altele adoptate în timpul verii aveau misiunea colaborării dintre stat şi capitalul privat în vederea exploatării resurselor naturale. Legea pentru organizarea şi exploatarea căilor ferate (17 iunie 1925), fixează cadrul de autonomie administrativă şi financiară a C.F.R.; o zi mai tîrziu se adoptă Legea pentru reglementarea repausului duminical şi al sărbătorilor legale.

încă din primul an al României Mari, regele Ferdinand sugerase specialiştilor să studieze şi să propună o nouă organizare administrativ-teritorială, pornindu-se de la străvechile noastre tradiţii („Românîile populare[44], cum le numea N. lorga, sau „Terrae Valachicae[44], cum spuneau călătorii străini, entităţi apărute în timpul migraţiei popoarelor, în jurul cărora s-au cristalizat ulterior cnezatele, voievodatele şi „ţările[44]). Drept urmare, după o muncă susţinută, la 7 octombrie 1925 s-a emis Decretul regal privind împărţirea administrativă a ţării, în judeţe, plăşi, comune urbane reşedinţe, municipii, comune urbane nereşedinţe, comune rurale şi sate. Astfel, România avea atunci 71 de judeţe (58 între

actualele graniţe ale ţării, 11 în Basarabia şi Bucovina, două în Dobrogea), 322 plăşi, 172 oraşe şi 15 201 sate (în 9 provincii: Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş). în 1930, populaţia tării era de 18 052 896 locuitori şi suprafaţa ţării — 295 049 km^2.

Criza dinastică

Se apropie expirarea legislaturii parlamentului ales în 1922. Partidele de opoziţie iniţiază o serie întreagă de alianţe pentru a-i înfrînge pe liberali. Cele mai multe diligenţe le făcea Nicolae lorga în numele Partidului Naţional (Partidul Naţionalist al Poporului fuzionase, în februarie 19251, cu Partidul Naţional Român, al lui luliu Maniu), dar şi ca mentor al Opoziţiei Unite (printre altele

era şi Partidul Ţărănesc, al lui Ion Mihalache). Marele istoric obţine o audienţă la regele Ferdinand, căruia îi prezintă situaţia generală a ţării, la începutul lunii iunie, în cartea autobiografică **„Supt trei regi“,** el scrie că l-a convins pe suveran să accepte succesiunea la guvern a Opoziţiei Unite, după ce liberalii vor legifera noua reformă electorală. La sfîrşitul lui august se ţin alegerile pentru camerele agricole (devenite test de popularitate), care aduc o victorie categorică opoziţiei; urmează tratative pentru un acord de guvernare între Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc, ducînd pînă la urmă la fuzionarea lor şi constituirea Partidului Naţional Ţărănesc (10 octombrie i926).

Dar finele anului 1925 avea să însemne şi începutul crizei dinastice. Principele Carol pleacă la funeraliile reginei Alexandra a Marii Britanii, văduva fostului rege Eduard al VH-lea, refuzînd apoi să se întoarcă în ţară. ,,Printr-o scrisoare trimisă din Veneţia, la sfîrşitul lunii decembrie, el

s-a declarat dispus să renunţe la calitatea de principe moştenitor şi să rămînă în străinătate. La baza deciziei lui au stat motive multiple, unele de ordin personal, grefate pe un temperament instabil, ca şi o ostilitate nedisimulată faţă de Brătianu[11] **(Mihai Oprițescu).** Ferdinand a convocat imediat un Consiliu de Coroană (31 decembrie), în care s-a hotărît proclamarea minorului Mihai ca principe moştenitor al tronului României. A urmat votul parlamentului (4 ianuarie 1926), decizia devenind act oficial; cu toate că Nicolae lorga şi-a manifestat deschis simpatia pentru principele Carol, arătîndu-se contrariat de măsura luată de acesta, a fost de acord cu hotărîrea luată.

în atari condiţii, lupta pentru succesiunea guvernamentală rămîne deschisă, mai ales că datorită avansării bolii regelui se punea problema unei regenţe, care ar fi fost patronată de liberali mai mult de un deceniu. După, alegerile comunale din februarie (cîştigate de P.N.L.), la 24 martie parlamentul votează noua lege electorală, dar trei zile mai tîrziu cabinetul lui I. I. C. Brătianu demisionează. La propunerea acestuia, Ferdinand îl numeşte prim-ministru pe generalul Al. Averescu, avînd misiunea să pregătească şi să organizeze alegerile (sfîrşitul lunii

mai 1926). Participă opt grupări politice, dintre care cîş- tigă Partidul Poporului, al lui Averescu. Opozanţii se văd siliţi să-şi concentreze forţele, principalii protagonişti ră- mînînd luliu Maniu şi Ion Mihalache, care reuşesc să pună bazele P.N.Ţ. fără participarea lui N. lorga, ceea ce a dus la separarea naţionaliştilor-democraţi, istoricul redevenind şeful fostului său partid.

„Conştient că boala incurabilă îi apropie rapid sfîrşi- tul, Regele Ferdinand dorea un astfel de guvern [de largă coaliţie naţională], pentru a asigura liniştea internă la începutul domniei nepotului său minor, Mihai. Din martie [1927], evenimentele se precipită spre schimbarea lui Averescu, bănuit că doreşte să instaureze o dictatură ur- mînd exemplul lui Mussolini, pe care-l aprecia foarte mult“ **(Petre Ţurlea).** Deoarece generalul nu a putut obţine sprijinul scontat, s-a format un cabinet eterogen, în frunte cu prinţul Barbu Ştirbey, care a durat numai două săptămîni (4—20 iunie), şi a pregătit terenul pentru reve- nirea liberalilor. I. I. C. Brătianu organizează alegerile parlamentare (7 iulie), pe care le cîştigă detaşat (61,7%); partidele lui Al. Averescu şi N. lorga nu obţin nici un loc. ..

Pe acest fundal politic are loc trecerea în eternitate a regelui Ferdinand şi constituirea regenţei pentru cel de-al treilea rege al României — Mihai I: patriarhul Miron Cristea, principele Nicolae (fratele lui Carol) şi Gh. Buzdugan, preşedintele înaltei Curţi de Casaţie. Cînd toată lumea se pregătea pentru încă o lungă guvernare liberală, se produce o lovitură de trăznet: după numai două zile de boală, Ionel Brătianu moare la 24 noiembrie 1927.

Capitolul XVI

REGELE FERDINAND I

„Cind înţelesei că Ferdinand al României trebui să fie această jertfă totală, simţii, instinctiv, că ţara mea va izbîndi în războiu, va înfăptui unitatea naţională, va deveni un trup care să se poată sluji din nou de membrele sale. Dar ca să ajung să înţeleg condiţia acestei împliniri, acest martiriu prelungit, jertfa aceasta chinuitoare şi adesea lipsită de măreţie, mi-au trebuit mulţi ani”.

MARTHA BIBESCU

Jertfa

Rare sînt ocaziile cînd despre un personaj se spun lucruri atît de diferite, dar şi mai puţini sînt oamenii care trebuie să facă faţă unor situaţii de-a dreptul ostile şi fără ieşire, cum a fost cazul regelui Ferdinand. Frumos ca un Cezar, a îmbătrînit într-o zi cît într-un veac; „biet Fritz” pentru unii şi cu adevărat un mare suveran pentru alţii; dorinţa unora de a-l detrona şi inegalabila lui hotărîre de a realiza idealul naţional al românilor; „regele ţăranilor” pentru români şi trădător al familiei Ho- henzollernilor .. .

Iată doar cîteva din calităţile şi calificativele cu care era gratulat omul, prinţul moştenitor şi apoi regele sub sceptrul căruia se înfăptuise România Mare. După moartea sa, încet-încet opiniile s-au decantat, animozităţile s-au şters şi chipul bărbatului trăitor între flori şi tranşee, între boli şi onoruri, între suspiciuni şi devotament, a prins realul contur, dat uitării în ultima jumătate de secol. Tocmai de aceea răsfoim astăzi cartea vieţii

sale scrisă de cei din preajmă, uneori cu patimă, alteori cu obiectivitate, pe măsura puterii de înţelegere a fiecăruia. Firesc, întîia impresie luată în considerare este a viitoa-

rei **regine Maria.** Avea 16 ani cînd l-a văzut prima oară, la o întîlnire cu multe capete încoronate ale Europei, şi prinţesei de Edinburgh, moştenitorul tronului României i-a apărut ca „un tînăr frumos şi sfios, care încerca să-şi ascundă sfiala rîzînd mereu. Nu vorbea englezeşte şi era vădit că-i făcea mare plăcere să se afle iar în Germania. Nu ne spuse nimic despre România şi nici eu nu-l întrebai nimic despre acea ţară îndepărtată, neştiind tocmai bine unde se găseşte pe hartă“. Şi, lucru ciudat, copila se îndrăgosti, atrăgînd-o „tocmai această nemaipomenită timiditate[11], ce ascundea însă o „stăpînită lăcomie de viaţă[11]. Ferdinand era cu zece ani mai mare, dar felul său de a se comporta, urmare a unei educaţii severe şi mai ales a dominării din partea puternicei personalităţi a unchiului său, regele Carol, o determină să-i accepte ulterior propunerea de căsătorie: „Parcă-ţi venea să-i netezeşti calea, să-l faci să se simtă la largul lui; deştepta în tine o duioşie de mamă şi te cuprindea dorinţa să-i vii în ajutor[14].

Peste stîngăciile firii, după cîţiva ani avea să se abată asupra lui o cumplită boală — febra tifoidă — care-i transformă chipul în mod fabulos. Scriitoarea **Martha Bibescu,** la vremea aceea o fetiţă, îşi amintea despre omul pîndit de moarte, cînd fiul său Carol avea doar cinci ani şi se punea problema regenţei. După o lună de chinuri, Ferdinand pierdea, „din pricini necunoscute, frumuseţea, chiar înainte de a-şi fi pierdut tinereţele”; îl văzu la Sinaia „atît de palid, de desfigurat şi de bătrîn, cu chipiul îndesat pînă la urechi pe o ceafă cu totul cheală, purtînd o barbă cum nu purtase niciodată[11]; împreună cu alţi copii, îi trimiseră principelui o „jalbă”, rugîndu-l să-şi radă barba, pentru ca a doua zi să primească răspunsul „că-şi

lasă barba numai ca să semene cu vechii noştri Voevozi, zugrăviţi pe pereţii bisericilor". Mult mai tîrziu, principesa Bibescu avea să înţeleagă rosturile vieţii şi să explice întîmplările din vremea copilăriei: „Nu ştiam că pentru a săvîrşi o faptă mare pe lumea aceasta, experienţa probează că trebuie neapărat, în mod stupid, o jertfă omenească. Atîta vreme cît jertfa nu s-a adus, cît mielul se împotriveşte, soarta nu se împlineşte".

Multe îi va fi dat să suporte acest monarh, dar mai presus de suferinţele fizice s-a aflat marea sa dramă sufletească, jertfa morală care l-a determinat să declare război ţării natale şi să se expună oprobiului familiei. Avea să mărturisească: „A fost în mine o luptă a conştiinţei şi a inimei. Conştiinţa a învins. Atunci am putut păstra neclintită speranţa de a învinge pe Mackensen, deoarece reuşisem să învingîn mine pe un Hohenzol- lern“. Asta se întîmpla cînd mulţi din fruntaşii politici români, oameni de decizie, şovăiau sau chiar se declaraseră făţiş pentru Germania. Demne de reţinut sînt cuvintele poetului **Octavian Goga,** participant la evenimentele atît de controversate: „Singura figură superioară prin demnitate şi curăţenie e Regele (. ..). Omul ăsta este un suflet cinstit. A renunţat la casa de Hohenzollern pentru noi, a fost dat afară din ea, ca să vie aici, la Iaşi, unde să-l tragă uşile şi fereştrile, pribeag ca noi toţi“.

Un bun român

În 1981 se stingea din viaţă **Sterie Diamandi,** aromân originar din Epir, absolvent al Universităţii din Bucureşti (1922), om de aleasă cultură şi fin analist al societăţii româneşti interbelice, prea puţin cunoscut generaţiilor actuale, deoarece cărţile sale n-au fost reeditate după 1944. Recent a apărut volumul „Galeria oamenilor politici[41] (1935), după un exemplar adnotat de autor, în Editura GESA. Primul studiu din această carte este dedicat regelui Ferdinand; îl socotim a fi deosebit de obiectiv, deoarece S. Diamandi nu s-a aflat în anturajul Casei Regale şi nici n-a dus o politică partizană, menţinîndu-se mereu deasupra partidelor şi memorialisticii de conjunctură. Tocmai de aceea îi vom folosi informaţiile şi argumentele.

Regele Ferdinand s-a lăsat puţin cunoscut şi, astfel, ori a fost rău înţeles ori greşit apreciat. Tăcut şi interiorizat, ca principe moştenitor se afla în umbra vitalului său unchi şi nu se complăcea în sterilele jocuri de interese ale camarilei. Aşa se face că au fost persoane

care nu erau dispuse să-i recunoască vreun merit regelui întregitor de neam. îndeplinirea idealului naţional ca şi alte fapte mari erau atribuite concursului de împrejurări. Ionel Brătianu era socotit omul care de fapt conducea destinele statului, valorosului lider liberal cuvenin- du-i-se toate laudele. Regina Maria era privită şi dînsa ca un personaj de prim rang în politica română, exerci- tînd asupra soţului ei o puternică influenţă, ca şi prinţul Barbu Ştirbey, administratorul Domeniilor Coroanei. ..

Datorită „tăcerilor regale", puţini şi-au dat seama de vasta cultură a lui Ferdinand. în botanică, putea să rivalizeze cu cei mai buni specialişti: asistenţa rămîne năucită cînd, în preajma arheologului Vasile Pârvan, el descifrează cîteva inscripţii greceşti şi latine, pe şantierul de la Histria; abatele Mugniere rămîne impresionat cînd constată că regele cunoaşte limba ebraică; la fel i se în- tîmplă ambasadorului francez Billy, cînd Ferdinand vorbeşte despre meritele poeziei lirice japoneze şi chineze; uimeşte asistenţa cînd ţine o adevărată dizertaţie asupra muzicii wagneriene şi a personalităţii marelui compozitor! . ..

Sînt doar cîteva cazuri răzleţe, altfel regele era zgîrcit în destăinuiri intelectuale şi mai ales avea oroare de fanfaronada din timpul întîlnirilor protocolare şi ceremoniilor simandicoase. Se socotea şi vroia să fie socotit, înainte de toate, **om.** A şi spus-o, într-un rînd: „Doar nu sînt decît un om". înainte de a se căsători, făcuse o puternică pasiune pentru frumoasa poetă Elena Văcărescu, vlăstar de viţă boierească, dar tocmai boierii s-au opus eventualei căsătorii, prinţul trebuind să-şi sacrifice iubirea, iar poeta să ia drumul exilului. A fost, se spune, prima lui jertfă, după plecarea din ţara natală. Au urmat altele şi mai şi. în conformitate cu legile româneşti, el îşi botează copiii în religia ortodoxă, ceea ce-i aduce excomunicarea din partea Romei, interzicîndu-i-se Sfînta împărtăşanie. Pentru un bun catolic cum era Ferdinand, fapta aceasta însemna o grea lovitură

morală. Dar el făgăduise să fie **„un bun român”** şi aşa a rămas pînă la sfîrşitul vieţii. în plină şedinţă publică, în istoricul Consiliu de Coroană care a dus la intrarea României în răz-

boi alături de Tripla Alianţă, regele îi răspunde lui P. P. Carp, care invocase interesele dinastiei: **„Nu cunosc acele interese. Dinastia va urma soarta ţării; învingătoare cu ea sau învinsă cu ea“.** întreaga sa atitudine din acel consiliu îl determină pe Take Ionescu să exclame: „Azi îmi dau seama că avem cu adevărat un rege mare!“.

Tot ce a urmat după această hotărîre confirmă idealul său de a fi unit cu poporul român, la bine şi la rău. „Suveranul, declară el, nu este — după constituţie — răspunzător de actele de guvernămînt; are însă pentru actele sale o răspundere morală foarte grea faţă de Dumnezeu, faţă de sine, faţă de ţară şi de istorie[11]. Cînd balanţa războiului ne era potrivnică şi guvernul a trebuit să încheie pace, regele încă mai credea în revenirea teritoriilor înstrăinate şi, cu toate presiunile şi ameninţările Puterilor Centrale, tratatul nu poartă iscălitura regală, spre marea lui cinste! Suveranul fără vlagă, cum obişnuiau unii să-l considere, în împrejurări critice şi-n momente hotărîtoare, se manifesta ca un om cu voinţă de fier şi cu o energie inepuizabilă. Prezenţa lui pe front, înaintea tuturor marilor încleştări, este o altă dovadă a crezului său în victorie, crez împărtăşit mereu de regina Maria „mama răniţilor“.

Lui Ferdinand i s-a mai spus „rege al ţăranilor[14]. Adevărul este că meritul paternităţii reformei agrare aparţine partidului liberal, care obţinuse şi consimţămîntul regelui Carol; înfăptuirea ei este însă opera noului rege, care încă din 1911 rostise categoric: **„Libertatea economică a ţăranului trebuie cîştigată; numai astfel vom avea şi libertatea lui politică. El le merită pe amîndouă”.** Prin aceste cuvinte, Ferdinand viza cele două mari reforme:

împroprietărirea şi votul obştesc. S-a întîmplat ca tocmai Ionel Brătianu să ezite în înfăptuirea lor şi atunci regele a lansat către armată o proclamaţie istorică: **„Vouă, fiilor de ţărani, care aţi apărat cu braţul vostru pămîntul unde v-aţi născut, unde aţi crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lingă răsplata cea mare a izbîndei care va asigură fiecăruia recunoştinţa neamului nostru întreg, aţi cişţigat deodată dreptul de a stăpini intr-o măsură mai largă pămîntul pentru care v-aţi luptat. Eu, regele, voi fi cel dinţii a da pildă”.** Şi a făcut-o, punînd la dispoziţie, în 1918, Domeniile Coroanei: „În acest scop, pînă ce noi legi vor putea permite împroprietărirea definitivă, doresc ca pe aceste domenii să fie deja, sub formă de obştii şi de arendă, puşi îndată în folosinţa pămîntului ce li se va cuveni! .. .

în finalul studiului său, Sterie Diamandi ţine să sublinieze că regele Ferdinand a fost actorul principal pe scena politică a vieţii româneşti, într-unul dintre cele mai hotărîtoare momente ale istoriei noastre, jucîndu-şi rolul dificil cu o rară conştiinciozitate şi cu deplină discreţie, încît spectatorul obişnuit uşor a putut fi indus în eroare. Soarta i-a hărăzit un sfîrşit tragic: o boală nemiloasă îl consuma în fiece clipă şi o suferinţă morală îi chinuia sufletul. La căpătîiul lui de muribund era lipsit de fiul său iubit, Carol, care pribegea prin străinătăţi. Cu îngrijorare privea viitorul ţării cu un copil nevîrstnic pe tron şi în bătaia tuturor vînturilor, valurilor . .. Credea că pronia cerească va lumina drumul României Mari!

Capitolul XVII .

ANII REGENŢEI

„Cu guvernul liberal, reconstituit sub preşedinţia lui Vintilă Brătianu, opoziţia naţional ţărănistă — căci în octombrie 1926 naţionalii şi ţărăniştii, după tratative de ciţiva ani, fuzionaseră — va începe o luptă fără cruţare, culminată într-o adunare naţională, ţinută Ia Alba lulia în mai 1928. Guvernul era slăbit prin atitudinea Regenţii, care nu se voia compromisă prin parţialitate, iar ardelenii ajunseseră la capătul răbdării. La greutăţile interne ale guvernării adăugîndu-se greutăţi provenite din tratativele iniţiate cu bancherii străini, pentru încheierea unui împrumut extern, retragerea guvernului liberal devenea inevitabilă în noiembrie 1928”.

C. ENESCU, „Viaţa politică a României sub Ferdinand 1“ — 1933

Ultimul... liberal

Anul 1927 adusese mari schimbări pe scena politică românească. După moartea lui Ferdinand I (la 18 iulie, după cum scrie fiul său prinţul Nicolae, şi nu 20 iulie, cînd s-a dat comunicatul oficial), rege al României a devenit nepotul său Mihai I, care, copil fiind, va fi asistat de o Regenţă, conform celor stabilite la 4 ianuarie 1926, în urma radierii din postura de prinţ moştenitor a lui Carol, tatăl său.

Era pentru prima oară că se experimenta în ţara noastră o asemenea formulă; din Regenţă făceau parte prinţul Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi

Gh. Buzdugan, preşedintele înaltei Curţi de Casaţie (după decesul acestuia, în octombrie 1929, a fost cooptat juristul C. Să- răţeanu, din aceeaşi instituţie). între cele trei personalităţi nu existau prea multe afinităţi, dar, atîta timp cît

a mai trăit Ionel Brătianu, grijile statului cădeau în exclusivitate pe umerii guvernului liberal, regenţii văzîn- du-şi fiecare de preocupările lor şi toţi de educaţia copi- lului-rege, asupra căruia vegheau, de fapt, bunica-regina Maria şi mama sa, Elena. Dispariţia neprevăzută a lui Ionel Brătianu şi venirea ca prim-ministru a fratelui său Vintilă (24 noiembrie 1927 — 3 noiembrie 1928), au de- terminat convulsii în toate compartimentele vieţii social- economice şi politice. Culmea, tocmai datorită fostului şef de partid se declanşase instabilitatea: a concentrat în mîna sa întreaga putere **(„Eu nu împărtăşesc politica României cu nimeni,** i-a spus Ionel Brătianu lui Take Ionescu; **asta-i treaba mea!"),** de aşa manieră încît şi-a îndepărtat mulţi colaboratori valoroşi, iar pe de alta, celor rămaşi fideli nu le accepta nici o iniţiativă, toţi rămî- nînd pe post de „informatori[11] şi executanţi.

Chiar şi Vintilă Brătianu a avut parte de un asemenea ... tratament, deşi era ministrul finanţelor; îşi seconda fratele cu conştiinciozitate şi devotament; devenit şef al P.N.L. şi al guvernului, lui îi lipseau, în acele împrejurări critice, „atît calităţile unui bun comandant cît şi ucenicia necesară — scria **Sterie Diamandi.** Prin tem- perament, studii şi ocupaţii, avea mentalitatea specialistului cu perspectivă limitată şi deprinderea muncii migăloase. Era, prin urmare, refractar nuanţelor, fără orizont şi privire de ansamblu". Fidel actului de la 4 ianuarie 1926 şi trebuind, deci, să sprijine Regenţa, pentru a-i mări autoritatea, el a subminat-o datorită, în primul

rînd, divergenţelor personale cu Buzdugan, care văzînd corabia liberală scufundîndu-se, a trecut în cea a Partidului Naţional Ţărănesc. Totodată, n-a ţinut cont de intrigile declanşate de Miron Cristea împotriva lui Nicolae, pe lîngă regina Maria, pentru îndepărtarea prinţului din Regenţă, ştiind că acesta este refractar oricăror tratative cu Carol — „iubăreţul fugar" (se ştie că principele încercase să revină în ţară cu ajutorul şefilor de partide din opoziţie, cărora le-a trimis o scrisoare la 20 octombrie. 1927, prin intermediul lui M. Manoilescu, un politician controversat, devenit carlist din calcule financiare . ..);

în această atmosferă, luliu Maniu declanşează campania antiguvernamentală, care va dura aproape un an şi va fi încununată cu succesele din 10 noiembrie 1928, cînd devine prim-ministru, şi din 12—19 decembrie 1928, cînd P.N.Ţ. cîştigă confortabil alegerile parlamentare, obţinînd 78 la sută din voturi. Este anul în care, dincolo de luptele între partide, societatea românească a mers înainte, preocupată mai mult de evoluţia ei decît de conflictele din vîrful piramidei. Se înfiinţează: Societatea de difuziune radiofonică din România, Societatea „Creditul minier Deutsch-Rumänische Petroleum Vertriebs A.G.", Cartelul exportatorilor de lemn din România; au loc importante manifestări ocazionate de sărbătorirea unei jumătăţi de secol de la revenirea Dobrogei în graniţele strămoşeşti (la Bucureşti a apărut volumul jubiliar DOBROGEA); la Ateneul Român s-a organizat „Expoziţia retrospectivă a artei plastice româneşti din ultimii cincizeci de ani", la Opera Română are loc premiera „Năpasta^ de Sabin Drăgoi, după drama lui I. L. Caragiale; apar lucrări şi publicaţii de primă mărime în plan ştiinţific şi cultural: **Aerodinamica aripilor de avion —** Elie Ca- rafoli, **Chimie organică** (două volume) —

Costin D. Ne- niţescu, **Tratat complet de medicină legală** (voi. I) — Mina Minovici, **Hanul Ancuţei —** Mihail Sadoveanu, **La Grandiflora** (Gib. I. Mihăescu), **Hronicul măscăriciului Vălătuc —** Al. O. Teodoreanu, **Migdale amare. Versuri umoristice şi fanteziste —** George Topârceanu, **Istoria muzicii la români —** Mihail Gr. Posluşnicu, revistele: „Urmuz[44] (Geo Bogza), „Bilete de papagal[14] (Tudor Ar- ghezi), „Unu[44] (Saşa Pană), „Kalende[44] (Tudor Şoimaru, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu şi Pompiliu Constantinescu) ş.a.; în plan legislativ: Legea privind ocrotirea muncii minorilor şi femeilor, precum şi stabilirea duratei zilei de muncă la 8 ore, Legea pentru regimul general al cultelor, care garantează libertate şi protec- ţiune pentru toate cultele, Legea privind organizarea în- văţământului secundar .. .

Destine şi destine

Guvernarea naţional-ţărănistă începea sub auspicii favorabile, mai ales că veneau cu nu program care prevedea, printre altele, o substanţială îmbunătăţire a raporturilor dintre regat şi provinciile alipite. Partidul lui luliu Maniu şi Ion Mihalache obţine victorii notabile în Transilvania, Bucovina şi Basarabia, contribuind la normalizarea vieţii şi la consolidarea României Mari. Lansează doctrina economică a „porţilor deschise[11] pentru atragerea capitalului străin, mai ales vizînd modernizarea agriculturii şi dezvoltarea industriei prelucrătoare; noul guvern încheie un important împrumut de la bănci străine şi reuşeşte să stabilizeze LEUL, menit să introducă ţara în economia capitalistă a Occidentului (februarie 1929); printre reformele preconizate, cea mai importantă avea să fie Legea administrativă (votată în iulie 1929). Dar toamna aceluiaşi an înseamnă debutul crizei mondiale care afectează din plin România, mai ales prin scăderea preţului materiilor prime (agricole). „Curbele de sacrificiu[11] duc la reducerea cheltuielilor guvernamentale pe seama veniturilor salariaţilor statului, generînd tensiuni şi conflicte sociale. Greva minerilor de la Lu- peni şi reprimarea drastică ordonată de prefectul Roz- vani, al judeţului Hunedoara, sînt doar începutul nemulţumirilor faţă de această guvernare.

Neîncrezător în virtuţile Regenţei dar devotat Coroanei, credincios ideologiei şi practicii constituţionale, strategul luptelor naţionale din Austro-Ungaria, luliu Maniu, adoptă o tactică nouă în privinţa viitorului ţării. Cunos- cînd opinia unei părţi a armatei şi preferinţele unor fruntaşi politici, el iniţiază o serie de tratative cu exilatul prinţ Carol, pentru revenirea în patrie. Acesta promite mesagerilor să înceteze legătura amoroasă cu Elena Lupescu şi să domnească în spiritul Constituţiei, respec- tîndu-şi mama şi soţia (aceasta

înaintase formele de divorţ), şi îngrijindu-se de creşterea fiului său. Carol promitea tot ce i se cerea, astfel că generalul Averescu, ultimul emisar cu care s-a întîlnit la Lugano, trimitea o telegramă încurajatoare: **„Pacientul este vindecat”**_____
Mare avea să fie însă decepţia lui luliu Maniu, nu peste multă vreme ...

Singurul membru al familiei regale care nu are habar de toate aceste pertractări şi de frămîntările generale ale oamenilor este. .. REGELE! Copilul-rege Mihai I împlinea 8 ani, peste cîtva timp, cînd a apărut în revista „Ilus- traţiunea română” nr. 9/1929 un amplu fotoreportaj, din care vom reproduce cîteva pasaje, ca avancronică a ceea ce va constitui partea finală a acestui serial dedicat monarhiei româneşti. în text nu este vorba de faptele nemaivăzute ale vreunui copil-minune, ci de momente din viaţa celui care, spre fericirea tuturor, creşte voinic, „în înţelepciunea educaţiei pe care i-o dă însăşi Augusta Sa Mamă, A.S. Principesa Elena”. „Pentru milioanele de români, Micul Rege nu este o simplă Majestate la care priveşti din depărtarea protocolului; El este ceva din sufletul, din sîngele şi din credinţa noastră; El este al nostru, al tuturor, deasupra tronurilor şi a protocoalelor. De aceea entuziasmul poporului nu cunoaşte margini cînd Micul Rege, cu ochii mari şi cuminţi, salută milităreşte, sau cînd cineva povesteşte din întîmplările de toată ziua ale Celui ce, mai tîrziu, va conduce destinele ţării”.

• În urmă cu cîţiva ani, pe atunci principe moştenitor, Mihai se juca pe plaja de la Mamaia; „deodată apare în zbor un avion înconjurat de buchete de fum, precedat de bubuiturile tunurilor care-l bombardau”. îngrijorat de soarta avionului, copilul lasă corăbioarele şi cere explicaţii. I se spune că sînt exerciţiile bateriilor antiaeriene şi el răspunde scurt: „Trebuie neapărat să văd tunurile!” După alte insistenţe i se organizează o . .. inspecţie. „Principele se oprea la fiecare

piesă, cerceta fiecare mecanism cu atenţiunea-i caracteristică, intere- sîndu-se de funcţionarea lor". După ce-i arată şi proiectoarele, comandantul unităţii îl întreabă dacă poate executa tragerea asupra unui avion care tocmai apărea în zare. „— Dar ce ai cu avionul? întrebă Principele mirat. Este avionul meu de la Mamaia şi nu trebuie să mi-l împuşti". Apoi, se trase mai de-o parte şi urmări tragerea, căreia îi găsi un singur cusur: „prea erau tari bubuiturile tunurilor".

• Profesorul de călărie îi „interzisese" regelui Mihai să vorbească în timpul exerciţiilor. Putea pune întrebări doar în pauză şi numai despre călărie. într-o zi, lecţia a durat mai mult ca de obicei. La plecare, în automobil, regele mărturisi că s-a simţit rău. „La observaţiunea A.S.R. Principesa Mamă, de ce nu a spus nimic profesorului, Regele o privi serios şi îi răspunse: — N-am putut, fiindcă profesorul mi-a spus că nu am voie să vorbesc decît despre călărie[11].

• „într-o zi M.S. Regele intră în biroul Doamnei de Onoare, pe cînd telefona din înalt ordin, unui doctor, să instaleze într-un sanatoriu pe o biată femeie nenorocită, bolnavă de tuberculoză, al cărei copil fusese dus şi el la «Leagăn». Regele urmări cu încordată atenţiune întreaga convorbire, iar la sfîrşit se adresă serios Doamnei de Onoare:

— La ce leagăn ai dus copilul? ... Şi cine are să aibă grijă de copil, dacă mama lui e bolnavă?.. . Crezi că o să se facă repede bine mama lui? ... De ce i-a dat Mama mea bani? . . . Adevărat că nu avea ce mînca?. . .

De altfel, după cum a fost obişnuit de Alteţa Sa Principesa Mamă, M.S. Regele dăruieşte o parte din jucăriile sale copiilor orfani, ducîndu-'e chiar el la «Leagăn», unde sînt adăpostiţi aceşti nefericiţi copilaşi[11].

...Destine şi destine! Atunci, copilul-rege era şi el, într-un fel, orfan: nu-şi văzuse tatăl de aproape 4 ani!

Capitolul XVIII
ACTUL RESTAURAŢIEI

„Problema arzătoare era dacă prinţul Carol să facă parte din Regenţă sau să fie rege. El a insistat pentru varianta a doua, adică să fie rege; drept urmare, Maniu a demisionat, arătind că el jurase credinţă regelui Mihai. Această demisie l-a cam stînje- nit pe Carol, dar Consiliul de Miniştri a votat în favoarea lui — nu a contat că Maniu a fost contra şi, deci, normal era ca intreg guvernul să demisioneze — plecîndu-şi toţi capetele în faţa lui Carol (capul plecat, sabia nu-l taie!). Din acel moment, Maniu nu o mai fost prim-ministru".

Prinţul NICOLAE, „Memorii" („în umbra Coroanei României", Ed. Moldova, 1991)

Vine, nu vine; vine ...

Zvonurile întoarcerii în ţară a prinţului Carol circulau încă din primăvara anului 1928. Era ca într-un joc de îndrăgostiţi cînd unul aşteaptă rupînd petale: vine, nu vine. . . Scenarii au existat dintotdeauna, logica acţiunii împletindu-se cu hazardul, în timp ce protagoniştii îşi construiesc rolurile după cum le dictează talentul sau interesele. În capitolul anterior doar aminteam acele evenimente; acum le vom detalia, la început cu ajutorul însemnărilor fratelui mai mic al lui Carol, prinţul Nicolae, atunci unul dintre cei trei regenţi.

„în 6 mai 1928, ne-a ajuns la urechi ştirea că se

Capitolul XVIII

pregăteşte o lovitură de stat de către Carol, care intenţiona să revină în ţară. Totul fusese organizat de lordul Rother- mere, magnatul care făcuse atîta vîlvă cu cedarea Transilvaniei ungurilor; de finanţare se ocupase Barbu lo- nescu. Ideea era ca o proclamaţie semnată de Carol să

fie împrăştiată din aer asupra oraşului Alba lulia, cil ocazia congresului Partidului ţărănesc (n.n. este vorba de P.N.Ţ.), iar un al doilea avion să aterizeze în mijlocul mulţimii, care, se presupunea, va fi deja, în acel moment, destul de înfierbîntată. Cele două avioane, pline cu decoraţiile lui Carol (sic!), erau pe punctul de a decola. Pasagerii tocmai urcau în avion, cînd, un funcţionar de la ■'■'Home Office», i-a oprit: Carol a fost informat că guvernul britanic nu poate fi de acord cu o lovitură de stat împotriva unei ţări prietene şi, pe deasupra, cu faptul că o astfel de lovitură s-ar declanşa de pe teritoriul englez[11] ... A urmat expulzarea din Anglia. Dar legăturile lui Carol cu liderii Partidului Naţional-Ţără- nesc n-au încetat, bazîndu-se, în primul rînd, pe platforma luptei antiliberale şi urmărindu-se punerea în practică a politicii „porţilor deschise“. Se avea în vedere şi poziţia lui luliu Maniu, care afirmase într-un interviu: „Atîta timp cît a trăit regele Ferdinand, ne-am urat întotdeauna ca el să revină asupra hotărîrii sale şi să-l recheme pe Carol (n.n. după actul de la 4 ianuarie 1926). Este desigur de preferat un rege propriu-zis unei Regenţe[14].

Criza dinastică s-a accentuat, după moartea regentului Gheorghe Buzdugan (7 octombrie 1929) şi l-a obligat pe preşedintele P.N.Ţ., devenit şeful guvernului, să găsească modalităţile întronării noului rege. Işi dorea, în cel mai înalt grad, aşa cum va mărturisi ulterior, „întîi să am asigurarea din partea A.S.R. prinţul Carol că, împotriva informaţiunilor pe care le aveam de la cele mai apropiate persoane din jurul său, înţelege să domnească în mod constituţional, şi nu prin prieteni personali, şi apoi, că se va despărţi de d-na Lupescu, a cărei fatală influenţă asupra prinţului Carol îşi arunca înainte umbra[44]. Acesta dădea asigurări, uneori vagi, alteori ferme, că se va conforma prerogativelor constituţionale şi-şi va reglementa situaţia matrimonială (regina-mamă Elena înaintase acţiune de divorţ). Mai mult: pe

căi ocolite, la Palat ajunge promisiunea Lupeascăi, prin care declara că „în ziua în care Alteţa Sa Regală îşi va lua tronul, eu am să dispar pentru totdeauna[44] ... Pe de altă parte,

Carol se arăta dispus să facă parte din Regenţă, pentru o perioadă. Aşa stînd lucrurile, luliu Maniu favorizează alegerea lui C. Sărăţeanu ca regent (9 octombrie 1929), ştiind că fostul consilier la înalta Curte de Casaţie nu se va opune întronării lui Carol.

în loc ca lucrurile să se limpezească, atmosfera politică devine din ce în ce mai încinsă, înmulţindu-se atacurile la adresa Regenţei, a guvernului şi a P.N.Ţ., avîndu-l în frunte pe liderul P.N.L., Vintilă Brătianu, şi într-o oarecare măsură pe generalul Averescu, preşedintele Partidului Poporului. Acesta din urmă însă, văzînd că mişcarea carlistă ia amploare, se reorientează şi, după o întrevedere cu prinţul, în Elveţia, se angajează să-i pregătească sosirea în ţară. Este perioada cînd apar manifeste, broşuri şi articole, mai ales în „Cuvîntul", prin care se cere SA VINA SALVATORUL! La 27 martie 1930, Nicolae lorga, un mare adept al resturaţiei şi fost profesor al prinţului, îi trimitea lui Carol o scrisoare elogioasă, spu- nîndu-i: „Aştept şi eu şi aşteaptă şi alţii [...]. Şi nu se poate să aşteptăm în zadar".

luliu Maniu cumpănea fiecare informaţie şi gest. Din dorinţa de a fi la înălţimea principiilor democratice în care a crescut şi în care credea total, el a căutat să obţină „angajamente solemne" din partea lui Carol, anun- ţîndu-l că-n timpul verii se va duce să-l întîlnească în Franţa.

4—8 iunie 1930

Repatriere sub semnul aventurii şi domnie controversată, legi şi guverne noi, criză economică şi prosperitate în toate domeniile, scandaluri financiare şi asasinate politice, cultură de cel mai înalt nivel şi dictatură regală, exacerbarea naţionalismului şi politică externă de pace, ciuntirea ţării şi începutul celui de-al doilea război mondial; sînt cîteva din principalele dimensiuni şi caracteristici ale României Mari din deceniul IV, cînd l-a avut ca rege pe Carol al II-lea.

Istorici, memorialişti, scriitori şi ziarişti au

reflectat în fel şi chip această domnie, fără ca pînă astăzi să existe 108

o imagine completă şi obiectivă a ceea ce s-a întîmplat, cu adevărat, în acea perioadă. întreaga vină o poartă „iepoca“ de tristă amintire, în care istoria era socotită material de propagandă, anii interbelici fiind cîntăriţi numai prin prisma luptei de clasă şi a ideologiei comuniste. Cu sau fără voia cenzurii, cu sau fără voia „celor mai iubiţi fii ai poporului” s-au strecurat ici-colo, în studii şi lucrări de sinteză, aprecieri şi poziţii critice menite să conducă acum la o evaluare cît de cît exactă a evenimentelor petrecute în urmă cu mai bine de o jumătate de secol. Noi ne permitem doar să punctăm, pentru marele public şi-n special pentru tinerii cititori, cîteva secvenţe dintr-o panoramă ce-şi aşteaptă împlinitorul, apelînd la cei ce şi-au spus punctul de vedere — mai vechi sau mai nou — fără a avea pretenţia realizării unui tablou complet.

„Aventura dinastică” a principelui moştenitor Carol a început încă din toamna anului 1918, cînd tînărul ofiţer s-a căsătorit cu Zizi Lambrino, la Odessa: act anulat de familia regală şi dragoste de juneţe uitată, în timpul unei călătorii „în jurul lumii” (februarie-septembrie 1920). Au urmat căsătoria cu prinţesa Elena a Greciei (martie 1921) şi naşterea lui Mihai, viitorul rege. Legătura amoroasă cu Elena Lupescu l-a determinat iar să renunţe la tron, pentru ca ulterior să-l revendice .. .

Aşa ajungem mai întîi. la ziua de 4 iunie 1930, cînd maiorul Victor Precup s-a prezentat la luliu Maniu, cu un mesaj verbal din partea lui Carol, prin care-l ruga să accepte ideea restauraţiei. Coroborînd toate informaţiile despre acest demers, cercetătorul **loan Scurtu** stabileşte suita evenimentelor din zilele următoare, după ce primul ministru îi ceruse să-l anunţe pe principe „să mai aştepte cîteva săptămîni, dar dacă s-a decis să facă singur acest pas, el îl va primi -«cu toată bunăvoinţa» şi nu-i va face ^nici o greutate». Neputînd indica ziua precisă a venirii lui Carol,

Precup a declarat lui Maniu că va fi ţinut la curent de maiorul Ion Nicoară. Intr-adevăr, în aceeaşi zi, la ora 12 noaptea, Nicoară l-a informat pe şeful guvernului că fostul principe va sosi la Bucureşti în ziua de **6** iunie, la ora 18,00. Maniu a Comunicat colonelului Ma-

nolescu, adjutantul principelui Nicolae, să-l anunţe în audienţă pentru a-i relata lucruri «extrem de importante». De asemenea, a cerut generalului Condeescu, ministrul armatei, ca împreună cu generalul Samsonovici, şeful Marelui Stat Major, să pună în stare de alarmă trupele Corpurilor de armată din Cluj şi Iaşi. în seara zilei de 5 iunie, Maniu a adus la cunoştinţa principelui Nicolae veştile despre sosirea lui Carol şi l-a rugat să accepte ca fostul principe să fie găzduit la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, unde exista o locuinţă special amenajată. Maniu mărturisea că principele Nicolae «a primit surprins, dar cu mult calm, ştirile raportate şi a acceptat întru-totul» propunerile sale".

Aşteptat la Băneasa (la cursa Paris-Bucureşti), Carol a sosit cu avionul său pe aeroportul Băneasa, la orele 22,05 şi de acolo s-a deplasat la palatul Cotroceni, fiind întîmpinat cu multă cordialitate de principele Nicolae (după cum scria ziarul „Adevărul[14] din 8 iunie). în „Memoriile[44] sale, acesta precizează: „Carol nu a intenţionat niciodată să aterizeze la Băneasa, ci la Cotroceni. Asta a şi făcut, dar cu o oarecare întîrziere (. . .). Tocmai îmi luam masa, cînd am auzit, destul de surprins, muzica şi pe militari: am ieşit pe terasă şi m-am trezit faţă în faţă cu Carol, care m-a sărutat precum Iuda pe Cristos". Guvernul şi Regenţa erau într-o situaţie delicată. în după- amiaza zilei de 6 iunie, luliu Maniu are o lungă discuţie cu Carol, propunîndu-i să intre în Regenţă, în locul lui Săraţeanu, să-şi refacă familia cu principesa Elena şi să consimtă la interzicerea intrării în ţară a Elenei Lupescu. Stăpîn pe situaţie şi dorind să impună „faptul împlinit[44], Carol nu i-a promis nimic ferm; mai mult, a invitat o serie de personalităţi politice (şi din opoziţie), pentru a le impune punctul său de vedere, cu privire la restauraţie; s-a declarat de acord şi Gheorghe Brătianu, „fapt ce a determinat excluderea lui din Partidul Naţional Liberal şi scindarea acestui partid[44] **(I. Scurtu).**

Capitolul XIX

Consecinţe: în seara zilei de 7 iunie, Iuliu Maniu a demisionat şi s-a format un nou guvern naţional-ţărănesc, în frunte cu Gh. Gh. Mironescu. Din regenţă au demisionat patriarhul Miron Cristea şi C. Sărăţeanu. S-a convocat, pentru a doua zi, Reprezentanţa Naţională formată din membrii Adunării Deputaţilor şi ai Senatului. S-a votat anularea actului de la 4 ianuarie 1926, coroana revenind regelui Carol II, „coborîtor direct şi legitim în ordine de primogenitură bărbătească a regelui Ferdinand I“. Micul rege Mihai devenea moştenitorul tronului şi primea titlul de „Mare Voievod de Alba Iulia“. După depunerea jurămîntului monarhic şi declaraţiile de adeziune ale şefilor partidelor (în afară de P.N.L.), care consfinţeau actul restauraţiei, Gh. Gh. Mironescu şi-a depus mandatul, „pentru ca noul rege să-şi exercite dreptul constituţional de a numi preşedintele Consiliului de Miniştri şi a primi jurămîntul guvernului. Carol al II-lea a încredinţat mandatul lui Iuliu Maniu, dar acesta a refuzat, sub motiv că starea sănătăţii îi impunea un imediat repaos de cîteva luni“ (în „Dreptatea” din 13 iunie 1930).

Referindu-se la acea zi, scriitorul **Cezar Petrescu** relata că „la înscăunarea M.S.R. Carol al II-lea, un mare cărturar şi animator al neamului românesc, profesorul Nicolae Iorga, rostea această profeţie neluată în seamă atunci: «Eu vin ca săracul care n-aduce nimic scris, decît ceea ce este de multă vreme în inima lui. Nu vin ca reprezentantul unui partid. **Părerea mea este că astăzi amurgul se lasă asupra vieţii de partid**»„.

PESTE PARTIDE

„Ceea ce se petrecea sau nu se petrecea a fost adus la cunoştinţa publicului pe 24 iunie [1930], cînd ziarele anunţă că, din motive de familie, ceremonia încoronării, prevăzută pentru septembrie, fusese anulată. Pe zi ce trecea, relaţiile dintre Carol şi Elena se alterau; era evident că niciodată cuplul n-avea să se mai refacă. Nici unul nici altul n-aveau nici un chef de aşa ceva, iar Maniu, care fusese tras pe sfoară de Carol în privinţa monarhiei, înţelege în sfîrşit că regele nici gînd n-avea să se-mpace cu fosta lui soţie".

Prinţul PAUL,
„Carol al II-lea", 1991

Viaţa ca viaţă

Trecută cu vederea sau exagerată, minimalizată sau chiar falsificată de istoriografia comunistă, domnia lui Carol al II-lea (1930—1940) n-a fost scutită de controverse şi contestaţii încă din acea vreme. Cum e şi firesc, regele a avut partizani şi adversari pe măsură — politicieni, oameni de afaceri, artişti, scriitori, ziarişti — opiniile şi acţiunile lor fiind dictate de interese mai mult sau mai puţin personale. Printre contemporanii care şi-au păstrat o anumită obiectivitate în relaţiile cu monarhul se numără luliu Maniu, ardeleanul care, dîndu-şi seama că a fost.. . învins de omenescul din Carol, s-a retras din planul întîi al vieţii politice, dar a rămas pentru totdeauna fidel Constituţiei şi

Capitolul XIX

Coroanei. A mai realizat că demisia sa din fruntea guvernului nu trebuie să însemne scindarea Partidului Naţional Ţărănesc, alegînd calea unei tăceri suverane. Cronicar nepărtinitor, **Sterie Diamandi** scria, în 1932, că pe fruntaşul P.N.Ţ.-ist „nu-l ameţesc

măririle şi nu-l intimidează dizgraţia", că „preferă izolarea de la Bădăcin decît abdicarea, cu tot cortegiul beneficiilor şi al demnităţilor decorative". Demisia lui a fost interpretată de unii ca semnătură în alb pentru guvernările „de mîna a doua", care-l vor determina pe rege să-şi impună propriul sistem de conducere şi să favorizeze apariţia dictaturii. Reproşul este doar în parte îndreptăţit şi nu ţine cont de condiţiile speciale în care se găsea România la începutul deceniului IV: criză economică, oportunism politic, ameninţare comunistă şi apoi nazistă, naţionalism exacerbat şi degringoladă financiară. Preluînd frînele ţării („miniştrii fac numai ce le spun eu"), Carol era conştient de situaţia în care se află tînăra noastră democraţie. El va intra în arena politică şi va cumpăni lupta între partide, pornind de la convingerea că „Singurul element din stat, capabil să menţină o limită strictă între ele, şi astfel chiar stabilitatea regimului, este suveranul" — după cum avea să declare atunci unui ziarist englez.

Dincolo de monarh sau mai bine zis în acelaşi personaj regal se afla şi omul Carol (atît de mult contestat!), legătura lui cu Elena Lupescu a fost catalogată în fel şi chip, speculaţiile în jurul acestui caz au făcut să curgă multă cerneală. Viaţa ca viaţă îşi urma cursul fără a ţine cont de partide şi interdicţii. Numai **jurnalul** său spune adevărul, în însemnări laconice, precum: „Toate fiinţele astea reci, care nu văd în mine decît suveranul, nu pot pricepe ce înseamnă asta pentru mine"; „Am absolută nevoie de ea. Face parte integrantă din fiinţa mea"; „Dragostea mea pentru ea este mai profundă ca oricînd. Nu-mi pot închipui viaţa fără ea". Aceste cuvinte nu erau scrise în primele luni ale iubirii lor, ci după mai bine de un deceniu! Trecînd peste ani, vom spune că îndrăgostiţi! se vor căsători în 1947, mult departe de- ţară, încheind oficial o existenţă petrecută ca soţ şi soţie.. .

Oricare ar fi opiniile partizane sau fals moralizatoare$_r$ un om, chiar rege (!), nu se

încadrează în registre rigide şi nu-şi duce viaţa doar în norme prestabilite, prin lucida analiză şi decantarea faptelor sale, mai ales cînd este **om**

Capitolul XIX

public, se poate vorbi de locul ocupat în rîndul semenilor. În ceea ce-l priveşte pe regele Carol al II-lea, trebuie avut în vedere că România ajunsese, în anii 1937—1938, la cel mai înalt nivel de prosperitate, printre primele ţări din Europa, iar Bucureştiul era, cu adevărat, Micul Paris. .. Dar ne-am aflat „în calea tuturor răutăţilor[11], cum spunea cronicarul, asta însemnînd, în acel deceniu, între două mari nenorociri ale contemporaneităţii: comunism şi nazism!

Primul an

După preluarea tronului de către Carol al II-lea (8 iunie 1930) Nicolae lorga avansa ideea unui cabinet de coaliţie („Aş fi oricînd gata să concentrez capacităţi şi bunăvoinţe fără caracter de partid[11], scria istoricul patriarhului Miron Cristea, încă din ianuarie), dar regele ţine seamă de faptul că guvernul trebuie să aibă sprijinul parlamentar al P.N.Ţ. Guvernarea „peste partide[1'] a început cu un eşec: refuzul lui luliu Maniu l-a determinat pe Carol să-l însărcineze cu formarea noii echipe ministeriale pe generalul C. Prezan, dar după cîteva zile de tratative, acesta şi-a depus mandatul (13 iunie).

Din nou, regele a apelat la Maniu, care a acceptat, doar cu condiţia ca suveranul să se încoroneze, împreună cu Elena, la Alba lulia, în luna septembrie, şi să nu permită Elenei Lupescu revenirea în ţară. Liniştea a fost de scurtă durată, deoarece la 12 august „Duduia[11] a sosit, adusă de Mihail Manoilescu, omul de încredere al lui Carol, introdus de acesta în guvern. luliu Maniu nu putea suporta un afront (regele n-a fost de acord cu demiterea lui Manoilescu) şi şi-a înaintat iar

demisia; amî- nată cîtva timp, a devenit efectivă la 8 octombrie 1930. A fost numit prim-ministru tot un naţional-ţărănist, profesorul jurist Gh. Gh. Mironescu, iar în guvern au intrat patru carlişti: miniştrii Mihail Manoilescu, Grigore lunian ■şi Emil Haţieganu şi ca subsecretar de stat V. V. Tilea, la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Singurul „ţărănist[11] autentic din această echipă era Ion Mihalache — ministru

de interne; tocmai datorită lui s-a stăvilit, pentru moment, primejdia extremismului de dreapta. Apariţia Legiunii Arhanghelului Mihail, sub patronajul spiritual al lui Al. Vaida-Voevod, ca mişcare naţionalistă şi anticomunistă, s-a bucurat iniţial de toleranţă din partea P.N.Ţ.; după ce şi-a înfiinţat o secţie politică numită Garda de Fier şi a început să lanseze sloganuri teroriste, cerînd un regim dictatorial, mişcarea a trecut la acte banditeşti (toamna-iarna 1930). Replica a venit prompt: la 2 ianuarie 1931, Consiliul de Miniştrii autoriza Ministerul de Interne „să împiedice funcţionarea şi să dizolve pe cale administrativă organizaţiile şi asociaţiile cu caracter sub- versiv“. Vizaţi erau în primul rînd legionarii: li s-au închis sediile şi ridicat armele, s-au interzis întrunirile şi tipăriturile propagandiste, unele căpetenii au fost arestate. „Chiar dacă n-a sesizat de la început caracterul antinaţional şi profund nociv al mişcării legionare — scria **loan Scurtu,** în 1983 — rămîne faptul că Partidul Naţional Ţărănesc a fost primul partid politic aflat la guvern care a scos Garda de Fier în afara legii[11].

Cu toate că guvernul Mironescu a introdus un regim de economii în cheltuielile statului şi a obţinut a doua tranşă din „împrumutul de dezvoltare[11], în sumă de 53 milioane de dolari, efectele crizei economice n-au fost diminuate prea mult.

Astfel, că, în ianuarie 1931, începe să se aplice Legea pentru reducerea lefurilor salariaţilor

publici (cu 10%), cunoscută ca „prima curbă de sacrificiu[11]. Se preconizează mai multe formule de redresare a situaţiei (în industria minieră din Valea Jiului, în construcţia de şosele, în favoarea ţăranilor prin crearea „Băncii Agriculturii Româneşti" ş.a.), dar vremurile şi vrerile erau potrivnice. Campania pentru un guvern de uniune naţională se întteţeşte, de aşa manieră încît primul ministru îi sugerează lui Nicolae Titulescu, aflat la Paris, formarea unei echipe sprijinite de P.N.Ţ. şi alte formaţiuni. Se avea în vedere că prestigiul marelui diplomat român va fi un garant în plus ca politica „porţilor deschise" să aibă credibilitate în lumea capitalului.

Capitolul XIX

Pe de altă parte însă, Constantin Argetoianu, la îndemnul regelui, a redactat, la începutul anului 1931, o „Proclamaţie către români[11] menită să impună necesitatea restabilirii principiului autorităţii de stat „deasupra partidelor[8] sau în afara lor! La această idee se raliază şi Nicolae lorga, căruia perspectiva de a lucra sub conducerea lui Titulescu îi displăcea profund, cu toate că între cele două personalităţi existase o reală simpatie şi preţuire reciprocă (pînă în timpul Regenţei). El avea să spună, grandilocvent: „Avem nevoie nu de genii, ci de un guvern de hamali". Culmea este că împotriva încercărilor lui Titulescu se pronunţă şi Octavian Goga, care scrie în jurnalul său: „El vrea să facă guvern de concentrare, să înglobeze pe toată lumea, să nu rămînă pe dinafară nici un duşman. Fricos, grandilocvent, gesticu- lar, îşi face curaj şi din vorbele lui aleg că vrea cu orice preţ să prezideze un guvern fără opoziţie". La toate acestea se adaugă şi opoziţia făţişă a lui luliu Maniu faţă de dorinţa regelui de a fi cooptat, într-un asemenea guvern, C. Argetoianu.

Înţelegînd că misiunea sa este încheiată, Gh. Gh. Mi- ronescu îşi prezintă demisia (4 aprilie 1931). După aproape două săptămîni de pertractări, Titulescu îşi declină competenţa şi Carol al II-lea „rezolvă" criza guvernamentală prin

numirea lui Nicolae lorga cu formarea noului cabinet (18 aprilie). Marele istoric acceptă şi va spune fostului său elev: „Nefiind altă soluţie trebuie să primesc. E cel mai mare sacrificiu pe care mi l-a cerut Ma- jestatea Voastră". Da, se poate numi sacrificiu, dacă avem în vedere că, o dată cu numirea, regele i-a dat şi lista guvernului, „fapt fără precedent" în istoria monarhiei române. Şi primul ministru a acceptat-o! Tocmai datorită „originalei" situaţii, vom nominaliza **guvernul lorga: N. lorga —** preşedintele Consiliului de Miniştri, ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, ad-interim la Interne; **C. Argetoianu —** ministrul Finanţelor, ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine; **dr. Ion Cantacuzino —** ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale; **Mihail Manoilescu —** ministrul Industriei şi Comerţului; gene-
ral C. Ştefănescu-Amza — ministrul Armatei; **Constantin Hamangiu —** ministrul Justiţiei; **G. lonescu-Sisesti** — ministrul Agriculturii şi Domeniilor! **Vasile Vâlcovici** — ministrul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor; **D. Munteanu-Râmnic —** subsecretar de stat la Interne.

Acest guvern de „tehnicieni" s-a menţinut 14 luni, **cu** 17 completări şi remanieri...

Capitolul XX
GUVERNUL IORGA

„Se impunea rezolvarea datoriilor agricole, în primul rînd. În aşteptarea unei soluţii definitive, s-a constituit un moratoriu (decembrie 1931). Încasările bugetare erau însă atît de slabe, incit statul începea să nu mai facă faţă plăţii salariilor. Pentru o ţară în care domină burghezia funcţionărească sau burghezia ce-şi trage veniturile din relaţia economică cu statul, situaţia devenea de o gravitate excepţională. Grija gospodăriei, încercările de redresare pe un timp mai îndelungat şi cu efecte tîrzii treceau pe al doilea plan. Epuizînd toate expedientele, guvernul lorga- Argetoianu s-a retras (31 mai 1932), deşi n-au lipsit priceperile şi bunăvoinţa tehnicienilor.**

CEZAR PETRESCU,
„Domnia regelui Carol al II-lea" (în „Enciclopedia României", 1938)

Sub semnul instabilităţii

În „Jurnalul politic", **Octavian Goga** scrie: „Viaţa unui om nu trebuie judecată după avînturile cu care a pornit la drum, ci după obstacolele pe care societatea le-a pus de-a curmezişul gîndurilor lui". Era ziua sa de naştere, 1 aprilie 1931, şi marele poet ardelean exprima neliniştea aproape generală în legătură cu soarta ţării aflate sub imperiul unor încercări deosebite. Cu finul său spirit de observaţie, intransigent şi sarcastic, Goga intuia greutăţile prin care va trece noul guvern ce

Capitolul XX

se profila la orizont. La scurt timp după numirea lui Nicola Iorga în fruntea unei echipe de „uniune naţională“ (18 aprilie 1931), notează că în Bucureşti a început să circule o vorbă de duh cu multiple rezonanţe: „Dl. Iorga e prim-ministru în cabinetul Argetoianu“; evenimentele ulterioare aveau să împlinească această aserţiune.

Cu tenacitatea şi cameleonismul recunoscute, fostul chirurg devenit diplomat şi politician, bucurîndu-se de simpatia regelui, obţine repede şi portofoliul Internelor, pe lingă cel al Finanţelor, şi declară că, în perspectiva alegerilor, este nevoie de un „control discret al urnelor"; pe lîngă alte . .. merite, remarcau contemporanii săi, conu' Costică Argetoianu pretindea că „numai eu am dreptul să calc legea". în guvernarea iorghistă a manevrat vistieria ţării de aşa manieră incit a putut „să lase fără lefuri luni de zile pe funcţionarii publici, în timp ce cheltuia miliarde pentru o iluzorie asanare a băncilor care se prăbuşeau[44] (Sterie Diamandi). Pe de altă parte, încrezător în steaua sa, istoricul îşi exprimă „devotamentul faţă de Suveran şi **nesfîrşita iubire faţă de ţară"** (s.n.), scriind apoi: ,,Eu am găsit ţara aceasta ruinată materialmente şi moralmente şi nu doresc să vie după mine cineva care să găsească o moştenire ca aceea pe care am găsit-o eu" (în „Neamul românesc[44], din 15 mai 1931). După un an şi două săptămîni, savantul român, devenit **doctor honoris cauza** al universităţilor Sorbona şi Bratislava, avea să recunoască eşecul acţiunii sale, tocmai datorită lipsei de bani. Fără a acuza pe nimeni, lorga înaintează lui Carol demisia, „în faţa greutăţilor bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin şi imediat un guvern care nu se razimă pe un puternic partid[44] (31 mai 1932).

Cu toate bunele intenţii ale lui Nicolae lorga, această guvernare pe deasupra partidelor a fost un vot de blam pentru rege şi totodată un avertisment, de care însă Carol al II-lea nu va ţine seama, mai tîrziu. Dar să nu uităm că anul care s-a scurs a însemnat etapa de maximă intensitate a crizei economice (1929—1933), în care cel mai mult au avut de suferit ţăranii. Preţul produselor agricole pe piaţa mondială ajunsese la cota minimă, mai ales în raport cu cele industriale; astfel, o cutie de chibrituri avea valoarea a două kilograme de orz! Datoriile gospodăriilor ţărăneşti

creşteau vertiginos, îmbogăţind cămătarii şi băncile practicante ale unor dobînzi din ce în ce mai mari. Nici cealalte pături sociale n-o duceau pe roze: în rîndul muncitorilor se înregistrau aproximativ 200 000 de şomeri, iar neplata funcţionarilor publici devenise
cronică. Toate acestea provoacă o serie de conflicte sociale şi dau apă la moară comuniştilor şi socialiştilor, care-şi intensifică propaganda antiguvernamentală şi antimonarhică; în alegerile pentru Parlament (1 iunie 1931), P.C.R. sub firma Blocului Muncitoresc Ţărănesc a obţinut 5 mandate invalidate ulterior „pentru un viciu de formă", cum remarca **N. lorga,** în lucrarea „Doi ani de restauraţie". Nici legionarii nu se lăsau mai prejos: „Pătruns cu mare greutate în Adunarea Deputaţilor (în urma unor alegeri parţiale), C. Zelea Codreanu a găsit momentul potrivit pentru propagandă în favoarea Gărzii de Fier (scoasă în afara legii), cerînd conversiunea datoriilor şi pentru muncitori, mici meseriaşi, industriaşi, confiscarea averilor îmbogăţiţilor de război. Era evident că revendicările expuse (în şedinţa din 8 martie 1932) erau pur demagogice'[1] **(Petre Ţurlea).**

Agitaţii sterile, se poate spune, deoarece chiar guvernul iniţiase un proiect de lege privind datoriile agricole, printr-un moratoriu supus dezbaterilor încă de la sfîrşi- tul anului 1931. Cu amendamentele fireşti, în special ale deputaţilor P.N.Ţ., proiectul a devenit lege la 23 martie 1932, contribuind la îmbunătăţirea ulterioară a situaţiei păturilor defavorizate atît din mediul sătesc, cît şi din cel orăşenesc.

Cu toate că Mesajul regal de închidere a Sesiunii parlamentare de primăvară (20 aprilie) remarca reuşitele acestei guvernări — Legea conversiunii şi Legea învăţămîn- tului superior, precum şi cele 8 legi privind dotarea armatei şi apărarea ţării — Nicolae lorga a trebuit să-şi depună mandatul. Atacurile celor două extreme ale

vieţii politice româneşti şi lipsa sprijinului unui partid puternic, pe fondul instabilităţii economice generale, au arătat că nu se poate guverna aşa cum îşi dorise Carol al II-lea. Ca ultimă iniţiativă a primului-ministru, tocmai pentru a-şi demonstra acum opţiunile, se cuvine remarcată înfiinţarea, la 25 aprilie 1932, a **Consiliului Economiei Naţionale** format din personalităţi şi specialişti din rîndurile membrilor P.N.Ţ. şi P.N.L., printre care amintim: V. Mad- gearu, I. Mihalache, Al. Lapedatu, V. Antonescu, C. Gar- fild şi N. Malaxa.

Stabilitate şi continuitate

Independent de adversităţile şi contradicţiile interne, politica externă a guvernului lorga a optat pentru stabilitate şi continuitate, asta însemnînd menţinerea liniei tradiţionale stabilite încă pe vremea regelui Ferdinand. Preluînd Ministerul de Externe, **Dimitrie Ghica,** fost ambasador la Roma, precizează: „Politica externă a României rămîne neclintită pe acelaşi temei statornic din trecut şi cu acelaşi îndrumări: credincioasă alianţelor sale, România menţine poziţiile sale aşa cum sînt consfinţite prin tratate a căror integritate urmează a fi respectată. România vrea să rămînă elementul de ordine ce a fost întotdeauna, pentru a colabora la consolidarea păcii în Europa, în spiritul cel mai real şi în acelaşi timp cel mai deschis, ceea ce implică dorinţa şi sforţarea de a trăi în legături nu numai corecte, dar şi cordiale cu celelalte state, depărtate sau vecine, în vederea destinderii reale“.

Este de comparat această declaraţie de intenţii cu cele spuse de **luliu Maniu,** imediat după începerea guvernării naţional-ţărăniste, în noiembrie 1928. „Politica externă nu este o politică personală sau de partid; este politica ţării. De aceea, guvernul va continua politica de pînă acum. Vom menţine şi întări alianţele existente, vom păstra şi cultiva legăturile de amiciţie actuale şi vom căuta a stabili relaţiuni de bună vecinătate cu

statele dimprejur şi relaţii normale cu toate statele. Vom uita ceea ce ne-a despărţit în trecut şi vom ţine seama numai de ceea ce trebuie să ne unească în interesul păcii şi propăşirii omenirii. Politica externă fiind o politică esenţialmente de pace, România îşi pune speranţele cele mai bune în Liga Naţiunilor[44].

Trecuseră zece ani de la terminarea primului război mondial şi eforturile celor mai multe state se îndreptau spre menţinerea şi consolidarea păcii, în vreme ce unele puteri şi ţări mici reluaseră cursa înarmării şi cereau revizuirea tratatelor. România Mare îşi conjugă acţiunile cu cele ale Ligii Naţiunilor, fiind de la început un factor de pace în Europa. Aderă la Pactul Briand-Kellog şi, în februarie 1929, semnează „protocolul de la Moscova[44], prin
care U.R.S.S., Polonia, Estonia, Letonia şi Lituania se obligă să rezolve numai pe cale paşnică orice diferend dintre ele. Prin crearea Micii înţelegeri, cu Cehoslovacia şi Iugoslavia, se puneau bazele unor multiple cooperări zonale, chiar şi pe plan militar, avîndu-se în vedere pericolul revizionist al Germaniei, Ungariei şi Bulgariei. De asemenea, în 1930 intră în vigoare „Tratatul de concilia- ţiune şi arbitraj“ cu Polonia şi-n anul următor se semnează cu această ţară „Tratatul de garanţie[44]. Totodată, România a aderat imediat la iniţiativa Greciei de a convoca o conferinţă balcanică, pentru ca această regiune să nu mai fie socotită „butoiul cu pulbere[44] al Europei. Ca o recunoaştere a politicii noastre externe, în septembrie 1930, marele diplomat Nicolae Titulescu a fost ales preşedintele celei de-a Xl-a sesiuni ordinare a Adunării generale a Societăţii Naţiunilor. „Deşi evenimentul era de prevăzut, scria ziarul -«Dreptatea», ştirea aceasta va umple desigur de bucurie şi entuziasm întreaga România, deoarece alegerea domnului N. Titulescu la preşedinţia celui mai înalt for internaţional constituie o cinste deosebită, care se face ţării noastre[44].

Demne de remarcat, pentru acea perioadă de criză economică, sînt eforturile în direcţia constituirii „blocului agrar[44] la iniţiativa Poloniei, din care făceau parte opt state (Bulgaria, Estonia, Letonia, Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia şi Ungaria), cu o populaţie de 100 de milioane şi o pondere de 1/4 din import-exportul european. Preconizatele măsuri privind redresarea economică a ţărilor agrare nu au putut să fie aplicate datorită crizei cu care se confruntau şi statele industrializate şi datorită măsurilor protecţioniste luate de marii importatori de produse agricole.

Venind la putere, cabinetul lorga-Argetoianu a continuat, pe plan extern, linia înaintaşilor, contribuind la întărirea Micii înţelegeri, la promovarea colaborării balcanice şi susţinînd iniţiativele Ligii Naţiunilor cu privire la dezarmare. Cu toate că între Nicolae lorga şi Nicolae Titulescu au existat asperităţi, diplomatul român s-a conformat înaltelor comandamente ale ţării contribuind la menţinerea bunului renume al României pe plan internaţional. Dacă, la începutul guvernării iorghiste, Franţa şi Anglia nu s-au arătat prea favorabile, pe parcurs relaţiile s-au ameliorat, avîndu-se în vedere mai ales faptul că România era statornică în a respecta tratatele postbelice. Ostilitate făţişă şi-au manifestat Ungaria şi Bulgaria, cele două ţări revizioniste socotind că România este inamicul lor comun! De o importanţă deosebită au fost contactele cu guvernul sovietic, prin intermediul englezilor şi francezilor, pentru recunoaşterea Unirii Basarabiei şi restituirea TEZAURULUI depozitat la Moscova, în 1917. Tratativele directe de la Riga (iarna 1932) au eşuat, în cele din urmă, ruşii refuzînd să garanteze inviolabilitatea graniţelor României Mari; mai mult, sovieticii au intensificat propaganda antiromânească şi prigoana populaţiei româneşti din stînga Nistrului. Comunismul şi nazismul aveau să-şi dea mîna,

ulterior, pentru a îngenunchea regatul nostru, care însă, pînă atunci, va cunoaşte o perioadă de înflorire şi prosperitate.

Capitolul XXI
REGELE CAROL AL II-LEA

„A fost omul epocii sale. În mare măsură a fost însă omul propriilor sale porniri şi patimi. A vrut să conducă singur ţara, dar nu trebuie să uităm că şi epoca a cerut prezenţa unor astfel de conducători. Plecarea lui din ţară n-a înlesnit instalarea democraţiei. Dimpotrivă. După 6 septembrie [1940] s-a instalat o dictatură în adevăratul înţeles al cuvîntului. Regele a făcut destule lucruri bune. Pentru cultura ţării, în special. A protejat artele. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, înfiinţată sub Regele Ferdinand, a cunoscut, în anii domniei lui, o strălucire nemaiatinsă pînă atunci. În politica internă a ţării, aici s-au încurcat lucrurile. Vrînd să conducă singur, dispensindu-se definitiv de aportul partidelor politice, a făcut inutilă Constituţia [1923], una din cele mai democrate constituţii europene. Constituţia făcută la repezeală de Istrate Micescu [1938] n-a folosit nici pe departe dezvoltării dialogului. E drept că şi în anii aceia mulţimea opiniilor politice începuse să deranjeze. Era un reflex al politicii europene, care opta în mod inadmisibil pentru dictaturi. Cînd lucrurile s-au complicat pe plan internaţional, tatăl meu, Regele Carol, n-a mai avut pe cine să se rezeme în interior."

Regele MIHAI

Ultima guvernare naţional-ţărănistă

Nimeni nu putea să-l caracterizeze mai bine pe

regele Carol al II-lea, în contextul deceniului patru românesc şi european, decît fiul său, în acele cuprinzătoare şi definitorii „Convorbiri cu Mihai I al României[11] avute de scriitorul **Mircea Ciobanu,** în 1990, şi publicate în volum de către Editura Humanitas, un an mai tîrziu. Istoricii nu s-au putut pronunţa pînă acum foarte obiectiv asupra pe-

rioadei tulburi şi controversate, aceasta rămînînd un cîmp deschis pentru cercetări viitoare.

Fără a intra în amănunte, să amintim că Italia era a lui Mussolini, la 30 ianuarie 1933 Hitler venea la putere în Germania, iar Uniunea Sovietică se afla sub cizma lui Stalin. Chiar după terminarea crizei economice mondiale, democraţiile europene stăteau în expectativă, neîndrăznind să ia atitudine fermă împotriva regimurilor totalitare (de dreapta sau stînga). Reorganizarea Micii înţelegeri (februarie 1933) şi Conferinţa pentru dezarmare, organizată sub auspiciile Societăţii Naţiunilor (martie-mai) nu şi-au atins scopul decît în parte, rămînînd deschise „dosarele" păcii şi revizionismului. în ceea ce priveşte România, vecinii ei, Ungaria, Bulgaria şi U.R.S.S., manifestau clare intenţii de a pune sub semnul întrebării valabilitatea tratatelor semnate după primul război mondial. Pe fundalul luptelor politice interne, „Carol al II-lea a fost călăuzit, după cum remarca profesorul **Şerban Papacos- tea,** în afară de ambiţia sa personală, de ideea că regimul de partide fărîmiţează energia naţională în dezbateri sterile şi că un regim autoritar ar canaliza aceste energii spre ţeluri constructive". Referindu-se la acelaşi subiect, conf. dr. **Andrei Pippidi** spune: „Ca puncte de referinţă avem doar elemente ale unei polemici purtate între partizanii partidelor, care afirmau că acesta este singurul sistem în care poate funcţiona ţara, şi adversarii lor, fie de dreapta, fie de stînga, nu totdeauna extremişti, care criticau vehement România partidelor şi o considerau coruptă şi ineficientă".

După demisia cabinetului lorga, la 6 iunie 1932 Alexandru Vaida-Voevod alcătuieşte un guvern naţional-ţă- rănist (a doua şi ultima guvernare P.N.Ţ.) şi organizează alegeri: 17 iulie (pentru Adunarea Deputaţilor) şi 20 iulie (pentru Senat). P.N.Ţ. cîştigă cu 40,3% din voturile exprimate. Noul guvern Vaida contactează un împrumut de 50

milioane franci elveţieni, elaborează încă o Lege privind conversiunea datoriilor agricole, o alta a diminuării impozitelor; se înfiinţează Camerele de Muncă şi începe aplicarea Legii controlului averilor şi apărarea onoarei. Datorită tensiunilor din partid, Vaida îşi depune mandatul (17 octombrie 1932), regele numindu-l pe luliu Maniu în fruntea guvernului, după ce-i promisese verbal că va reface căsătoria cu Elena, mama lui Mihai, plecată din ţară la începutul anului. Carol al II-lea nu-şi respectă cuvîntul şi preşedintele P.N.Ţ. demisionează (12 ianuarie 1933), pentru ca timp de 5 ani să rupă orice relaţii cu suveranul! Revine la putere Vaida: mişcările greviste determină guvernul să introducă starea de asediu (pe 6 luni) şi cenzura. Totodată, se renunţă la a treia „curbă de sacrificiu[4]* şi se iau măsuri pentru accelerarea înfăptuirii reformei agrare şi împroprietărirea ţăranilor, concomitent cu încurajarea dezvoltării industriei naţionale. Este începutul ieşirii din criza economică. în timp ce Al. Vai- da-Voevod îşi arată simpatia pentru legionari, majoritatea fruntaşilor P.N.Ţ. se pronunţă împotriva lor; Armând Călinescu, subsecretar de stat, ia măsuri restrictive faţă de Garda de Fier. Atmosfera este tensionată: la începutul lunii octombrie, conducerea Partidului Naţional Liberal aprobă programul de răsturnare a guvernului ţărănist. Prin consultări cu luliu Maniu, preşedinte al P.N.Ţ. e propus să devină Ion Mihalache. La 9 noiembrie Vaida demisionează şi declară ziariştilor: „Demisiunea este întemeiată pe faptul că guvernul, spre a rezolva problemele ce frămîntă ţara, a propus noi măsuri de îndreptare. Iar aceste măsuri reclamau înnoirea încrederii din partea suveranului şi eventual o nouă consultare a alegătorilor. Pentru a asigura soluţionarea conformă cu interesele obşteşti, am propus să se formeze un guvern care să facă noi alegeri libere; căci libertatea alegerilor este principala garanţie a vieţii constituţionale[4]* (după „Drep- tatea“ din

14.XI.1933).

În această perioadă, s-au înfiinţat: Muzeul etnografic din Cluj, Institutul de biooceanografie de la Constanţa, Institutul pentru studiul şi profilaxia concerului de la Cluj; are loc premiera piesei „Titanic vals[44] de Tudor Muşa- tescu, la Teatrul Naţional Bucureşti; Henri Coandă realizează şi experimentează primul model de „aerodină lenticulară[44], bazată pe folosirea efectului ce-i poartă numele; se termină construcţia Palatului telefoanelor, după planurile arhitecţilor americani Louis Wells şi Walter Froy; începe construirea clădirii Facultăţii de drept din Bucureşti; sînt terminate clădirile moderne ale Uzinelor me-
talurgice „Malaxa[11]; se sfinţeşte monumentala Catedrală ortodoxă din Cluj. Se creează **Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale,** cuprinzînd toate aşezămintele de cultură întemeiate de cei trei regi: Fundaţia **Carol I** din Bucureşti, Fundaţia **Ferdinand I** din Iaşi, Fundaţia Institutului de Cercetări Ştiinţifice **Carol al II-lea** din Cluj, Fundaţia pentru Literatură şi Arte **Regele Carol al II-lea,** Fundaţia Culturală Regală **Principele Carol.** începe epoca de înflorire a literaturii române interbelice, prin apariţii de excepţie: „Patul lui Procust“ — Camil Petrescu, „Creanga de Aur“ — Mihail Sadoveanu, „Rusoaica[14] — Gib Mihăescu, „Adela[44] — Garabet Ibrăileanu, „Drumul ascuns[44] — Hortensia Papadat-Bengescu, „Cunoaşterea luci- ferică[44] — Lucian Blaga, „Cartea nunţii[44] — George Căli- nescu, „Nu“ — Eugen lonescu, „Istoria literaturii româneşti contemporane[44] — Nicolae lorga, „Poezii[44], ediţie definitivă •— George Bacovia etc.; în planul gîndirii so- cio-politice sînt de semnalat lucrările „Sociologia mili- tans[44] de Dimitrie Guşti şi „Germania hitleristă[44] de Petre Pandrea.

Confuzii şi profeţie

„Afacerea Skoda[44] (martie 1933) şi alte scandaluri fi- nanciar-politice au făcut să se clatine încrederea în guvernele naţional-ţărăniste. După consultări îndelungi, regele îl numeşte pe I. G. Duca să formeze un cabinet liberal, care depune jurămîntul la 14 noiembrie 1933. în studiul amintit din „Enciclopedia României[44], **Cezar Petrescu** scrie: „Alegerile dau noului guvern 51% din voturi în Cameră, cu 300 mandate, reducînd opoziţia la 87 locuri. Dar I. G. Duca e răpus în gara Sinaia (29 decembrie 1933) [de către legionarul N. Constantinescu] şi începe o altă eră de frămîntări[44]. Sintetizînd guvernarea lui Gh. Tătă-răscu (preşedinte al P.N.L. fusese ales Constantin I. C. Brătianu), el spune: „în politica economică, partidul liberal, consecvent tradiţiei sale, inaugurează o politică de degrevări a capitalului mobiliar. Problema datoriilor agricole capătă o soluţie mai potrivită decît în legile anterioare (7 aprilie 1934). Echilibrul bugetar nu se realizează însă.

iar la vechile prevederi se adăugau cerinţele noi la înarmare. Anul 1935 însemna o schimbare de concepţie şi metodă. Politica de degrevare e părăsită; îi ia locul o politică de strictă fiscalitate, nepopulară, dar menită să dea roade. Anii agricoli se succedau cu o recoltă mănoasă, criza economică din întreaga lume dădea îndărăt. Bugetul se echilibra treptat; începea lichidarea creanţelor rămase din vremurile de deficit; pentru înarmări nu s-a cruţat nici un sacrificiu, industria se dezvolta lipsită de concurenţă pe piaţa internă. Neliniştea trecea însă de pe planul financiar şi economic, pe cel intern şi extern[14].

Crearea unui bloc revizionist în Europa Centrală (17 martie 1934), din care făceau parte Italia, Germania şi Ungaria, precum şi activizarea forţelor de extremă dreapta din interiorul ţării au

mărit confuziile, mai ales după înlăturarea lui Nicolae Titulescu din fruntea Ministerului de Externe (29 august 1936) şi încercările de apropiere dintre Maniu, C. Z. Codreanu şi Gh. Brătianu (martie- aprilie 1937), în scopul luptei împotriva tendinţelor dictatoriale carliste. Remaniat, guvernul Tătărescu organizează noi alegeri (decembrie 1937). Carlist convins, Cezar Petrescu scrie: „Rezultatul e catastrofal pentru guvern. Se afirmă numeric curentul de opinie naţionalist, duşman vieţii politice de partid, întreţinut de o mistică ce impresionează imaginaţia populară. E ultimul act al vieţii de partid. Nu slujeşte însă de avertisment partidelor. În acest ultim ceas, guvernul Octavian Goga, venit cu mari intenţii reformatoare, dar prizonier al mentalităţii şi obligaţiilor de partid, accentuează atmosfera de epocă prere- voluţionară[44] (!). în acest guvern al Partidului Naţional- Creştin, au fost numiţi şi 4 fruntaşi naţional-ţărănişti, printre care Armând Călinescu (Interne), ei fiind ulterior excluşi din rîndurile P.N.Ţ. (29 decembrie 1937). Se anunţă noi alegeri, pentru martie 1938, dar, în noaptea de 7/8 februarie, Armând Călinescu şi Ion Gigurtu îşi dau demisia şi provoacă o criză de guvern, după care, la 10 februarie, regele cere crearea unui guvern de „uniune naţională[44], sub preşedinţia patriarhului Miron Cristea. Carol al II-lea îi spune lui luliu Maniu că-i vorba de un regim de excepţie temporar: potrivit „Memoriilor[44] lui, **Zaharia Boilă,** acesta i-ar fi răspuns: „Majestate, faceţi o neiertată gre-
scală ale cărei consecinţe sînt incalculabile. Acum cînd se adună nori grei pe orizontul internaţional, ar fi nevoie mai mult ca oricînd să menţineţi sistemul democratic – parlamentar, lăsînd răspunderea situaţiei integral partidelor politice. Asumînd această răspundere personal, M. Voastră vă expuneţi inutil şi riscaţi chiar Tronul“. Cuvinte profetice . . .

Cu toate că a acceptat să intre în guvern, fiind

apoi numit Consilier regal, **Nicolae Iorga** scria: „Trebuind să admit, în astfel de împrejurări, o trecătoare dictatură a puterilor constituite, sînt contra oricărei dictaturi" (în „Neamul românesc" din 1 mai 1938). S-au emis tot felul de opinii privind „regimul monarhiei autoritare" şi oportunitatea lui în acele clipe, cînd se activizaseră acţiunile fasciste şi comuniste, ca şi presiunile Germaniei pentru acapararea economiei româneşti. în cartea sa despre marele istoric, **Petre Ţurlea** are o frază care răspunde la mai multe întrebări: „Deci, **în acel moment,** şanse mai mari de barare a drumului fascismului către putere le avea soluţia dictaturii regale, falimentul ei final datorîndu-se în cea mai mare parte factorului extern. De aceea, **poziţia lui Nicolae Iorga, de susţinere a lui Carol al II-lea, a fost justă".** După procesul intentat de Iorga lui C. Z. Co- dreanu (aprilie 1938), în urma unei scrisori injurioase, autorităţile declanşează o puternică ofensivă împotriva legionarilor. Pe plan extern, situaţia României devine tot mai critică datorită pregătirilor de război ale marilor puteri şi a pretenţiilor teritoriale emise de Ungaria, Bulgaria şi U.R.S.S.

La 28 iunie 1940, Uniunea Sovietică impune cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord; la 30 august se semnează documentele „Dictatului de la Viena", prin care pierdeam partea de nord a Ardealului. La 4 septembrie, generalul Ion Antonescu este numit preşedinte al Consiliului de Miniştri şi, a doua zi, este suspendată Constituţia din 1938. La 6 septembrie 1940, Carol al II-lea abdică, transmiţînd prerogativele regale fiului său Mihai.

Capitolul XXII
MIHAI — MARE VOIEVOD DE ALBA-IULIA

„Trebuie mereu ţinut seama de unde provin unele curiozităţi în comportamentul principilor regali. Ei sînt, desigur, oameni ca toţi oamenii, dar ţi altfel decît ceilalţi oameni. Copiii regali suferă în subconştientul în mugure şocul condiţiilor în care s-au născut la picioarele Tronului. De cînd au deschis ochii, ei sint trataţi altfel decît copiii celorlalţi oameni. Fiii de regi îndată ce ies la lumină sînt salutaţi cu 101 lovituri de tun şi, în alte timpuri nu prea îndepărtate, erau expuşi pe pernă de mătase în balconul Palatului, ca să-i vadă mulţimea şi să-i aclame. Ecoul tunurilor şi clamarea mulţimii vor persista în sinea lor pînă la sfîrşitul vieţii. Fiii de regi abia ajungeau de o palmă şi bolboroseau primele cuvinte, cînd curtenii îi întîmpinau cu titlul reverenţios de Alteţă şi cu tot felul de închinăciuni, de care nu aveau parte nici cel mai venerat dregător, nici cel mai glorios căpitan, nici cel mai ilustru învăţat. Erau omagiaţi chiar cînd preceptorii, cu învoirea Suveranului-Tată, le trăgeau la fund cî- teva nuiele.**

MIHAI FOTIN ENESCU.
1979

Copilărie fericită?

Acest preambul face parte din însemnările cu caracter memorialistic intitulate „Principele Nicolae. încercare de portret veridic“ şi aparţin fiului fostului ministru liberal Fotin Enescu (noiembrie 1918—septembrie 1919), Mihai Fotin Enescu, care înaintea celui de-al doilea război

mondial a funcţionat în Ministerul Afacerilor Străine; ulterior a luat calea exilului şi s-a aflat printre cei mai apropiaţi colaboratori ai prinţului surghiunit de către fratele său, regele Carol al II-lea (1937), mai ales după 1950. Textul a fost inclus în volumul **în umbra coroanei României** (Iaşi, Ed. Moldova, 1991).

Cît de veridic este portretul făcut de Mihai Fotin Enescu „fiilor de regi“ nu ne stă în putinţă să stabilim. Aşa se vor fi petrecut lucrurile cu cei hărăziţi să urce treptele Tronurilor. O copilărie fericită şi o adolescenţă lipsită de griji. După aceea, fiecare cu destinul lui, în funcţie de capacităţi şi împrejurări. Şi în ceea ce-i priveşte pe principii regali e valabilă vorba românească precum „ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus“. . .

Prinţul moştenitor Carol renunţase la prerogativele regale şi, la moartea tatălui său, Ferdinand I (iulie 1927), rege devine fiul său, Mihai, atunci în vîrstă de nici şase ani! E aproape imposibil de stabilit ce simţea copilul- rege cînd cei din jur i se adresau cu **Majestate!** Treburile statului cădeau în sarcina Regenţei (principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi Gheorghe Buzdugan, preşedintele înaltei Curţi de Casaţie), a guvernului (liberal şi apoi ţărănist) şi a parlamentului. Micul rege creştea voinic, „în înţelepciunea educaţiei pe care i-o dă însăşi Augusta Sa Mamă, A. S. Principesa Elena“, după cum scria o revistă a vremii. Se juca, învăţa, călărea, lua parte la anumite protocoluri, se minuna auzind că există copii orfani şi n-au jucării, îl fascina zborul avioanelor, răcea şi tuşea, saluta milităreşte şi rîdea reţinut, înduioşat, cînd era întîmpinat de lume cu aplauze şi cuvinte frumoase. Era şi nu era un copil ca toţi ceilalţi... într-un fel, era şi el orfan, deoarece nu-şi văzuse tatăl mulţi ani, la o vîrstă cînd pruncii au mare nevoie de părinţii lor, indiferent că sînt de os domnesc sau plebeu . . . Nu-i lipsea nimic şi totuşi. . .

După şase decenii. M.S. Regele Mihai I (în convorbirile cu scriitorul **Mircea Ciobanu)** va mărturisi că nu-şi aminteşte de tatăl său decît după ce a revenit în ţară (6 iunie 1930): „Tot ce ştiu în legătură cu el pînă la data aceasta, ştiu din auzite. Lucruri povestite de alţii. De unele am aflat tîrziu, citind cărţi de istorie, răsfoind documente. Pot să spun să sînt împrejurări ale vieţii cînd

descoperi că alţii ştiu mai multe despre tine decît ştii tu însuţi. Este o trăire destul de incomodă (...) îmi amintesc foarte clar, eram în casa de pe Kiseleff şi el a venit să mă vadă. **Ştiam că el există** (s.n.), îl văzusem şi în fotografii, dar nu puteam să fac nici o legătură între persbana lui şi ceea ce ştiam eu despre el. A fost, cum să spun ... aş fi vrut să mă ascund undeva, dacă aş fi fost un melc m-aş fi ghemuit cu totul în cochilia mea. Era atunci de faţă şi Principesa Elisabeta. Mama se retrăsese lingă o fereastră şi plîngea.

Din conversaţiile de mai tîrziu cu mama, am înţeles că scena a avut loc în anul 1930, la cîteva zile după întoarcerea Regelui Carol în ţară. în zilele de dinaintea în- tîlnirii cu el, de asta îmi aduc bine aminte, toţi erau neliniştiţi. în casă era o atmosferă aproape insuportabilă, îmi era greu să pricep de ce, tocmai pentru că mama nu voia să spună nimic neplăcut despre tatăl meu, nici faţă de mine, nici faţă de alţii. De fapt, niciodată n-a vorbit urît despre el, deşi ar fi avut destule motive. Aceasta e prima amintire despre tatăl meu. Mi s-a părut că e vesel, şi că e vesel din cauza mea".

... Şi tatăl şi-a detronat fiul (!), oferindu-i, printr-un decret, titlul de Mare Voievod de Alba Iulia, atunci instituit şi acordat ca o compensaţie formală, fără nimic ceremonios sau ieşit din comun!

Colegi şi dascăli

într-o scrisoare trimisă Regelui Mihai (6 octombrie 1990), din prima sa călătorie în România după exil (2 ianuarie 1948), **Mircea Ioaniţiu** spune că scopul vizitei a fost, printre altele, de a sărbători „împreună cu colegii din ţară, jumătate de secol de cînd am trecut bacalaureatul*[1] (...) „Reuniunea cu colegii Măriei Tale a fost un prilej de reînnodare emoţionantă a legăturilor întrerupte de atîta vreme. Au fost prezenţi, în

ordine alfabetică: **Chiaburu Radion, Cernovodeanu Dan, Dinulescu Ion, Heltmann Walter, loaniţiu Mircea, Jurchescu Ion, Mărge- latu Tănase, Zamfirescu Lascăr.** Absenţi: **Kovâcs Ivăn Pal** şi **Malaxa Constantin,** pe care nu i-am putut anunţa. **Dusa Gheorghe** a decedat în ultimul an. Am luat cu toţii masa împreună şi am petrecut toată după-amiaza discutînd şi amintindu-ne de zilele de şcoală. Cu toţii sînt fermi monarhişti şi activează în această direcţie**. ..

Oricine îşi poate imagina cîte au să-şi spună oamenii după atîtea decenii de despărţire. Unii dintre ei nu s-au văzut de la terminarea liceului (i-au despărţit războiul, venirea ruşilor, comunismul, închisorile, exilul). îmbrăţişări, lacrimi, amintiri, proiecte, perspective. Dincolo de toate, în primul rînd retrăirea unor momente din anii petrecuţi împreună — acea adolescenţă care rămîne întipărită în memoria fiecăruia pînă la adînci bătrîneţe; acei ani (1932—1940) deveniţi, pentru cei 12 băietani, hotă- rîtori în desfăşurarea ulterioară a existenţei. Despre destinul lor, vom avea poate altădată ocazia să vorbim. în acest capitol, vom urmări doar evenimentele legate strict de evoluţia viitorului rege al României, Mihai I, şi apoi, bineînţeles, cele în care a fost implicat direct suveranul nostru.

Dintr-o amplă relatare (ziarul „Universul[11] nr. 25—28/ 1990), a anilor de liceu petrecuţi în preajma Marelui Voievod de Alba-Iulia, a domnului **Dan Cernovodeanu,** am reţinut un pasaj cu adînci semnificaţii: „înaltul personaj, la care ne referim (...) a avut o primă copilărie tristă, umbrită ulterior şi de divorţul părinţilor săi (...); vlăstarul domnesc a evoluat conform protocolului, aproape numai între persoane mature (...), care înconjurau Tronul. (La revenirea în ţară a tatălui, Mihai) nu cunoscuse aproape deloc apropierea de copii de vîrsta sa,

accen- tuînd astfel timiditatea şi spiritul de modestie cu care îl dotase natura“. După terminarea şcolii primare (Castelul Peleş, 1928—1932), avîndu-l mentor pe profesorul Nicolae Saxu, urmează studiile într-o clasă specială numită „clasa (sau şcoala) palatină[11] organizată sub directa supraveghere a regelui Carol al II-lea. Avea la bază o concepţie democratică, privind reprezentarea tuturor păturilor- sociale, din toate provinciile ţării, alături de români fiind şi cîte un fiu al principalelor minorităţi naţionale (maghiară şi germană). La stabilirea criteriilor de selecţie şi a principiilor educativ-pedagogice, un cuvînt hotărîtor l-au avut savanţii Nicolae lorga şi Dimitrie Guşti. Au fost testaţi sute de copii, care obţinuseră media 10 la examenul de admitere în liceu, toţi trebuind să aibă şi o constituţie fizică perfectă. Pe lingă cei nominalizaţi mai înainte, au mai făcut parte, în primele clase de liceu, **Dan Mavrus, Gh. Grămadă** şi **Ştefan Popescu** (decedaţi în anii 19371938). ’ ’

Corpul profesoral era format din personalităţi de marcă ale învăţămîntului secundar şi universitar, cercetători şi autori de manuale, ofiţeri superiori şi artişti, printre care **C. C. Giurescu, Ion Chirescu, Ion Conea, Nicolae Popescu, Gh. Lazăr, Ion Gruia,** general **Traian Gri- gorescu,** colonel adjutant **C. Dămăceanu, Florica Musi- cescu, Bernard Capesius, Leon Thevenin** şi **Ion Zamfi- rescu** — profesorul de filosofie care mai trăieşte şi astăzi (85 de ani), întîlnindu-se cu foştii săi elevi. Programa analitică a clasei palatine era conformă cu a celorlalte licee din ţară, la care însă se adăugau activităţi speciale (în cadrul cercetăşiei şi apoi al străjeriei). în mod deosebit sînt de remarcat „cursurile de sinteză de la sfîrşitul fiecărui an şcolar; cu ocazia călătoriilor în ţară au fost străbătute toate zonele principale, studiindu-se la faţa locului istoria şi economia, geografia şi ştiinţele naturii, artele şi viaţa de zi cu zi a oamenilor. Elevii luau parte la serbări

populare şi întreceri sportive, la tradiţionale sărbători religioase şi laice, coborau în mine şi vizitau muzee, urcau în munţii Orăştiei, pentru a admira cetăţile dacice, şi participau la . . . bătăliile de pe cîmpurile de luptă de la Tapae, Posada, Călugăreni, Mărăşeşti ş.a., intrau în casele unde au văzut lumina zilei marii luminători ai naţiunii şi în complexele industriale care ridicaseră România anilor de după criza mondială în rîndul celor mai bogate ţări europene.

Referindu-se la această perioadă, la colegii şi la o parte din dascălii săi, M.S. Regele Mihai are amintiri dintre cele mai frumoase, dar ţine să precizeze că tatăl său dăduse instrucţiuni precise privind neimplicarea în cotidianul ţării! „Colegii mei fuseseră şi ei sfătuiţi să discute cît mai puţină politică în şcoală. Aveam puţin timp la dispoziţie, aşa că în multe privinţe ştiam mai puţine lucruri despre viaţa politică decît şi-ar putea imagina cineva. încet, încet, prin treizeci şi opt, am început să mă interesez de problemele care frămîntau România[11]. Dincolo de alte păreri, vizînd adolescenţa sa, e de subliniat faptul că regele nu-l trata ca pe un moştenitor al său, considerîndu-l mereu . .. copil, fără intenţia de a-l iniţia în conducerea treburilor statului. O explicaţie ar exista:

„Tatăl meu era un om în putere, nu avea vîrsta la care regii se gîndesc la urmaşi şi nici nu avea grija unei eventuale abdicări (...). Unii spun că ar fi trebuit să mă ia cu el, să asist la audienţe, să văd cum se lucrează cu miniştrii. Oamenii gîndesc altfel, adică firesc, pentru că nu ştiu că în timpul războiului tatăl meu a acţionat pentru o a doua revenire pe tronul ţării... împrejurările mi-au fost un dascăl mai bun“. ..

Capitolul XXIII

SUBLOCOTENENTUL MIHAI DE ALBA-IULIA

„De luni 25 octombrie [1937], oştirea română a numărat în rîndurile ei un nou şi cel mai tinăr ofiţer: pe Marele Voievod Mihai. Pentru oştire ca şi pentru poporul român, solemnitatea înaintării Moştenitorului Tronului la gradul de sublocotenent a fost un fericit prilej de a-şi manifesta dragostea faţă de Tron şi încrederea desăvirşită în datinele familiei domnitoare române.

Evenimentul a găsit răsunet la toţi prietenii României. Principi de Coroană, membri ai familiilor domnitoare din ţări aliate şi amice, iluştri şefi de armate, ofiţeri dintre cei mai distinşi, misiuni diplomatice au venit să aducă omagiul prieteniei ţărilor lor familiei domnitoare române şi poporului român. Astfel, sărbătoarea ostăşească pentru ridicarea la gradul de sublocotenent a Marelui Voievod Mihai a căpătat înţeles şi pe plan internaţional, întrucît ea a subliniat importanţa rolului ce se atribuie României în această parte a Europei.**

Calendarul „UNIVERSUI/* 1938

Pace parţială

În lume zăngăneau armele. Se stinseseră flăcările primei conflagraţii mondiale şi tunurile băteau iar în dunga cerului; la început sporadic, pentru ca la mijlocul deceniului al patrulea să se audă pe cit mai multe meridiane. Debutul

Capitolul XXIII

conflictelor regionale nu prevestea nimic bun, cu toate eforturile Societăţii Naţiunilor de a aplana diferendele. Pace nu va fi, spuneau cîţiva dintre marii politicieni ai lumii, cît vor trăi şi conduce un Hitler şi-un Stalin, dar nimeni nu i-a crezut, sau dacă unii au înţeles avertismentul n-au trecut la măsuri concrete pentru punerea lor la punct. Spania luase foc, Abisinia (Etiopia) fusese ocupată de italieni, în China era război în toată regula, nem-

ţii revendicau Danzing-ul şi japonezii Coreea, sovieticii îşi masacrau ofiţerii superiori, iar englezii se fortificau în Gibraltar; conflicte în Maroc, Cuba, Mexic şi Belgia.

Toate acestea păreau a nu afecta România. Fals. în primul rînd, pericolul venea dinspre fosta Austro-Unga- rie, regentul Horthy declanşînd o intensă campanie revizionistă, mai ales după Conferinţa italo-austro-ungară, de la Viena (12 noiembrie 1936). Cu tot prestigiul de care se bucura la Geneva şi cu toate eforturile sale pentru a face din Mica înţelegere (Iugoslavia, Cehoslovacia şi România) un ,,stîlp de pace“, Nicolae Titulescu nu reuşeşte să aplaneze disensiunile şi, la şefia Ministerului de Externe, este numit Victor Antonescu. Degeaba. Maghiarii vor Ardealul (sau măcar o parte clin el!), drept care în ţară au loc, la cumpăna anilor ’36 şi ’37, mari manifestaţii antirevizioniste, la Bucureşti, Cluj, Turda, Braşov, Baia Mare, Oradea etc. Totodată, **Liga Antirevizionistă Română,** născută din sentimentul celui mai luminat patriotism, a iniţiat o amplă acţiune de „propagandă” internaţională, prin tipărituri, expoziţii, conferinţe şi alte manifestări, pentru a demonstra şi susţine, pe bază de documente şi argumente ştiinţifice, drepturile străvechi şi indiscutabile, precum şi inviolabilitatea tratatelor de pace (despre Trianon, ungurii nici nu voiau să audă!). în postul de comandă al acestor acţiuni pentru adevăr s-a aflat **Stelian Popescu,** directorul ziarului „Universul”, unul, dintre cei mai înfocaţi susţinători ai Coroanei şi ai cunoaşterii trecutului, pentru care iniţiativele profesorului. D. Guşti însemnau operă de interes naţional şi mijloc de punere în valoare a culturii şi spiritualităţii româneşti, născute la sat •— sfînta obîrşie a neamului nostru. Din acest curent al deşteptării românilor se va naşte ideea. blagiană a eternităţii...

Operaţie pe viu

Ei bine, în toată această „pace parţială", România creştea de la an la an, nu în hotare, ci în bunăstare; Pînă şi comuniştii de mai tîrziu (Gheorghiu-Dej, Walter Ro-:

man, Ceauşescu, Brucan, Iliescu şi Marţian) aveau să-şi raporteze „succesele" la nivelul 1937-1938 (!), cînd ţara noastră — regat întregit ■—• se situa printre cele mai prospere din Europa. Să amintim doar că recolta de grîu a anului 1937 era de 350 000 vagoane, aducînd ţăranilor şi ţării beneficii extraordinare, situînd LEUL la cote de paritate cu marile monede ale lumii ...

Cum şi cît se repercutau toate acestea în viaţa tînăru- lui rege Mihai? Desigur, nu mîncarea de zi cu zi era problema. Elev fiind şi ţinut, într-un fel, departe de frămîn- tările politice ale vremii (vezi capitolul precedent), Marele Voievod era un copil ce tînjea după mamă, Regina Elena fiind silită de împrejurări să părăsească ţara (1932). Copilul putea s-o vadă de două ori pe an, cîte trei săptămîni, în vacanţa de Crăciun şi cea mare, de vară. „La Florenţa, cu mama, se isprăvea singurătatea, se va destăinui mai tîrziu M.S. Regele Mihai (lui **Mircea Ciobanu).** Mama mă asculta. Ea a fost o confidentă extraordinară. Ştia să asculte, o clipă nu-i zbura gîndul în altă parte. Cînd mă întorceam în ţară, nu ştiam cum să-mi ascund mai bine nemulţumirea. Ceva îmi lipsea. " Ii lipsea căldura maternă, tatăl său comportîndu-se faţă de el ca în armată; asta poate l-a şi oţelit de timpuriu, dar atunci adolescentul suferea ...

„Oricum, comportamentul lui era ciudat în ceea ce mă priveşte. Excesiv de sever, excesiv de bănuitor. Prin ianuarie 1937, ţin minte foarte bine, mă aflam la Florenţa şi răcisem puternic, făcusem bronşită. Din timp în timp, telefonam la Bucureşti, Regele însuşi dorise să-l ţin la curent cu starea

sănătăţii mele. Cînd am vorbit ultima oară cu el, i-am comunicat că mă simt mai bine. Or, chiar a doua zi după această convorbire, m-au prins nişte dureri îngrozitoare în partea dreaptă. Mama s-a speriat. La Florenţa avea doctorul ei, aşa că l-a chemat de urgenţă şi doctorul a spus: -«Asta e apendicită acută, operaţia trebuie făcută imediat-. Cum eram minor, doctorul trebuia să ceară acordul ambilor părinţi pentru a mă opera. Atunci, Fundăţeanu şi Nicu Condeescu [viceamiralul **Preda Fundăţeanu,** adjutant regal, era director de studii la clasa palatină, iar profesorul **Nicu Condeescu** preda limba franceză; „oameni trimişi să îndeplinească dorinţele tată-
lui meu, nişte paznici"] au vorbit cu doctorul, şi-au dat seama că nu e de glumă şi unul dintre ei (...) i-a vorbit Regelui cu lacrimile în ochi, ore întregi au stat la telefon, pînă cînd a reuşit să smulgă aprobarea (...). M-au tăiat fără anestezie. De fapt, prea mult timp nici nu mai aveau la dispoziţie. O întîmplare păcătoasă. Din fericire, ea n-a avut urmări decît în conştiinţa mea. înţelegeam din ce în ce mai puţin acţiunile tatălui meu, atunci cînd ele aveau în vedere relaţiile mele cu mama. Se comporta ca şi cum cineva ar fi vrut să-l înşele mereu. înşelăciunea nu venea însă nici de la mama şi nici pe departe de la mine. Cred că într-o anumită măsură îşi dădea seama cît sîntem de diferiţi, că Dumnezeu ne-a făcut în aşa fel în- cît să nu ne putem întîlni în nici o latură a caracterului nostru, a felului nostru de a înţelege viaţa. Nu semănam."

Referitor la această operaţie pe viu (24 ianuarie 1937) şi la urmările ei, Regele Mihai a ţinut să precizeze: „Eram în spital (...) şi într-o zi mi s-a adus în cameră un pacheţel. Cineva mi-l trimisese din America, o fată sau un băiat de vîrsta mea, care auzise că sînt bolnav. în micul pachet era o sticlă cu apă sfinţită. Aşa scria pe un bilet. Eu eram proaspăt cusut, dar din cauza bronşitei, de care

încă nu mă vindecasem, tuşeam şi aveam nişte dureri teribile (...). într-o noapte, obosit de dureri şi de nesomn, am luat sticluţa şi am băut apa, în credinţa că apa era într-adevăr vindecătoare. Or, s-a întîmplat ceva extraordinar. La o jumătate de oră după aceea (...) mi-au dispărut durerile cu totul. Cînd s-a întîmplat asta, faptul nu m-a izbit. Mi se părea firesc să nu mă doară nimic. Dar după aceea, mi-am adus aminte de durerile groaznice de dinainte şi parcă nu-mi venea a crede".

Şi, ca o concluzie: „Nimic nu este întîmplător în viaţa unui om. Omul primeşte mesaje de pretutindeni, semne. Trebuie să înveţi să le desluşeşti. Este ca învăţarea unei limbi. De cele mai multe ori mesajele acestea rămîn fără răspuns, nu schimbă nimic în viaţa omului. De cîteva ori, mi-am dat seama de caracterul necesar al unor întîmplări — şi am început să devin atent".

21 lovituri de tun

Debutînd aşa cum am văzut, anul 1937 avea să fie plin de evenimentele pentru tînărul Mare Voievod. întors de la Florenţa, restabilit, elevul îşi reia cursurile alături de colegii din clasa a V-a de liceu. Se înţelegea bine cu ei — aveau relaţii de prietenie, se amuzau în recreaţii şi după ore. Timpul trecea repede. „Dar cînd mă întorceam acasă totul era gri, aşteptam seara să vină cu un fel de nelinişte, pentru că o dată cu seara apărea şi Mag- da Lupescu. Vrînd-nevrînd, o vedeam." Imaginea ei îl va urmări multă vreme; nu se agreau reciproc şi nu-şi vorbeau decît cînd era absolută nevoie, în prezenţa lui Carol. în schimb, Mihai se simţea foarte bine în compania bunicii, Regina Maria, pe care o iubea din tot sufletul. La fiecare sfîrşit de săptămînă îl invita să ia masa împreună la Cotroceni, sau la Bran, sau la Pelişor. Făceau lungi plimbări şi bunica îi permitea să conducă maşina, un Chrysler mare. Dar, în martie, Regina Maria s-a

îmbolnăvit grav şi peste un an avea să moară (10 iulie 1938). Atmosfera din familie era tensionată şi datorită conflictului dintre Regele Carol al II-lea şi fratele său, Principele Nicolae, din cauza căsătoriei acestuia cu Ioana Doletti şi a legăturilor cu Garda de Fier. „Comportamentul lui a contrazis articolul 4 din Statutul membrilor familiei regale române[1], drept care la 10 aprilie pierde prerogativele princiare, îşi ia numele de Nicolae Brana şi peste două săptămîni părăseşte ţara, într-un surghiun (i s-a permis să vină doar la înmormîntarea Reginei Maria). „Toate acestea le vedeam de departe, fără să le înţeleg prea bine rostul, ca prin- tr-o ceaţă".

După ce Voievodul trece examenul de străjer—cerce- taş, clasa a Il-a, îl însoţeşte pe tatăl său în Anglia, la serbările încoronării Regelui George al Vl-lea şi a Reginei Eli- sabeta (12 mai 1937), şi în Belgia, iar o lună mai tîrziu în Polonia. în ziua de 20 iulie, cînd se împlinea un deceniu de la moartea Regelui Ferdinand I, Mihai pleacă la Florenţa, să-şi petreacă vacanţa alături de mama sa.

La 25 octombrie, la Sinaia, în prezenţa a numeroşi invitaţi din străinătate, veterani de război, a membrilor guvernului şi a 1 500 de primari, Moştenitorul Tronului este înălţat la gradul de sublocotenent şi depune jUră- mîntul, ca orice ostaş al ţării, cu mîna pe drapel, moment anunţat prin 21 lovituri de tun! M.S. Regele Carol al II-lea încredinţează apoi fiului său, sublocotenentul Mihai de Alba lulia, comanda întîiului pluton al companiei întîi din întîiul batalion al vînătorilor de munte.

Capitolul XXIV
A FOST ZIUA DE 6 SEPTEMBRIE 1940

„În această situaţie dramatică, protagonistul cel mai patetic este Mihai. El trebuie să rămînă singur, victimă a împrejurărilor, fără experienţă şi, poate, incapabil să lupte împotriva, unei haite de lupi şi de şacali. (...) I-am vorbit şi eu şi i-am explicat că, în calitatea pe care-o avea, de principe regal, era de datoria lui să nu ţină seama de necazurile şi de nenorocirile personale. Trebuia să rămînă, cu demnitate, în rolul său de port-drapel al unităţii".

Regele CAROL al II-lea, „Jurnal"

Anii 1939 şi 1940 înseamnă începutul incendierii Europei: Germania invadează Cehoslovacia şi atacă Polonia; la 6 septembrie 1939, Consiliul de Coroană proclamă neutralitatea României; Marea Britanie şi Franţa declară război Germaniei; capitularea Franţei şi blocada Angliei; 26 şi 27 iunie 1940, ultimatumurile Uniunii Sovietice duc la ocuparea Basarabiei şi Bucovinei de Nord; tratativele româno-ungare de la Turnu Severin (16-24 august 1940) eşuează şi urmează „Dictatul de la Viena", prin care României i se smulge partea de nord a Transilvaniei (43 492 kmp şi 2 667 000 de locuitori, în majoritate români).

Ţara se afla într-o situaţie disperată — cea mai grea de la instaurarea dictaturii carliste (10 februarie 1938). Iuliu Maniu, liderul naţional-ţărănist, cere şi este primit în audienţă (30 august 1940). El îi declară regelui Carol al II-lea (conform

Capitolul XXIV

„Memoriilor'[1] lui **Zaharia Boilă):** „Din momentul cînd M. Voastră aţi inaugurat regimul absolutist, v-aţi asumat personal răspunderea, răspundere care într-un regim democratic-parlamentar trebuie să o poarte guvernele.

Prin o politică complet greşită în interior şi în afară, din punct de vedere strategic şi tactic, aţi reuşit să pierdeţi patru provincii. (...) În politică greşelile se plătesc şi se sancţionează, ca şi în viaţa socială de toate zilele.

— Va să zică sînteţi de părere să abdic, a replicat regele.

— Da, Majestate, nu văd altă soluţie!"

Au urmat tratativele cu generalul Ion Antonescu şi, în dimineaţa zilei de 6 septembrie, Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihai, în vîrstă de nici 19 ani, care de curînd îşi luase bacalaureatul; Ion Antonescu avea acum „depline puteri pentru conducerea statului român".

Referitor la acele evenimente, în convorbirile cu scriitorul **Mircea Ciobanu,** M.S. Regele Mihai I spunea: „În septembrie 1940, după plecarea Regelui, am simţit că intru într-o lume plină de primejdii. Vedeam, fără îndoială, ce se întîmplă în jurul meu, începusem să aflu adevărul despre multe lucruri al căror înţeles îmi fusese mai înainte ascuns; acum nu mai era însă vorba de curiozitatea omului tînăr ce se cerea satisfăcută, era vorba de acţiune şi de decizie. împrejurările modelează fără cruţare omul.

— Ce sentimente v-au încercat în zilele care au marcat trecerea puterii regale în mîinile Majestăţii Voastre?

Am fost tulburat. Poate alţii aşteptau acest moment. Eu nu eram pregătit sufleteşte. în seara zilei de 5 septembrie 1940, în Bucureşti se trăgea, legionarii erau mai agitaţi ca oricînd. Ce făcea atunci Antonescu, nu ştiu exact. Noi eram treji, după o discuţie lungă şi pătimaşă. De faţă se aflau, bineînţeles, Magda Lupescu şi Urdă- reanu, eminenţa cenuşie a Palatului. Pe la ora 5 dimineaţa a venit din partea lui Antonescu un curier cu o scrisoare adresată Regelui, în care i se spunea

că situaţia în România nu mai poate continua astfel şi că trebuie să abdice. îmi aduc aminte, tatăl meu şi-a lăsat capul în jos, eram toţi obosiţi, nedormiţi, s-a uitat către Urdăreanu şi a întrebat:

— Ce facem acum?

Şi Urdăreanu i-a răspuns foarte simplu:

— Nu mai e nimic de făcut, trebuie să semnăm . . .

Fără nici un fel de rezistenţă, fără nici un comentariu. Mă întreb dacă nu cumva Antonescu îl avea pe Mareşalul Curţii la mînă cu ceva, şi dacă nu el l-a determinat să acţioneze astfel asupra Regelui. . . Fapt e că, atunci, Regele a dictat un document de acceptare a propunerii lui Antonescu. N-a folosit niciodată cuvîntul ab**dicare.** în document se arată că trece frîiele ţării în mîi- nile mele. După asta m-am dus să mă odihnesc. Eram obosit, prezenţa Magdei Lupescu era mai obositoare ca a oricui. Nu ştiu dacă am dormit trei ceasuri, cînd m-a trezit telefonul şi o voce, mi se pare a lui Urdăreanu, mi-a spus să mă pregătesc repede pentru că Antonescu vine la Palat pentru ceremonia depunerii jurămîntului.

Eram încă tulburat de ecoul discuţiilor de peste noapte. Evenimentele se precipitaseră, iar acum îmi aduceam aminte că nu demult, ieşind dintr-o audienţă la Rege — eu mă aflam în biroul aghiotanţilor — Antonescu a venit direct la mine şi mi-a spus: -«Generalul Antonescu garantează de situaţie». Era felul său de a vorbi la persoana a treia, nu ştiu de ce îl folosea. După ce mi-a spus aceste cuvinte, a plecat. Tot atunci Urdăreanu şi-a dat demisia din funcţia de Mareşal al Palatului. Eu, care nu fusesem ţinut la curent cu toate detaliile realităţii noastre politice, ştiam doar că momentul este extrem de grav. Ţin minte că, după ce Urdăreanu şi-a dat demisia, unul din aghiotanţi, Mihăilescu, locote- nent-colonel sau Colonel, nu mai ştiu ce grad avea, ştiu că fusese rănit în timpul întîiului război mondial, a zis scandalizat, văzîndu-l

încă la Palat: -«Şi-a dat demisia, dar tot aici a rămas». Două zile mai tîrziu a fost 6 septembrie.

Apoi, cum am spus, am depus jurămîntul. Regele Carol a părăsit ţara după două zile.

Şi acum, un lucru peste care nu vreau să trec. Cu toate divergenţele pe care le-am avut cu Antonescu, într-o privinţă i-am rămas profund recunoscător.

— Sînt gata să consemnez.

— A adus-o pe mama înapoi, în ţară. Ea era la Florenţa încă din anul 1932."

.. . C. I. C. Brătianu şi luliu Maniu îşi exprimă public „sentimentul de credinţă şi devotament" faţă de tînărul rege. în ziua de 14 septembrie 1940, Ion Antonescu formează un nou guvern, care proclamă România „stat na- ţional-legionar" . . .

Capitolul XXV
VICTORn ŞI INFRÎNGERI

„Este o veche tradiţie românească, aceea care reclamă prezenţa voievodului în mijlocul ostaşilor. Originea ei se pierde în noaptea timpurilor. Deopotrivă de onorată de strămoşii noştri daci, în rîndul căror căpeteniile se luptau vitejeşte, ca şi de romanii cei vestiţi în războaie, această tradiţie a fost respectată cu sfinţenie în statul român modern făurit pe cîmpiile Plevnei şi ale Griviţei. Regele nostru a fost totdeauna militar, iar destoinicia lui în ale armelor s-a verificat pe teren, garanţie de biruinţă şi îndemn inimos pentru luptători.

Aşa începe editorialul **„Regi şi voievozi pe cîmpul de luptă”** (nesemnat) al revistei *Radio România* nr. 31, din 20 iulie 1941. După ce aminteşte faptele de vitejie ale domnitorilor Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul (rămase în scrierile cronicarilor şi-n ale lui Neagoe Basarab şi Nicolae Bălcescu) şi — în epoca modernă — ale regilor Carol I şi Ferdinand întregitorul, se relatează despre prezenţa tînărului **Mihai I** în mijlocul oştirii, ,,în dubla sa calitate de Rege şi de militar[11].

„însoţit de generalul I. Antonescu, Conducătorul Statului, Regele Mihai a urmărit timp de trei ore, de la comandamentul unei mari unităţi, desfăşurarea operaţiilor (n.n. ţinînd cont de rigorile cenzurii militare, în timp de război, nu este nominalizat locul comandamentului). El a putut astfel constata comportarea bravilor noştri infanterişti, tirul precis al artileriei precum şi felul

Capitolul XXV

îndrăzneţ în care aviaţia îşi îndeplineşte rolul ei de însoţitor. Dar Regele nu s-a mulţumit cu această privire de ansamblu ci, străbătînd proaspăt dezrobitele drumuri ale Basarabiei, a coborît în mijlocul ostaşilor, interesîndu-se de nevoile lor şi ascultînd de la ei ştirile cele mai noi asupra bătăliei. De asemenea, El a vizitat şi cîteva unităţi de aviaţie

ale aliaţilor noştri germani, fiind întîmpinat cu ovaţii şi cu entuziasm, care nu erau întru nimic mai prejos decît ale soldaţilor noştri."

La înapoiere, Majestatea Sa a vizitat spitalele de răniţi şi cantinele Crucii Roşii de la Iaşi. Pretutindeni a risipit cuvinte de îmbărbătare şi daruri, cinstind prin Augusta Sa prezenţă sacrificiul acelora care se jertfeau pentru înălţarea Patriei. Felicitînd pe Conducătorul, comandant suprem al trupelor de pe front, Regele şi-a exprimat dorinţa de a se reîntoarce cît de curînd în mijlocul ostaşilor.

„(.. .) Soldaţii ştiu că acolo unde este Drapelul, este Ţara, este Regele. Iar purtarea lor se dovedeşte în fiecare zi, în fiecare ceas demnă de marile simboluri în statornicirea cărora generaţii după generaţii şi-au vărsat sîngele, între Regele Mihai şi ţara pe care cu atîta demnitate o reprezintă, legătura pe care o face războiul de astăzi este dintre cele mai trainice (...). Prezenţa Regelui printre ostaşi este însă o răsplată mai presus de toate citările şi decoraţiile. Ea are valoare de simbol, valoarea tradiţiei împlinite,[11]

Germanii vizitează Peleşul

Să ne reamintim că, la nici 19 ani, Mihai — Mare Voievod de Alba lulia — redevine Rege al României (prima domnie, sub Regenţă, durase din 1927 pînă în 1930, cînd l-a detronat chiar tatăl său, Regele Carol al II-lea), de- punînd jurămîntul ca Suveran în dimineaţa zilei de 6 septembrie 1940. Şef al Statului era generalul Ion Anto- nescu, lăsîndu-i Regelui Mihai doar prerogatie şi atribuţii cu caracter onorific (prezentarea ambasadorilor, conferirea de decoraţii, acordarea de graţieri, vizite regale pe front şi cu prilejul anumitor aniversări). întreaga putere era în mîna lui Antonescu, devenit şi preşedinte al Consiliului de

Miniştri. începea o perioadă sumbră pentru ţară, chiar dacă, într-o anumită fază, mersul războiului — ce se va declanşa peste aproape un an — dădea mari speranţe românilor.

Scriind despre începuturile acestei domnii, **Regele Mihai** mărturiseşte: „Primul gest pe care l-a făcut faţă de mine Generalul — care avea să se numească în curînd ■'„Conducător», ca Ducele în Italia şi Fiihrerul în Germania — a fost să o recheme în Ţară pe mama mea, Regina Mamă Elena, pe care tatăl meu o obligase să se exileze. Un gest pentru care i-am fost şi i-am rămas recunoscă- tor“. Tînărul Suveran şi mama sa şi-au stabilit reşedinţa principală la Castelul Peleş — leagăn al dinastiei noastre — pe care, printr-un înalt Ordin, l-au redeschis parţial publicului vizitator. Ziarul **Universul** din 3 octombrie 1940 notează: „De aproape 10 ani, frumoasele împrejurimi ale Castelului Peleş, care de la durarea lui şi pînă deunăzi constituiau atracţia vizitatorilor şi renumele localităţii, erau îngrădite cu un gard de lemn, iar de la podul peste rîul Peleş, din vestita alee Carmen Sylva, era interzis accesul publicului, care, faţă de această oprelişte, admira numai din depărtare minunata ctitorie a Regelui Carol I. Nu mică a fost însă bucuria cetăţenilor oraşului Sinaia care au aflat ieri că M.S. Regele Mihai I şi M.S. Regina Mamă Elena au binevoit să ridice restricţiunile înfiinţate acum 10 ani, permiţînd din nou vizitatorilor accesul pe aleile din faţa castelului, de-a lungul Peleşului de la podul Carmen Sylva spre Corpul de gardă, precum şi vizitarea teraselor castelului Peleş“ .. . Fericit de venirea mamei în Ţară, tînărul Rege a ţinut să ofere o mică bucurie şi concetăţenilor săi, care se simţeau din ce în ce mai frustraţi de libertate şi drepturi...

La 14 septembrie 1940, România a fost proclamată STAT NAŢIONAL LEGIONAR, cu

generalul Antonescu ,,Conducător“ şi Horia Sima vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. în scurt timp, se publică fel de fel de liste, cu persoanele cărora li se fixează domiciliul obligatoriu (ofiţeri superiori, oameni politici, de cultură şi artă), guvernul punînd în retragere, din oficiu, numeroşi profesori universitari (printre care N. lorga, P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, D. Pompeiu, Ion Simionescu, C. I. Parhon, Petre Bogdan). Măsurile de siguranţă provoacă şi mai multă incertitudine şi nelinişte; concomitent cu manifestaţiile şi defilările „cămăşilor verzi“, presa consemnează acţiunile de protest şi solidaritate ale românilor cu fraţii transilvăneni din teritoriul cotropit de hortişti, în prma Dictatului de la Viena (la 11 octombrie se înfiinţează Asociaţia ,,Pro Transilvania[11], în frunte cu luliu Maniu, C. I. C. Brătianu, Gh. Brătianu, Mihai Popovici, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Al. Lapedatu ş.a.).

Vin nemţii! Se auzea prin cafenele, ministere, facultăţi şi pe stradă. în urma unui acord încheiat de Gheor- ghe Tătărescu (în iunie 1940, pe vremea dictaturii lui Carol al II-lea), la 12 octombrie începe intrarea trupelor germane în România „să ajute pe români la reconstituirea internă a ţării lor”. Consilierii germani devin tot mai numeroşi, ajungînd ca în februarie 1941 să fie aproape patru sute de mii (!) pe tot întinsul patriei, inclusiv la Sinaia. Este pregătirea. . . necesară pentru semnarea aderării la „Pactul Tripartit” (Germania, Italia, Japonia), la Berlin, de către Ion Antonescu (23 noiembrie 1940).

Cutremur pe toate fronturile

După distrugătorul cutremur din noaptea de 9 spre 10 noiembrie, soldat cu sute de morţi şi numeroase clădiri mari distruse (printre care blocul Carlton, de Bucureşti), a urmat avalanşa legionară, care s-a năpustit asupra închisorii Jilava

(peste 60 de victime), ucigînd în zilele următoare pe Virgil Madgearu (în pădurea Snagov) şi pe Nicolae lorga (în marginea comunei Strejnicul). Mişcarea legionară se compromite complet, prin organizarea unei rebeliuni armate, înăbuşită pînă la urmă de generalul Ion Antonescu (4 ianuarie 1941). El formează apoi un nou guvern (numai militari şi tehnicieni). în continuare, economia României se subordonează necesităţilor germane (industria petrolieră, siderurgia etc.), guvernul angajîn- du-se să participe la acţiunile preconizate contra U.R.S.S.

„în noaptea de 20 spre 21 iunie 1941 — îşi aminteşte **M.S. Regele Mihai —** trupele noastre, alături de cele germane, au declanşat război împotriva Uniunii Sovietice. Churchill avea să spună, pe drept cuvînt, că el şi Roose- velt s-au luptat ca adversari împotriva lui Hitler, pe cînd

acesta şi Stalin s-au luptat între ei ca fiind concurenţi. Pe mine, Antonescu mă ţinea izolat de treburile Ţării, socotindu-mă un copil de scos în lume doar la parăzi şi alte manifestaţii publice. De intrarea noastră în război am aflat la ... radio Londra! Şi m-am bucurat de realipi- rea Basarabiei. Ne-am bucurat atunci cu toţii."

Ordinul către Armată dat de generalul Ion Antonescu, Comandant de Căpetenie al Armatei, suna aşa (printre altele): „Ostaşi, Vă ordon: Treceţi Prutul! Zdrobiţi vrăjmaşul din Răsărit şi Miază-Noapte. Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii voştri cotropiţi. Reîmpliniţi în trupul ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre!"

Prezent în cîteva rînduri pe front tînărul Rege îşi dă seama de valoarea sacrificiilor româneşti pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, dar şi de inutilitatea acţiunilor militare dincolo de Nistru. Mai ales că în iarna 1941—1942, în bătăliile din preajma Moscovei, armatele Axei suferă prima mare înfrîngere. Vor urma bătăliile de la Stalingrad (4 septembrie 1942 — 2 februarie 1943) şi de la Kursk—Orei—Belgorod (5 iulie — 23 august 1943), în care sovieticii ajutaţi de echi- pamente, armament şi muniţii anglo-americane, obţin victorii răsunătoare. Soarta războiului e, practic, pecetluită, mai ales că pe fronturile de apus aliaţii începuseră să controleze situaţia. Cu sute de mii de morţi, răniţi şi prizonieri, armata română se apropia de dezastru (la mijlocul anului 1944).

Până la capăt?

Deşi partidele istorice fuseseră dizolvate *de jure,* ele îşi continuau activitatea *de facto,* P.N.Ţ. şi P.N.L. acţio- nînd la nivelul conducerilor centrale; Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu s-au implicat în viaţa

politică a ţării, au lărgit contactele cu Palatul şi cu anumiţi reprezentanţi ai Marii Britanii şi Statelor Unite, pentru a găsi soluţia ieşirii României din război. Unul dintre fruntaşii naţional-ţărănişti, **Nicuşor Graur,** a elaborat, multiplicat şi răspîndit numeroase manifeste împotriva dictaturii antonesciene, prin care se cerea: „Domnule Mareşal. Ascultă voinţa naţiunii. Vrem pace. Jos războiul hitlerist, destul sînge, destule morminte. Desfă-te de Axă. Alătură-te Naţiunilor Unite. Trăiască democraţia.” Se avea în vedere faptul că Antonescu promisese lui Hitler că va merge alături „pînă la capăt, fără condiţii”.

Referindu-se la această perioadă, **Regele Mihai** scrie: „Pînă la Nistru, participarea noastră în acest război era justificată, era binevenită, era o datorie sfîntă. Dar participarea noastră nelimitată, în ciuda avertismentului dat lui Antonescu de către Brătianu, într-o scrisoare a sa, a fost cu atît mai dramatică, cu cît era mai nemotivată. Ziarele, radioul, asupra cărora veghea cenzura, ne dădeau comunicatele terifiante de pe front. Dar românii ştiau, prin scrisorile primite de la soldaţii duşi pînă la Stalin- grad, prin rudele şi prietenii purtînd doliul celor căzuţi în lupte, că ai noştri erau luaţi prizonieri sau măcelăriţi, sau că, ţinuţi în cleşte de companii germane, erau trataţi de «aliaţii» lor fără milă” . ..

Acestea ar fi, în mare, preliminariile Actului de la 23 august 1944.

Capitolul XXVI
LINIŞTEA DE DINAINTEA FURTUNII

„Regele Mihai a fost tot timpul la curent cu pregătirile şi negocierile opoziţiei şi tot timpul a fost de acord cu ele. Plecarea mea Ia Cairo a fost aprobată de Suveran, care, ştiind că voi avea greutăţi, i-a comunicat lui Mihai Antonescu să-mi înlesnească ieşirea. Militarii, care au întocmit proiectul militar cu care m-am dus la Cairo, căzuseră de acord să-l elaboreze numai dacă M. S. Regele Mihai era de acord. Ţin minte că Majestatea Sa a primit reprezentanţii generalilor, pe Aldea, de pildă, şi pe alţii, şi au stabilit planul împreună. Antonescu aflase şi el, prin alte mijloace, din Suedia, de la doamna Alexandra Kollontay, prin Fred Nanu, de condiţiile armistiţiului. Insă Antonescu nu a vrut să facă acest pas, deşi situaţia din ţară se agravase mult.**

CONSTANTIN VIŞOIANU, august 1990

O convorbire cu Iuliu Maniu

La Cairo se aflau, în august 1944, diplomatul C. Vi- şoianu — emisarul lui Iuliu Maniu — şi Prinţul Barbu Ştirbey, pentru tratative cu Comandamentul politic aliat; ei erau reprezentanţii opoziţiei unite, formată din PNŢ (Maniu), PNL (Brătianu) şi Partidul Social Democrat (Ţiţei Petrescu). Delegaţii anglo-americanilor erau în permanent contact cu ambasada sovietică, informînd asuprii tuturor demersurilor care priveau ieşirea României din război. Acest fapt necunoscut, la

Capitolul XXVI

început, de diplomaţii români, avea să ne aducă mari prejudicii, deoarece Moscova afla intenţiile noastre şi pregătea intrarea Armatei Roşii în ţară fără armistiţiu . . .

Timp în care, la Bucureşti, se făceau pregătiri febrile pentru reuşita acţiunii, cu scopul mărturisit ca teritoriul 152

României să nu devină teatru de război. O confruntare între? cele două uriaşe forţe militare (germane şi ruseşti) şi bombardamentele aviaţiei anglo-americane ar fi însemnat transformarea ţării într-un morman de ruine şi decimarea populaţiei.

22 august 1944. Tinerii Gabriel Ţepelea, Constantin Hagea şi Vasile Netea sînt introduşi, de către Corneliu Coposu, la luliu Maniu, cu scopul de a se informa asupra a ceea ce au de făcut în următoarele zile, cînd se aştepta marea cotitură, mai ales că „aliaţii“ ceruseră opoziţiei româneşti să fie cooptaţi şi corMniştii (aşa a ajuns în antiîrâjul Regelui Mihai „intelectualul marxist Lupreţiu J'â- trăşcanu“)! Amintindu-şi de acea vizită, dl. **Gabriel Ţepe-** learedă esenţa declaraţiei fruntaşului politic ţarănişţ:

„— Noi ducem tratative cu aliaţii de mai multă vreme, pentru ieşirea României din Axă. Am avut în acest scop mai multe întîlniri şi convorbiri cu dl. mareşal Antonescu. îl consider pe domnul mareşal un patriot. în primăvară, în aprilie era hotărît să scoată România din război, apoi s-a răzgîndit şi a căutat să afle mai multe precizări de la aliaţi, de la trimişii speciali etc. Este foarte important ca dl. mareşal să participe la acest act istoric, fiindcă domnia sa are în mînă armata, nu se va produce anarhie în ţară, iar domnia sa se salvează demonstrînd că aşază viitorul ţării deasupra conjuncturilor politice militare. Data la care ne-am gîndit că ar fi bine să se proclame ieşirea RoTfiâniei din Axă este ziua ^e 26 august; pînă nu se produce prăbuşirea frontului din Moldova.

— Armistiţiul va trebui semnat cu toate puterile aliate, deci şi cu Rusia, am spus eu, aceasta însemnează aşa cum precizaseră emisiunile de radio străine, că odată cu ruşii vor apare în viaţa publică şi comuniştii. Se ridică atunci două probleme: 1. Condiţiile de armistiţiu negociate nu prevăd o zonă neocupată de trupele sovietice în **înaintarea**

lor spre vest? 2. Dacă în interior se ivesc fracţiuni, adică progermanii sprijiniţi de trupe germane reuşesc să constituie puncte de rezistenţă, noi trebuie să luptăm împreună cu comuniştii sau nu?

— Am insistat în pertractările cu anglo-americanii, de la Cairo, ca să obţinem o zonă liberă în interiorul ţării.

prin care să nu treacă trupele ruseşti. Delegaţii noştri au prezentat o hartă care, dacă se va ţine seama de doleanţele noastre, va permite, pe de o parte, armatei ruse să înainteze şi să fie aprovizionată, iar celeilalte părţi a ţării să desfăşoare o activitate normală în sprijinul frontului. Dacă se va ajunge la o ciocnire a forţelor din interior grupate pe criteriul luptei împotriva trupelor germane şi apărători ai nemţilor, pe de altă parte, noi va trebui să luptăm împreună cu comuniştii şi cu alte forţe democratice împotriva armatelor Reichului. Vom lupta alături, împreună, dar nu ne vom contopi cu ei. Şi nu ne vom lăsa dominaţi de ei. Comuniştii au un alt program şi alte metode. Programul şi metodele noastre se inspiră din democraţie şi morala creştină, adică din voinţa poporului exprimată prin vot secret şi pe dragoste creştină pentru aproapele nostru, ceea ce nu se împacă cu violenţa. Va trebui să colaborăm la început cu comuniştii, dar pe urmă convingerile şi metodele ne vor separa, vom fi adversari.

— Cum putem afla în continuare mersul evenimentelor? a întrebat C. Hagea.

— Ţineţi legătura cu dl. Cornel. Acum aşteptăm veşti de la dl. mareşal şi de la Palat."

Dimineaţă obişnuită

Domnea liniştea, De zile întregi, cerul senin nu mai fusese tăiat de avioane, nu mai picau din înalturi nici covoarele de bombe, nici jucăuşele fîşii de staniol, care luau ochii atît ai trecătorilor

grăbiţi spre adăposturi, cit şi ai tunarilor de la antiaeriană, nevoiţi să ghicească poziţia fortăreţelor zburătoare, din cauza incendiului de lumină multiplicat în oglinzile ce coborau lent spre pămînt.

în acea dimineaţă, vîntul era căzut, nici o adiere nu trecea prin frunzele copacilor, doar ale plopilor se fră- mîntau uşor, ca o respiraţie. Bucureştenii în vacanţă şi în concedii se pregăteau să meargă la ştrandurile de pe malurile lacurilor Herăstrău, Florească şi Băneasa, cei mai cu dare de mină plecaseră în vilegiatură sau se duceau zilnic la bazinul placat cu faianţă albastră de la „Lido". Străzile se molcomiseră, după intrarea muncito-

rilor şi funcţionarilor la locurile de muncă, numai zarzavagiii şi micii ziarişti strigîndu-şi preţioasa marfă. Maşinile militare ce străbăteau de colo-colo arterele principale nu mai mirau pe nimeni, atît cele româneşti cit şi cele nemţeşti făcînd parte din peisajul cotidian al Capitalei. Părea că nimic nu se întîmplă, chiar dacă „Universul" anunţa laconic că mareşalul Antonescu s-a întors dintr-o inspecţie pe front şi, vizitînd cîteva spitale, la înapoiere, a demis conducerea celui din Buşteni, pentru grave neglijenţe constatate. Nimic, însă, despre cele văzute în Moldova unde se dezlănţuise, în ziua de 20 august, ofensiva sovietică pe frontul laşi-Chişinău, situaţie faţă de care luase hotărîrea dramatică de a regrupa trupele române pe aliniamentul Carpaţii Orientali—Focşani— Nămoloasa—Dunăre, conform promisiunii făcute lui Hitler, de a nu precupeţi nici un efort uman, material şi politic pentru apărarea acestei zone. La întîlnirea care avusese loc în cartierul Filhrerului din Rastenburg, la 5 august, participase şi von Killinger, ministrul Germaniei la Bucureşti; întrebat ce părere are despre situaţia din ţară şi mai ales despre starea de spirit a populaţiei, ministrul îl asigură pe Hitler că „nici o frunză nu se mişcă în România fără ştirea mea" şi că „Antonescu stăpîneşte ferm atît ţara cît şi

armata!“.

Nici în celelalte ziare nu găsea bucureşteanul de rînd vreo informaţie demnă să-l îngrijoreze. Cenzura militară opera cu stricteţe, iar bubuiturile tunurilor nu’se'ăU'zeău pînă la malul dîmboviţei. Şi nici de sosirea Regelui Mihai în Bucureşti nu se pomenea nimic. Totul era limpede şi clar, precum cerul fără nori. Aşa că, în acea zi. de 22 august, cititorii „Curentului” erau îndemnaţi să vadă filmele „Te voi iubi mereu“, cu Alida Valii, Antonio Cento şi GrnQ..Ceryi (la „Scala”), „Clubul femeilor”, cu Danielle Darrieux (la „Trianon”), „Vreau să fiu mamă” (la „Sa- voy“), „Quartetul vienez” (la „Aro”) şi „O femeie îndrăgită” (la „Fantasio”), tot melodrame cu femei frumoase şi cu bani mulţi. Doar articolul de fond avea un ton mai deosebit, ceva-ceva putîndu-se citi printre rînduri, ca în pasajul următor: „Să lăsăm de-o parte toate micile chestiuni care pot să separe pe oameni. O seriozitate gravă trebuie să ne stăpînească acţiunile şi vorbele. Nici o uşurinţă, nici o impulsie necugetată. Dimpotrivă, un simţ al măsurii şi o dispoziţie neobosită de a desprinde folosul nostru românesc din conjuncturile ce se pot ivi, trebuie să ţină trează conştiinţa noastră . . . Pentru a putea aştepta clipa dreptăţii noastre, este necesar ca inteligenţa să lumineze acţiunile ce întreprindem. Legaţi între noi unul de altul ca alpinişti, solidari şi încrezători — aşa să fim!“.

Era oare un avertisment? Se bănuia ceva? Ce se pregătea?

Capitolul XXVII
„O REALITATE ABSURDĂ” ...

„Cercurile opoziţiei române scontau, ca factor decisiv în desprinderea de Axă, pe armata română şi, mai ales, pe devotamentul ei faţă de comandantul suprem, Regele Mihai. Declanşarea ofensivei sovietice, la 20 august 1944, a fost factorul care a precipitat lucrurile, modificînd planurile forţelor de opoziţie.

S-a făcut un nou demers pe lingă Antonescu, pentru încheierea armistiţiului prin intermediul lui Ion Mihalache şi al lui Gheorghe Brătianu, în dimineaţa zilei de 23 august 1944“.

MIHAI OPRIŢESCU,
„Aceasta ne este istoria”

Pregătirile erau aproape terminate

Marţi, 22 august 1944; zi calmă şi toridă. Dimineaţa, colonelul,Emilian Jonescu, prim-adjutant regal, un bărbat înalt, brunet, cuo ţînută atletică, îi cheamă pe..maio- rul Anton Dumitrescu, ajutorul comandantului Batalionului de Gardă Regala şi pe căpitanul Gheorghe C. Teo- dorescu, comandantul companiei 1, pentru a-i raporta (conform obiceiului) stadiul pregătirilor trupei din Palat, în vederea apropiatelor* evenimente, ziua de 26 august fiind foarte aproape. Măsurile de siguranţă fuseseră întărite, mai ales că în jurul Palatului Regal mişunau numeroşi agenţi şi-n

Capitolul XXVII

special naziştii de la hotelul „Splen- did“, aflat în imediata apropiere, unde-şi avea sediul Gestapoul, cu peste 200 de S.S.-işti. în cursul nopţii, în garajele batalionului fuseseră aduse, dispersate şi bine camuflate^ două 'plutoane de tancuri, pentru a mări capacitatea de apărare „a Palatului. Se formase ş~T 'echipa de şoc“ pentru'Viitoareâ arestare a Antoneştilor, Yn’ că-

zul că mareşalul nu ar fi vrut să încheie armistiţiul; era condusă de maiorul Anton Dumitrescu şi din ea făceau parte trei subofiţeri: plutonierii Dumitru Bălă şi Dumitru Ruşii şi sergentul „major Dinu Cojocaru. „Acţiunea conspirativă" începuse cu un ăn în urmă, avînd în frunte „grupul regal": Mircea loaniţiu, fost coleg de liceu al Regelui, şi loan Mocsony-Stârcea, secretari regali, Gr. Nicu- lescu-Buzeşti, înalt funcţionar în Ministerul de Externe, la secţia cifrului, generalii Sănătescu, Aldea şi Anton, colonelul D. Dămăceanu, şeful Statului Major al Comandamentului militar al Capitalei şi alţii. Din grupul celor „Patru Mari" făceau parte luliu Maniu, C. I. C. Brătianu, Ti tel Petrescu şi Lucreţiu Pătrăşcanu. Întîlnirile conspirative (săptămînal, dar uneori chiar zilnic) aveau loc la Sinaia şi-n special în „Casa Nouă" a Palatului din Bucureşti, ţinînd de seara pînă la 3-4 dimineaţa.

Amintindu-şi despre acea perioadă, **M.S. Regele Mihai** a ţinut să precizeze: „Aş putea să spun că un iniţiator anumit al luptei pentru ieşirea noastră din Axă nici n-a existat. Au fost mai mulţi, iar ei au reprezentat adevărata opinie a poporului român despre continuitatea războiului. Noi am conlucrat. Este adevărat că prezenţa comuniştilor şi a socialiştilor ne-a fost impusă de Aliaţi. E adevărat că şi această prezenţă ne-a stingherit, ca să nu spun mai mult. (...) comuniştii n-au avut majoritatea în acţiunea noastră, chiar dacă imediat după aceea comportamentul lor n-a dovedit loialitate, mă gîndesc la afirmaţiile din ziarele lor, cum că lor li s-ar fi datorat iniţiativa.

Asta trebuie să se ştie: că actul de la 23 august nu se datorează unei singure minţi şi că pregătirea lui a început într-un moment cînd prelungirea războiului devenise pentru mulţi o realitate absurdă".

Vînătoare regală

în vreme ce la Palat pregătirile militarilor se desfăşurau conform planului stabilit, în locuinţa medicului Vasile Cârstea, din Sinaia, explodă.. . ştirea că Antonescu,

abia întors din Moldova, se pregăteşte să plece iar pe front. Faptul acesta i se comunică Regelui, care explică:

„De cîteva zile, doctorul avea pe cineva la el, în vacanţă — un ofiţer care făcea parte din biroul militar al Mareşalului. Acest ofiţer primise un telefon, prin care era chemat la Bucureşti. Doctorul a interceptat fără să vrea convorbirea, ridicînd o dată cu celălalt receptorul. Aşa a aflat că data plecării pe front era fixată pentru 24 august. A fost un moment de panică la aflarea veştii. Convorbirea cu Mareşalul trebuia să aibă loc cu orice preţ; plecarea lui zădărnicea totul. Să ne înţelegem. Eventualitatea arestării lui figura în planul de acţiune numai în ultimă instanţă, pentru că noi trebuia să-l determinăm pe el să comande retragerea. Ne-am repezit la Bucu- reşti“ . . .

Grupul se opreşte, pentru cîteva minute, la Palat, după care pleacă mai departe, în frunte cu adjutantul Dumitru Bălă, care figura în Casa Militară şi ca vînător al Regelui. Rămas singur, colonelul Emilian lonescu se retrage în cabinetul său, permiţîndu-şi puţină odihnă, după zilele şi nopţile deosebit de agitate, în care se hotăra soarta ţării. Luă de pe un birou un ziar, la întîmplare, şi parcurse rubrica de informaţii teatrale, cu gîndul la logodnica sa, căreia de mult îi promisese s-o ducă la un spectacol. Unde şi-ar dori? La „Comedia[11], unde Tanţi Cocea, Marcel Anghelescu şi Radu Beligan joacă în „Steaua fără nume“, sau la „Colorado”, să-l vadă pe Vasiliu-Birlic, în piesa „O raită prin rai“? Se gîndi că pînă la rai sînt de rezolvat treburile acestui iad pămîntean numit dictatură şi război.. . Sunetul prelung al telefonului îl face să tresară. Ridică

receptorul şi aude vocea cunoscută a colonelului Aurel Balaban, director de cabinet al generalului Pantazi, ministrul apărării naţionale, care-i spune că este convocat de acesta la orele 18.

Plecă spre clădirea din colţul străzilor Berthelot şi Spiru Haret, unde fusese mutat ministerul, vechiul local suferind avarii din cauza bombardamentelor aeriene. Pe generalul Pantazi îl cunoştea din vremea cînd el era la Batalionul de vînători de munte, la Predeal, unde iarna venea să schieze şi actualul ministru. Acesta îl primi cu bunăvoinţă şi, întinzîndu-i mîna, îl întrebă:

— Spune-mi, te rog, care-i motivul venirii Regelui Mihai în Bucureşti; ce mai este în Palat?

Cuvintele acestea şi felul cum fuseseră rostite îl des- tinseră. Spuse că regele s-a dus la o vînătoare de raţe, pe domeniile sale de lîngă Olteniţa, în raza satelor Mî- năstirea şi Chiselet.

Din cîte ştia, se va înapoia să-şi continue lecţiile de zbor, cu locotenentul-comandor Traian Udrischi, pe terenul de aviaţie de la Străuleşti... în ceea ce priveşte viaţa la Palat, se desfăşoară normal, c linişte şi nu se întîmplă nimic.

Ministrul se lasă convins de acest raport şi-i spune:

— Ai grijă, Emilian, să veghezi ca nu cumva oamenii politici să-l angajeze pe rege în vreo aventură politică.

Cînd suita regală reveni de la vînătoare, Regele Mihai afişă o vădită nemulţumire privind rezultatele ei. Era însă preocupat de cu totul altceva.

Miercuri în loc de sâmbătă

Regele era descumpănit, cu toate că în jurul său se afla majoritatea celor fideli cauzei. îi convoacă la Palat pe mareşalul Ion Antonescu şi pe Mihai Antonescu, ministrul de externe, ca să discute situaţia de pe front, dar aceştia amînară

invitaţia. Pe de altă parte, nu se putea sfătui nici cu membrii marcanţi ai opoziţiei. Dispăruseră ...

„Am încercat degeaba să-i găsesc pe cei ■'•'Patru Mari», spune **M.S. Regele Mihai,** nici la adresele obişnuite nu se ştia unde se află ei. Am cumpănit situaţia. Nu aveam cum să revenim la timp asupra măsurilor luate, în Italia **(n.n. —** se transmisese o telegramă, la Marele Comandament Aliat, prin care se cerea ca în ziua de 26 august să se efectueze un bombardament anglo-american în cî- teva din importantele puncte strategice din afara Bucu- reştiului), la telefoane şi la toate unităţile militare pe care le contactasem. Ştiam prea bine înfrigurarea prin care treceau ai mei, românii, de groaza invaziei sovietice şi a

luptelor pe teritoriul nostru. Şi am dedus că nu-mi ră- mînea decît să îndeplinesc eu singur, în absenţa oamenilor politici, actul de la 26 august pe ziua de miercuri 2$ august. Singura zi în care Mareşalul va fi cu siguranţă în Bucureşti. Şi eram convins, precum erau toţi cei care' pregătiseră actul de rupere a alianţei cu Germania nazistă, că Mareşalul va accepta să ceară armistiţiul." în aceeaşi seară, mareşalul l-a convocat pe Karl CIodius, ministru împuternicit al Reichului în România, pentru a-l informa că „hotărîse să întrerupă, cît măi curînd, o luptă fără'speranţe şi a-i cere să obţină. avizul"lpiHit- ler, în acest sens". Despre acest demers, cei de la Palat nu aveau cum să ştie, decît"muTf 'măi tîrziu. De altfel, lori ^Antonescu nu considera de cuviinţă să-l informeze pe Rege asupra mersului evenimentelor, socotindu-l încă „un. copil". în acest sens, recent, domnul **Dumitru Bălă** spunea: „M.S. Regele Mihai a trăit o perioadă destul de lungă sub teroarea lui Antonescu. Adeseori, cînd se în- tîmpla cîte ceva şi se întîlneau, iar regele îi atrăgea aten- ţia asupra unor nereguli, Antonescu îi zicea: -«Să fii cuminte!» Aşa se explică şi faptul că Sănătescu a ajuns şef al Casei Militare. Fusese coleg cu

Antonescu la liceul militar, la şcoala militară, apoi în Franţa; erau prieteni, îşi spuneau pe nume. De asta l-a trimis la Palat, să-l supravegheze pe -«băiat» să nu facă prostii! Pînă la urmă, avea să se lămurească şi Sănătescu, că lucrurile nu mai puteau merge aşa cum voia Antonescu".

. .. Dimineaţa de 23 august debuta cu o nouă lovitură de teatru ...

Capitolul XXVIII
O ZI ÎN FAŢA ISTORIEI

„Tot Palatul părea adincit în somn. În sălile ţi încăperile prin care trecusem era întuneric complet. Toate aparenţele trebuiau păstrate că nimic neobişnuit nu se întîmpla în acel moment în Palat. Şedinţele ţineau, de obicei, pînă la 3 şi 4 dimineaţa. Insă, înainte de a se crăpa de ziuă, părăseam Palatul cu aceleaşi măsuri de precauţie ca Ia venire. Prezenţa mea la Palat [impusă de aliaţi — n.m.] a rămas necunoscută, pînă după 23 august/*

LUCREŢIU PATRAŞCANU, 1945

„Aprob audienţa!“

... în noaptea de 22 spre 23 august, în munţi începuse să fulguiască, vîntul să bată în rafale; Bucureştiul se afla sub acelaşi clopot de căldură, anunţîndu-se o zi obişnuită de vară. Participanţii la cea de-a treia şedinţă secretă din „Casa Nouă“ a Palatului (clădirea cu parter şi etaj, construită de regele Carol al II-lea în parc, legată de Palat printr-un coridor lung, mascat de copaci) se despărţiră în tăcere, după ce hotărîseră ca „acţiunea[41] să aibă loc în ziua de 26 august.

Ca în fiecare dimineaţă, colonelul adjutant Emilian Ionescu, militar de carieră încă din primul război mondial, trebuia să-i raporteze Regelui Mihai ce evenimente ieşite din comun au avut loc în ziua precedentă, care-i starea de spirit şi stadiul pregătirii batalionului de gardă şi, în special, ce fac hitleriştii „cazaţi[44] în hotelurile din apropierea Palatului. Inspecţia îi produse un sentiment con-

tradictoriu, de îngrijorare și neîncredere. Se găseau ca în- tr-o cetate, dar fără elementele necesare unei apărări eficace, lipsite de zidul înconjurător: fațada spre Calea Victoriei avea un singur grilaj de fier cu trei intrări, iar în

Capitolul XXVIII

spatele Palatului se aflau doar clădiri scunde cu două intrări de serviciu, uşor de escaladat şi forţat pentru pătrunderea în incintă, curtea interioară oferind un spaţiu redus de manevre. în cazul unui atac concentric al hitle- riştilor, apărarea se putea face numai prin focuri de arme automate, de la ferestrele clădirilor. Uşoara nelinişte se risipi, studiind cit de meticulos se pregătesc în acea di-mineaţă cele două plutoane (circa 80 de oameni) din compania de gardă, două plutoane care-de-luptă (8 tancuri), introduse în garaje cu o noapte înainte. Luă legătura şi cu cazarma batalionului de la Ghencea, cele aflate mul- ţumindu-1.

Mai erau puţine minute pînă la orele 10 şi-n drum spre „Casa Nouă", încercă să-şi ordoneze raportul. Regele Mihai se afla înconjurat de majoritatea persoanelor prezente la şedinţa secretă din cursul nopţii. Colonelul expuse calm situaţia, încheind:

— Am deplină încredere că pînă în ziua hotărîtă, toate eşaloanele sînt gata pentru îndeplinirea misiunii.

în această clipă, în încăpere pătrunde ofiţerul de serviciu, care-l anunţă pe colonel că-i chemat de urgenţă la telefon. Acesta cere permisiunea să părăsească salonul şi ridică receptorul aflat pe holul intrării. Se întoarce foarte repede. Pe chip îi era vădită tulburarea, uşor sesizată de toţi. Cuvintele cad greu, măsurat, încercînd să fie cît mai ,,albe":

— Majestate, raportez că şeful cabinetului militar al mareşalului Antonescu mi-a comunicat solicitarea acestuia de a fi primit în audienţă astăzi, orele 16. '

Surpriză totală. Tînărul suveran se' schimbă la faţă. Sîngele îi fuge din obraji şi cu ochii măriţi priveşte pe fiecare în parte; zeci de secunde nu se aude nimic în încăpere. Privirii întrebătoare i se răspunde cu o simplă înclinare a capului, afirmativ. După alte cîteva clipe de meditaţie, Regele zice clar:

— Aprob audienţa!

Colonelul se retrage şi comunică hotărîrea. Lasă receptorul, respiră de cîteva ori adînc, spre a-şi aduna gîn- durile, cînd acelaşi telefon sună iar. O nouă cerere în audienţă: Mihai (Ică) Antonescu, ministrul afacerilor externe, pentru orele 15,30 . . . Şi lui i se acceptă . . . Tensiu- 11* 163

nea creşte din moment în moment, regele devine neliniştit.

Încet, încet se restabileşte calmul şi pot fi conturate trei ipoteze privind audienţa mareşalului: vine să-şi prezinte demisia — fapt convenabil, neutilizîndu-se „forţa”; cere încuviinţare să încheie armistiţiul — ceea ce încercaseră să-l convingă reprezentanţii partidelor istorice; vrea să obţină girul pentru continuarea războiului şi mobilizarea totală. Puse pe eşichier, primele două concluzii devin puţin probabile, toţi cunoscîndu-l foarte bine pe Ion Antonescu. Pentru a treia se ridica un mare semn de întrebare: să-l aresteze imediat sau, conform planului, în 26? Nu sînt găsiţi telefonic reprezentanţii P.N.Ţ., P.N.L. şi P.S.D., drept care sînt trimişi mesageri să-i caute în tot oraşul. Se ordonă punerea Gărzii Palatului în stare de alarmă! Nimeni nu intră şi nu iese din Palat fără autorizaţie specială.

„Ce face Regele?”

La orele 14,30 compania I este complet echipată, gata de intervenţie. Maiorul Anton Dumitrescu şi plutonierul Dumitru Bălă asistă la manevrarea dispozitivului de în- chidefe-deschîdere a camerei blindate, numită şi „seiful alb“ din „Casa Nouă“. Inspecţia arată că moralul personalului militar şi civil este foarte bun. Ţinuţi sub observaţie, gestapoviştii de la „Spendid-Parc“ nu dădeau semne că ar bănui ceva, soarele de amiază toropindu-i prin camere. Oraşul întreg părea paralizat de căldură, ca înaintea unei furtuni.

Cînd îl întîmpină pe Mihai Antonescu, la intrarea principală din aripa Creţulescu, colonelul Ionescu îl vede foarte abătut şi meditează: „Nu mai

are figura aceea fe- minin-juvenilă, ci-i mai mult cadaverică“. Parcă ghicin- du-i gîndurile, „Ică“ îi întinde mîna şi îi spune, cu o voce sugrumată, speriată:

— Colonele, situaţia este foarte gravă!

Este condus la „Casa Nouă“. Audienţa durează 15 roi- n^te. Cere să plece iinediât la Cairo$_t$ fără ştirea mareşalului, pentru a trata condiţiile _armistiţiului, avînd'pregă- tit un avion militar? Regele amină răspunsul şi-l invită să rămînă la întrevederea cu Ion Antonescu. Acesta' soseşte la orele 1£,Q5. Ia aceeaşi intrare, îritr-o maşină,blin- dată, escortată de alte^reL ..cu agenţi. Era îmbrăcat în uniforma de mareşal, cu cravaşa în_ mîpă. Pătrunde în holul cel’mare mai nervos ca oricînd, cu faţa crispată; datorită figurii sale roşcovane, dure, oricînd gata parcă să atace, i se spunea „cîinele roşu“. Dă să păşească peste cpvor şi-se împiedică, fiind pe punctul de a cădea.(Emi^ Tian lonescu^ sprijină şi-i spune „Semn rău, domnule mareşăl*mirios, noul oaspete îl întreabă, răstit:

' — Ce face Regele? Ce este în Palat?

I se răspunde calm:

— Majestatea Sa vă aşteaptă la „Casa Nouă“ şi. . . în Palat viaţa se desfăşoară normal.

Ajung în Salonul galben, de la parter unde aşteptau: Regele, generalul Sănătescu şi „Ică“. în salonul alăturat erau prezenţi: generalul Aldea, Niculescu-Buzeşti, Stârcea, loaniţiu, Bălăceanu şi colonelul adjutant: pe culoarul din spate se postaseră maiorul Dumitrescu şi cei trei subordonaţi: Dumitru Bâlăj Dumitru Rusu şi Dinu Cojocaru. Pe nesimţite se petrec mai multe schimbări de poziţii, ca într-un invizibil joc de sah. în timpul audienţei, toţi stau în picioare: Regele în spatele biroului, cei doi Antoneşti în dreptul ferestrei dinspre parc, Sănătescu — în colţul opus. Cu glas răguşit, uşor tremurat şi înecîndu-se de

cîteva ori, fără autoritatea şi duritatea cunoscute, mareşalul expuse situaţia grea de pe front, în urma ofensivei ruseşti; dar consideră că s-au luat toate măsurile să fie oprită, pe aliniamentul Carpatii Orientali — zona fortificată Focşani—Nămoloasa—Galaţi şi Dunărea maritimă. După o scurtă pauză, schimbă puţin tonul şi afirmă că întrevede, posibilitatea încheierii unui armistiţiu, dar numai cu asentimentul lui Hitler, drept care se va întîlni la orele 17,30 CU CiodrUS, împuternicitul fuhrerului pentru Balcani. Cînd termină de vorbit, Regele iese din Salonul galben, motivînd că şi-a uitat tabachera, şi
trece în biroul alăturat, conform planului stabilit. Se convinge că oamenii sînt la posturi, revine în salon şi se postează în dreptul uşii dinspre sufragerie, acoperită cu o draperie grea, în spatele căreia se află colonelul adjutant. I se adresează lui Antonescu:

— Domnule mareşal, am ascultat expunerea voastră asupra situaţiei; nu sînt de acord cu hotărîrea şi propunerile voastre, şi consider că situaţia este extrem de gravă, punînd în pericol chiar existenţa neamului românesc. Din această cauză, vă demit din funcţia de conducător al statului!

Prin uşa dinspre hol, lăsată întredeschisă, pătrunde „echipa". Mareşalului nu-i vine să creadă, văzînd revolverele îndreptate asupra sa, şi începe să vocifereze, către mareşalul Palatului:

— Bine, Sănătescule, ce înseamnă asta? Eu vin ca un om paşnic şi sînt tratat ca un bandit?

Toţi tac, nu schiţează nici un gest, doar cei patru militari se postează cîte unul în faţa şi în spatele celor doi arestaţi. în lunga clipă care urmează, se petrece un fapt neobişnuit. Mareşalul încearcă să bage mîna în buzunar, să-şi ia batista, dar plutonierul D. Rusu, aflat în spatele său, crezînd că vrea să-şi scoată pistolul, îi prinde braţul, imobilizîndu-1. Mareşalul se zbate uitîndu-

se la Sănătescu. Acesta, mecanic, ordonă subofiţerului să-l elibereze. Automat, toţi lasă pistoalele în jos. Moment de mare tensiune, de risc şi completă uluială. „în această clipă de răscruce, care putea duce la dezastru, îşi amintea generalul în rezervă Emilian lonescu, mi-am dat seama ce ar putea să facă Ion Antonescu, dacă s-ar salva din situaţia aceasta, mai ales că ştiam că devine o fiară turbată, atunci cînd se dezlănţuie. Odată scăpat din palat, prin ameninţarea celor din jurul său, şi ajuns în afara incintei Palatului, Ion Antonescu şi hitleriştii ar fi reeditat -«Noaptea Sfîntului Bartolomeu», ceea ce făcuse Hitler cu o lună înainte, îmi trecu repede prin faţa ochilor, dar în primul rînd şi mai presus de toate era vorba de salvarea ţării!" Ordonă, cu voce puternică, răspicat:

— Maior Dumitrescu, executarea!

Se transmit ordinele ...

Se produce efectul scontat. Cei doi Antoneşti sînt scoşi din încăpere; trecînd prin hol, mareşalul ameninţă: „Nemernicilor, mîine veţi fi spînzuraţi în Piaţa Palatu- lui". Se scursese exact o oră de la sosirea mareşalului, cînd uşa grea a camerei blindate se închidea în urma celor doi. Aici, în „seiful alb", fuseseră aduse o măsuţă şi două scaune. Li se oferă hîrtie şi cîte un creion: Ion îşi scrie testamentul, lăsînd toată averea soţiei, „Ică" cere suveranului o nouă întrevedere . . .

Evenimentele se derulau rapid. Prin reţeaua militară, stabilită de colonelul D. Dămăceanu, se transmit ordinele „Pajura[11] şi „Stejar, extremă urgenţă[11]. între timp, fuseseră arestaţi membrii escortei antonesciene şi toţi ostaşii Gărzii Palatului se găseau la posturile de luptă. Sînt „convocaţi", pentru un Consiliu de Coroană, cei mai apro- piaţi colaboratori ai dictatorului: generalul Constantin (Piky) Vasiiiu, inspector general al Jandarmeriei, numit şi „satrapul de la interne", generalul

Constantin Pantazi, ministrul apărării naţionale, şi colonelul Elefterescu, prefectul Poliţiei Capitalei, care a venit însoţit de adjunctul său; toţi au fost „invitaţi[11] la Cazinoul ofiţerilor, în cu totul alt scop . . . Concomitent cu ultimele măsuri de siguranţă, se hotărăşte trecerea la formarea noului guvern, avîndu-l în frunte pe generalul C. Sănătescu, şi-n componenţa sa, ca ministru al justiţiei, pe reprezentantul P.C.R., Lucreţiu Pătrăşcanu. La scurt interval de timp, soseşte la Palat şi „inginerul Ceauşu“, atunci, deconspirat prima oară ca fiind Emil Bodnăraş alias Bodnarenco.

Ziua aceasta, aparent atît de liniştită, declanşează energii şi reacţii contradictorii şi greu de presupus mai înainte. Astfel, intră în scenă agentul informativ inf. Kurz, care se învîrtise prin Piaţa Palatului toată după-amiaza. Reţinuse sosirea maşinilor antonesciene; aşteptase plecarea lor, sesizînd ducerea acestora în curte, fără ca demnitarii să apară, fapt neobişnuit, cel puţin ciudat. După o jumătate de oră, de la proiectata întrevedere a mareşalului cu împuternicitul fiihrerului, agentul se duce la o staţie de radio germană şi transmite direct O.K.W. informaţia: „Cu Antonescu ceva nu este în regulă“. Alertat pe această cale, generalul Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, al cărui sediu se afla în valea Slănicului Moldovei, ia legătură la Bucureşti cu generalul Gestemberg; acesta îi confirmă că Antoneştii nu s-au întors de la rege, şi că va reveni cu amănunte ulterior, după audienţa solicitată suveranului de către von Killinger, venit în mare grabă de la Săftica, unde-şi avea reşedinţa. Anticipînd puţin lucrurile, spunem că audienţa a început la orele 21,30 şi s-a încheiat cu ameninţarea baronului: „Voi transforma România într-o baie de sînge!“ ... La Slănic, generalul Friessner părăseşte hotelul

„Racoviţă” şi decide să se retragă în afara „văgăunii”, pentru a nu i se închide calea; şi, din punctul Sărata, unde avea un aeroport militar, începe să dirijeze acţiunile împotriva Capitalei: a doua zi sînt declanşate valuri de bombardamente aeriene şi de artilerie .. .

între timp, la Palat fusese chemat Vasile lonescu, directorul Radiodifuziunii, pentru difuzarea Proclamaţiei şi a altor documente, în chiar seara aceea. Dar cum? La alternativa transmisiei în direct şi imprimarea pe disc de gramofon, directorul optă pentru imprimare. Apare autocarul cu aparatura necesară. Imprimarea are loc într-una din încăperile bibliotecii. Regele nu-şi putu stăpîni emoţia decît cu mare greutate; a doua lectură iese perfect, dar mai este imprimată încă o placă, de rezervă. Începînd cu ora 21,30. întregul ponor ascultă înfrigurat un mesaj, pe un fundal de muzică simfonică: **„Nu părăsiţi posturile de radio; urmează o ştire importantă pentru ţară!”**

Capitolul XXIX

ARESTAREA ANTONEŞTILOR relatată de Dumitru Bâlă, fost adjutant regal

Discuţiile au început la orele 16 şi cîteva minute. Pe de o parte, Ion şi Mihai Antonescu, pe de altă parte, Să- nătescu şi regele. Toată discuţia a durat patruzeci şi cinci de minute. I-a povestit regelui ce-a discutat cu Hitler şi ce promisiuni are, că a organizat rezistenţa şi că, după această linie de rezistenţă, va impune el condiţiile de armistiţiu ruşilor. Regele i-a spus însă, că e greu de crezut că le va impune el condiţii ruşilor. Simulează că şi-a **uitat tabachera cu ţigări** în birou, îl lasă pe Sănătescu cu ei doi, în „Salonul Galben", iar el se duce în birou unde erau ceilalţi. Le spune că Antonescu îşi dăduse cuvîntul de onoare că va merge pînă la capăt alături de Hitler şi, în mai puţin de un minut, au hotărît arestarea.

Regele a ieşit din birou, a trecut pe la mine şi mi-a zis: „Gata". A intrat în salon şi au mai discutat cîte ceva, într-un tîrziu, văzînd imposibilitatea dialogării, regele a insistat: „Propunerile . . . dumneavoastră înseamnă că întreaga ţară să ajungă o ruină. Nu are nici un sens şi nu voi accepta. Este absolut necesar să cereţi armistiţiul[11]. Antonescu era pur şi simplu năucit de această atitudine autoritară din partea tînărului, „băiatului[11], pe care îl dispreţuia. Plin de furie, a strigat: „Niciodată! Cum o să las ţara pe mîinile unui copil![11] Atunci regele s-a ridicat şi i-a zis: „Consider situaţia extrem de gravă, întrucît pune în pericol existenţa ţării şi a neamului românesc. Din această pricină vă demit din

funcţia de conducător al statului![11] După aceste vorbe, Vodă a părăsit salonul. Eu m-am aplecat peste balustradă, am făcut un „psst[11] şi i-am chemat pe cei de jos. Maiorul Anton Dumitrescu, plutonierul Rusu şi sergentul major Co-

jocaru. Au venit, am deschis uşa salonului şi, pentru că eu aveam cheile şi misiunea, m-am adresat: „Domnule mareşal, vă rog să mă urmaţi!“. Enervat, a dus mina la buzunar, poate să-şi caute batista, era foarte transpirat, în spatele lui era plutonierul Rusu, care l-a prins de coate. Antonescu întoarce capul spre Sănătescu şi-i zice: „Ce înseamnă asta, Sănătescule? Un plutonier pune mîna pe mine?“ Pierzîndu-se, Sănătescu ordonă: „Plutonier, ia mîna de pe domnul mareşal!“ Rusu a luat mîna. Atunci am intervenit eu şi am întrebat: „Ce facem? 11 arestăm sau ne jucăm?[44] Am deschis uşa şi, mai mult împinşi decît de bună voie, i-am scos în hol. Acolo i-am luat încet, încet, şi i-am dus spre scara care ducea spre seif. Cînd să urcăm, n-au mai vrut. Le-am explicat că mergem sus, într-o cameră, unde vor sta pînă va hotărî regele ce trebuie făcut. Antonescu zice: „Nu merg, mă, împuşcă-mă!“. Eu i-am spus: „Domnule mareşal, n-am acest ordin/' Aveam mari emoţii. Pînă la urmă, am urcat, am deschis uşa la seif şi i-am poftit. „Cum? Aici să intre mareşalul Antonescu? Vă daţi seama ce faceţi, nenorociţilor? Mîine veţi fi cu toţii spînzuraţi în Piaţa Palatului!“ Ameninţările curgeau gîrlă. La un moment dat, maiorul Dumitrescu a coborît. Ceilalţi doi, subofiţerii, cînd l-au văzut pe maior că a coborît, au plecat şi ei. Antonescu schimbă tonul. „Mă, voi nu vă daţi seama ce faceţi. Voi vă luaţi după un copil. Daţi ţara pe mîna comuniştilor?[14]

Instinctiv, îmi arunc privirea peste umăr. Nu mai văd pe nici unul. Atunci n-am mai avut altceva de făcut decît să scot pistolul. L-am scos şi am zis: „Dacă nu în- traţi, trag![44] Mihai Antonescu era un om fricos, pentru că l-a apucat pe Ion Antonescu de veston şi l-a tras înăuntru. M-am repezit şi am trîntit uşa, am tras cu mîna pe butoanele cifrului, după care, spre ruşinea mea, din pricina şocului, n-am mai rezistat şi m-am trîntit pe un fotoliu. Nu ştiu cît am stat acolo pînă mi-am revenit. Am coborît mai tîrziu şi i-am găsit pe ceilalţi lîngă

scară. Le-am zis o „vorbă de duh[44], i-am luat şi i-am dus înapoi, i-am pus lîngă uşă şi le-am zis să stea acolo pînă mă întorc. Eu m-am dus la Palat, pentru că, între timp, regele şi ceilalţi plecaseră din Casa Nouă. M-am dus la rege şi l-am întrebat ce facem cu ei. Regele mi-a zis să mă consuit cu Emilian loncscu. L-am întrebat şi pe acesta, spu- nîndu-i că nu putem să-i ţinem prea mult acolo, pentru că se pot sufoca dar n-am găsit nici o soluţie. M-am dus înapoi la rege. Majestatea Sa mi-a zis să găsesc un om de încredere căruia să-i predau paza repede, iar eu să mă întorc la Palat pentru că se pregătea arestarea guvernului. M-am dus la batalionul de gardă şi l-am găsit pe maiorul **Augustin Mişcă.** I-am zis: „înalt ordin! Răspunzi cu capul de Anţoneştii care sînt arestaţi". Am organizat un mic dispozitiv de pază, i-am spus să-i scoată din oră în oră în salon să mai ia aer, iar în situaţia în care se aud împuşcături sau alte zgomote pe afară, să-i bage urgent înăuntru. Trebuia să-i păzim pînă cînd se limpezeau lucrurile; nimeni nu se gîndea atunci că vor ajunge în mîinile ruşilor. Eu am luat alţi doi ofiţeri de la batalion şi m-am întors la Palat. începea arestarea guvernului an- tonescian. La ora opt seara, s-a emis decretul regal prin care C. Sănătescu era numit preşedintele Consiliului de Miniştri al noului guvern. Lucreţiu Pătrăşcanu devenea, interimar, ministrul justiţiei. Ceilalţi miniştri erau, majoritatea, militari şi tehnicieni. Începînd cu ora opt şi jumătate armata română a blocat principalele instituţii de stat, a asediat toate obiectivele germane din oraş şi a barat căile de acces ale trupelor hitleriste.

Capitolul XXX

NOAPTEA CEA MAI LUNGĂ

„în viaţa lui de rege, Mihai I a trecut prin trei încercări foarte grave. Una a fost la 23 August: cînd ruşii băteau la poarta Focşanilor cu izbituri de berbece, cînd în cîteva zile ar fi putut fi la Turnu-Severin, tinărul de 23 de ani s-a dovedit, în ceasul cel mai greu al ţării, un soldat şi un bun român. Soldatul a înţeles o situaţie militară dramatică, pe care n-o putea redresa decît schimbarea de comandă. Ca bun român, el a îndrăznit singurul gest capabil de a salva statul şi, în acelaşi timp, onoarea naţională, pierdută din noiembrie 1940 printr-o alianţă nefastă. Dar, atunci, în 1944, lui Mihai I i se cerea numai curaj, însuşire de care nici un Ilohenzollern n-a fost lipsit."

ANDREI PIPPIDI, 14 august 1992

Proclamaţie regală

Directorul Radiodifuziunii şi tehnicianul de sunet, care imprimase pe placă **Proclamaţia Regelui către Ţară,** se urcară în autocarul special, aşteptînd aprobarea să părăsească Palatul. După audienţa precipitată la Rege, în jurul orei 21,30, baronul von Killinger, ambasadorul Reichului la Bucureşti, iese amenințînd că trupele germane vor trece la represalii ceea ce se va şi întîmpla, de a doua zi, prin bombardamente distrugătoare. în Piaţa Palatului începuse să se strîngă o mulţime de lume, incitată de ,,apelul" care se repeta la radio din cinci în cinci minute, pe fundalul sonor al muzicii simfonice.

La 22,05, autocarul se pune în mişcare, însoţit de o puternică gardă militară. Trece prin poarta Creţulescu, evită hotelul „Splendid-Parc“, înţesat de gestapovişti, se strecoară prin labirintul de străzi de pe lîngă Cişmigiu, intră pe strada Berthelot şi se opreşte la numărul 60. Clădirea aceasta modernă, conectată acum la toate stu-

diourile şi posturile de transmisie dispersate (Radio Bucureşti, Radio România, Dacia Română, Carpaţi, Bucegi şi Piatra), era luminată, în pofida camuflajului ordonat, cu- noscînd o nemaipomenită animaţie şi tensiune. în toate birourile, telefoanele sunau continuu, punîndu-se aceeaşi întrebare: „Ce ştire importantă se va anunţa?[44]. Şi, culmea, pe culoarele de la etajul I se foiau zeci de nemţi înarmaţi, care asigurau paza celor ce peste puţine minute urmau să intre în emisie, pentru a transmite. . . „Ora Germaniei[44]!

De cum au pătruns în clădire, directorul Vasile lo- nescu dă ordin şefului grupelor de apărare să intre în dispozitiv, asta însemnînd neutralizarea „oaspeţilor[44]. Treabă relativ uşoară, desfăşurată cu mare rapiditate, fără vărsare de sînge, deoarece toţi militarii români erau la posturile dinainte stabilite şi ştiau ce trebuie făcut.

Orele 22,25. Crainicul anunţă difuzarea Proclamaţiei Regelui Mihai 1 al României:

„Români,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit în deplină inţelegere cu poporul meu, că nu este decit o singură cale pentru salvarea ţării de la o catastrofă totală: ieşirea noastră din alianţa cu Puterile Axei şi Imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite. Un nou Guvern de Uniune Naţională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voinţa hotărîtă a ţării, de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Din acest

moment, încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite. Primiţi pe soldaţii acestor armate cu încredere (...) Poporul nostru înţelege să fie singur stăpîn pe soarta sa (...). Dictatura a luat sfîrşit şi cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile şi libertăţile tuturor cetăţenilor Ţării sînt garantate şi respectate. (...) Cu deplină încredere în viitorul Neamului Românesc, să păşim hotărîţi pe drumul înfăptuirii României de mîine, a unei României libere, puternice şi fericite.**

După terminarea mesajului urmară declaraţia Guvernului şi o serie de Decrete-legi. Lua sfîrşit o dictatură, dar nimeni din cei ce făcuseră ca acea zi de 23 august 1944 să intre în istorie nu-şi imagina prin cîte jertfe, nedreptăţi, umilinţe, minciuni şi. . . dictatură avea să treacă poporul român!

Lung e „drumul Gorjului“

Cu puţin înainte de transmiterea proclamaţiei la radio, Lucreţiu Pătrăşcanu a intrat în biroul Suveranului, prezentîndu-i pe „inginerul Ceauşu“, acel Emil Bodnăraş (dezertorul Bodnarenco), ce avea să joace un rol atît de nefast pentru ţară. Alb la faţă, contrariat, şeful comuniştilor i se adresează Regelui:

— Ce-aţi făcut? Ne-aţi nenorocit!

Neînţelegîndu-i pe moment reacţia, tînărul rege nu i-a răspuns, dar mai tîrziu avea să explice: **„Le luasem iarba de sub picioare, făcînd totul mai devreme cu trei zile şi fără să-i aştept. Probabil că în urma tratativelor lor cu ruşii, ei aveau şi altceva în program, nu numai scoaterea României din război. în plus prezenţa lor la dialogul cu Antonescu ar fi determinat o altă compoziţie a guvernului. Şi, în sfîrşit, n-am dat ocazia comuniştilor să-şi**

asume în faţa tuturor, chiar în seara aceea paternitatea actului. Oricum au făcut-o, dar nu în proclamaţia către Ţară". într-adevăr, chiar a doua zi, publicaţiile lor anunţau că ei au pregătit şi înfăptuit răsturnarea dictaturii antonesciene; minciuna lor se baza şi pe faptul că în cursul nopţii, după plecarea Regelui din Palat, „Cea- uşu" şi cîţiva oameni de-ai lui i-au .. . preluat pe Ion şi Mihai Antonescu, generalii C. Pantazi şi C. Piky-Vasiliu şi pe colonelul M. Elefterescu, ducîndu-i, cu o camionetă dubă, într-o casă conspirativă din cartierul Vatra Luminoasă. De aici, „grupa de şoc" comunistă i-a predat ruşilor în chiar prima zi a intrării lor în Bucureşti (3 septembrie).

Noaptea aceea avea să fie foarte lungă, pentru toţi. Piaţa Palatului era plină de lume; bucureştenii se bucurau, se îmbrăţişau, dansau, aprinseseră făclii, credeau că

războiul s-a sfîrşit! Comandanţii armatei române ştiau că germanii se vor răzbuna, cît mai repede cu putinţă. Cei din anturajul Regelui Mihai hotărîtă să-l sfătuiască să plece din Bucureşti. Propuseră mai multe variante, cea mai lipsită de primejdii fiind socotită soluţia lui Mircea loaniţiu — Valea Sadului din Gorj, în apropierea atelierelor noii Pirotehnii a armatei, unde comandant era colonelul Arthur Popescu, om de încredere. Generalul Sănă- tescu aprobă propunerea şi începură rapide pregătiri de plecare. I s-a telefonat Reginei Mamă la Sinaia, să pornească spre mica localitate de la poalele munţilor Olteniei. începea cea mai lungă noapte a României, ce avea să dureze aproape o jumătate de secol. . .

„Drumul Gorjului[11], cum l-a numit aghiotantul Emi- lian lonescu, se va desfăşura ca într-un film de aventuri. Plecarea din Palat (orele 3) s-a făcut cu un convoi de patru maşini, la volanul celei de-a doua fiind chiar Suveranul. Sînt opriţi pe cheiul Dîmboviţei, în dreptul clădirii Societăţii de

Salvare, unde unul dintre ostaşii- recruţi de pază, impresionat de aşa mărimi, scapă degetul pe trăgaciul puştii automate, un glonţ nimerind chiar în parbrizul maşinii Regelui! Incidentul este trecut cu vederea; după podul peste Argeş, la Buda-Cornet, convoiul depăşeşte formaţiuni militare româneşti; din Alexandria se îndreaptă spre Roşiori-de-Vede, în apropierea căruia se întretaie cu o coloană de trupe germane, ce mărşăluia spre Capitală; înainte de a intra în Craiova, întîlneşte o altă formaţiune inamică aflată în staţionare, pe care trebuie să o ocolească, intrînd pe un drum lăturalnic în pantă; se constată că nu mai aveau carburanţi! O maşină cu Emilian lonescu şi sublocotenentul de rezervă V. Ne- groponte pleacă să se aprovizioneze la Craiova, în vreme ce suita se ascunde în spatele unor căpiţe de fîn. Reuşesc să ia benzină şi mîncare; la întoarcere, constată că nemţii dispăruseră. Convoiul ajunge la Tîrgul Jiu (orele 11) şi se opreşte la prefectură, unde Regele este asigurat că în zonă este „linişte“, dar sînt prea multe obiective militare deci ţinte pentru eventualele atacuri, aşa că **nu** Valea Şadului! Aici vor ajunge către orele 16, pe o căldură sufocantă. Regele este aproape epuizat; pînă să se hotărască unde vor poposi, aţipeşte cu capul pe volan. Se instalează
la vila colonelului Arthur Popescu, unde ajunge şi Regina Elena, cu suita, fără incidente.

Seara sînt convocaţi comandanţii trupelor din teritoriu şi pînă la miezul nopţii se fac tot felul de calcule. Capul Armatei dînd soluţii pertinente pentru orice împrejurare. Spre dimineaţă, zona este survolată de cîteva avioane germane, ceea ce-l determină pe prefect, colonelul Graur, să-i propună Suveranului mutarea reşedinţei la Dobriţa, în conacul It. col. Petre Petrescu, fost ofiţer do artilerie, acum director la Reşiţa. În amiaza zilei de 25 august, convoiul regal se îndreaptă spre satul ascuns între colinele culmilor ce coboară din munţii Gorjului, unde locuitorii se

ocupă, în special, cu pomicultura şi creşterea vitelor. Conacul se afla ascuns într-o mare livadă; primirea făcută de săteni, cu mere în coşuri, îl făcu pe Rege să uite oboseala şi tensiunea drumului. împreună cu colonelul Alexandru Niculescu, comandantul Diviziei 4 Vî- nători de munte, se stabileşte imediat planul de apărare a zonei, instalîndu-se un post telefonic de serviciu permanent.

Aici, la Dobriţa (30 km NV de Tîrgu Jiu), Suveranul a stat două săptămîni. Cum în apropiere se afla un teren improvizat de aviaţie (comuna Stăneşti), n-a pierdut ocazia să-şi continue lecţiile de zbor, cu Udrischi. Vremurile fiind extrem de tulburi, tînărul rege era ţinut la curent cu tot ce se întîmplă în ţară. Pe micul „aerodrom[11] aterizau zilnic avioane de legătură cu care mesagerii aduceau şi duceau corespondenţa regală. Mihai I a semnat, în această perioadă, mai multe decrete, printre care documentele de numire şi instrucţiunile delegaţiei române pentru încheierea armistiţiului cu Moscova, declaraţia de război Germaniei etc. Tot aici a aflat amănunte despre barbarul bombardament nazist asupra Palatului Regal (la cîteva ore după plecarea Sa!), arestarea personalului Legaţiei germane la Bucureşti, sinuciderea lui von Killinger, luptele de la Băneasa conduse de colonelul Marcel Ol- teanu, operaţiunile de dezarmare a hitleriştilor şi de înaintare a trupelor române spre Ardeal, despre intrarea ruşilor în Bucureşti ş.a.m.d. Aici a primit Suveranul un grup de corespondenţi de război englezi care l-au rugat

să relateze pe larg desfăşurarea evenimentelor de la 23-24 august.

în seara de 12 septembrie 1944, M.S. Regele Mihai şi suita părăsesc satul şi se îndreaptă spre Bucureşti, unde sînt primiţi în gara Băneasa de întregul guvern, în frunte cu generalul Sănătescu, şi de o mulţime de oameni. Deoarece Palatul Regal devenise de nelocuit în urma bombardamentelor, s-a hotărît ca Regele şi Regina Mamă să-şi stabilească reşedinţa în Palatul Elisabeta, de la Şosea, în apropierea Arcului de Triumf de unde, peste 4 ani, va fi alungat de comuniştii lui Gheorghiu-Dej şi Petru Groza. Dar pînă atunci, Regele şi Ţara aveau să treacă prin multe încercări puse la cale de vînzătorii neamului şi de cei veniţi pe tancuri sovietice.

12 — Monarhia românească

Capitolul XXXI

PERIOADA 23 AUGUST 1944-30 DECEMBRIE 1947

„Au fost ani grei, obositori, cu puţine satisfacţii şi în ceea ce mă priveşte, şi în ceea ce priveşte ţara mea. Eram tînăr. Am învăţat repede să renunţ la mine însumi. Problemele ţării erau prea multe şi prea complexe ca să-mi rămînă timp de gîndire pentru persoana mea. Maturizarea s-a produs rapid şi în mod dureros, pentru că aproape toate chestiunile care mă solicitau păreau să nu aibă ieşire. Şi uneori nici nu aveau, fn această perioadă au fost date lovituri decisive încercărilor noastre de-a reinstala, în drepturile ei tradiţionale, democraţia."

Mihai I al României — MIRCEA CIOBANU, „Convorbiri cu ...", Ed. Humanitas, 1991

Secera şi ciocanul îşi arată colţii

La 31 august 1944, guvernul generalului C. Sănătescu, în deplin acord cu M.S. Regele Mihai, hotărăşte revenirea la Constituţia din 1923, socotită cea mai democratică din istoria modernă a poporului român şi una dintre cele mai avansate din lume, în ceea ce priveşte drepturile omului. S-ar fi putut spune că ţara reintră pe făgaşul ei normal de dezvoltare economică şi de viaţă socio-politică.

N-a fost să fie aşa, deoarece era război, şi nu unul oarecare, căci trupele sovietice se aflau pe teritoriul ţării noastre. Cu toate că Armata Română

întorsese armele împotriva Germaniei, încă din noaptea de 23 spre 24 august, şi lupta alături de Armata Roşie, aceasta se comporta ca ocupantă; numeroase formaţiuni din Moldova au fost dezarmate, soldaţii şi ofiţerii români fiind socotiţi

prizonieri şi trimişi în Siberia, de unde cei mai mulţi nu aveau să se mai întoarcă niciodată. Şi asta în timp ce unităţi române (încadrate operativ în Frontul 2 ucrainean) începuseră ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei. După aproape două săptămîni de tratative, delegaţia română (compusă din L. Pătrăşcanu, Ghiţă Pop, Barbu Ştir- bey şi D. Dămăceanu) a semnat la Moscova **Convenţia de armistiţiu** cu Naţiunile Unite, în care, printre altele, România era obligată la despăgubiri de război în valoare de 300 milioane dolari (în special către U.R.S.S.) şi la participarea cu cel puţin 12 divizii împotriva nazismului (efectiv mult depăşit). Prin lupte deosebit de grele, mai ales la forţarea Mureşului (17.IX.—5.X.), trupele noastre încheie misiunea de a izgoni forţele hitlerist-horthyste de pe teritoriul românesc, în dimineaţa de 25 octombrie 1944; victoria de la Cărei a însemnat un omagiu adus Regelui Mihai, suveranul ţării şi capul oştirii, de ziua Sa de naştere (25 octombrie 1921).

Datorită insolenţei comuniştilor — puţini, dar din ce în ce mai obraznici — şi a ingerinţelor ruseşti, situaţia în ţară era deosebit de tulbure, mai ales după „vizita" lui Gheorghiu-Dej la Moscova, unde primise ordine precise pentru destabilizare. După formarea unui nou guvern de coaliţie Sănătescu (4 noiembrie), urmează guvernul generalului N. Rădescu (6 decembrie), în care reprezentanţii P.C.R. îşi menţin o treime din portofolii şi încearcă să subordoneze interesele ţării sovieticilor. în această situaţie, tînărul rege trimite o scrisoare şi un memoriu preşedintelui S.U.A., F. D. Roosevelt (24 ianuarie 1945), în care

îşi arată îngrijorarea faţă de viitorul nostru alături de Uniunea Sovietică. Abuzurile de tot felul, jaful, deportările şi chiar execuţiile practicate pe scară largă de autorităţile ruseşti, precum şi acţiunile comuniştilor aşa-zis români, toate încălcînd cele mai elementare norme juridice internaţionale şi spiritul Convenţiei de armistiţiu, sînt prezentate foarte detaliat de Suveranul României, pe mai multe pagini.

Aceste documente — rămase literă moartă datorită -■•'înţelegerilor» dintre cei trei Mari! — au fost publicate pentru prima oară în România în **Addenda** la volumul I al „Convorbirilor cu . . .“ ale scriitorului **Mircea Ciobanu**
cu **M.S. Regele Mihai** (1991). Cu deosebit spirit vizionar, Majestatea Sa a prefigurat destinul României incluse în zodia secerei şi a ciocanului. ..

Vîşinski, tancuri şi... aplauze

Cu toate că Radio Londra, într-un comentariu, menţiona: „Dintre naţiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce priveşte numărul de ostaşi care participă la bătăliile de distrugere a nazismului[11], Conferinţa de la lalta (februarie 1945) stabilea ţării noastre un statut de . .. prizonier în propria-i casă.

Aşa avea să se comporte A. Vîşinski, prim-locţiitor al ministrului de externe sovietic, venit de la Moscova cu sarcini precise, să instaureze regimul comunist. După trei vizite mai mult sau mai puţin protocolare, la Palatul Elisa- beta, undeşi avea reşedi nţa acum regele, reuşeşte, ultimativ, să-l impună pe Petru Groza, însărcinat cu formarea unui nou guvern. Despre acest moment, M.S. Regele Mihai îşi aminteşte: „Cînd Vîşinski a plecat de la mine era în culmea furiei. Lovise cu pumnul în masă şi acum afirma ur- lînd că s-a săturat să aştepte! Nu m-am speriat. L-am urmărit cu atenţie,

pentru că fusesem informat despre calmul său proverbial. Era clar că joacă teatru. Luase în serios mai mult decît trebuia diferenţa de vîrstă dintre noi şi nu vroia să scape un prilej de a-mi da de înţeles că tinereţea mea este un handicap pe care îl va folosi, tot aşa cum îl folosise şi Antonescu în prima parte a războiului. Nu trecuseră mulţi ani de la depunerea jură- mîntului meu, în acest răstimp, vicisitudinile ţării au acţionat asupra mea în mod hotărîtor. Poate nu greşesc dacă afirm că, în vreme ce alţii se maturizau, în aceeaşi perioadă, eu îmbătrîneam. Vîşinski a ieşit din încăpere trîntind uşa. A trîntit-o atît de tare, încît zidul din preajma canatului s-a fisurat. M-am gîndit de multe ori la gestul acesta, de-a lungul anilor. Dacă furia lui ar fi fost autentică, s-ar fi auzit doar zgomotul ceva mai puternic al unei uşi. Dar pentru că s-a premeditat gestul, a pus mai multă energie în el, decît ar fi trebuit, pentru a-1

face convingător. Mi s-a comunicat, de altfel, că atunci cînd s-a suit în maşină rîdea. Un mod de a trata, pe care diplomaţia sovietică l-a folosit cu succes". Era 2 martie 1945.

Cu o zi înainte şi-n timpul acestei vizite, ruşii scoseseră tancurile pe străzile Bucureştiului, iar comuniştii le întîmpinau cu flori şi aplauze! Soarta României era şi la cheremul unora şi al altora... Organizînd tot felul de „manifestaţii prieteneşti" şi „acţiuni revoluţionare", ei au impus „formarea guvernului de largă concentrare democratică condus de dr. Petru Groza, în care F.N.D. deţine poziţii preponderente (preşedinţia şi 14 ministere), iar clasa muncitoare are rolul conducător" **(„Istoria României în date",** Ed. Enciclopedică Română, 1971, pg. 388). Nici un cuvînt despre pumnul de fier al lui Vîşinski şi trupele „eliberatoare" . ..

Groza refuză să demisioneze

Războiul era pe sfîrşite şi victoria aliaţilor asigurată. Occidentalii ne predaseră sovieticilor, dar Regele Mihai încă se bucura de o mare simpatie şi chiar iubire din partea majorităţii populaţiei şi-n special a tinerilor, care vedeau în persoana Sa şi-n instituţia monarhică unicul mijloc de a se bara drumul comunizări ţării.

De acest fapt şi-a dat seama, în primul rînd, guvernul Groza; grăbindu-se să legifereze o nouă „reformă agrară" (23 martie), să înceapă „purificarea administraţiei publice[44] (30 martie) şi să promulge legi „pentru reprimarea speculei ilicite şi a sabotajului economic" (2 mai), se urmărea îngrădirea influenţei regale şi se spera în creşterea popularităţii guvernanţilor. N-a fost să fie aşa, mai ales în prima parte a perioadei în discuţie. De exemplu, cu ocazia sărbătoririi de 10 Mai, cînd, la sfîrşitul paradei militare, maşina în care se urcase suveranul a fost luată pe sus, de mulţimea entuziasmată, strigînd şi cîntînd „Trăiască Regele". Asta i-a înfuriat pe ruşii prezenţi la defilare; au înţeles că românii îi detestă şi că unirea lor în jurul Coroanei s-a transformat într-o acţiune de protest împo-

triva sovietizării", cerîndu-i regelui să-i dezaprobe, prin- tr-un comunicat oficial! Bineînţeles că au fost refuzaţi. Dar acţiunile de subminare a autorităţii regale continuau, mai ales după înfiinţarea primelor SOVROM-uri (iulie) şi restabilirea relaţiilor diplomatice româno-sovietice (6 august), prin care se subordonau Moscovei economia şi politica României. Crezînd că aliaţii anglo-americani îl vor sprijini şi conform Constituţiei, Regele Mihai îi cere lui Petru Groza să-şi prezinte demisia, pentru a se forma un nou guvern, în care să fie reprezentate şi partidele istorice P.N.Ţ. (Maniu) şi P.N.L. (Brătianu), ca dovadă a instaurării adevăratei democraţii. încălcind

flagrant legalitatea constituţională, Groza refuză (!), desigur sfătuit de cei ce-l aduseseră la putere. Aşa se face că Majesta- tea Sa hotărăşte să nu mai semneze decretele-legi şi să nu mai întreţină nici o legătură cu guvernul.

Ceea ce s-a numit „grevă regală" a durat de la 21 august pînă la 7 ianuarie 1946. Timp în care s-au petrecut multe. Iată cum explică Suveranul „foloasele[14] acestei crize: „Trebuia să atrag atenţia poporului în ce primejdie se află. Trebuia să mă desolidarizez de orice acţiune a guvernului. Ţinţa principală a fost atinsă. Ţara şi-a dat seama că n-am nimic de-a face cu comunismul şi că lupt împotriva lui. Pe aliaţii din vest greva mea i-a deranjat. Şi ei voiau linişte, pentru ca pe fondul liniştii de la noi să-şi consolideze relaţiile cu Sovietele. Am observat că nu totdeauna liniştea e bună. Oamenii o vor fie cînd nu trebuie, fie împotriva intereselor altora (...) Cu trecerea vremii, am înţeles că ruşii îşi urmau un plan stabilit în amănunte, în timp ce Occidentul improviza. Pe cînd mă aflam în Anglia, prin 1951, 1952, s-a alcătuit o comisie de zece, douăsprezece persoane condusă de Kersten, un congressman american, pentru cercetarea modului în care s-a luat puterea de către comunişti în diferite ţări europene (...) M-au chemat şi pe mine. M-am lăsat anchetat şi am depus ca martor pentru România. Documentul a fost publicat de Congresul american. A circulat puţin; eu cred că nu întîmplător, căci adevărul trebuia ascuns în continuare şi milioanele de oameni din răsăritul Europei ţinute mai departe în întuneric. La documentul acesta
s-a lucrat mult. Partea de contribuţie pe care am adus-o eu nu este neglijabilă. Asta ar face parte, ca să zic aşa, din «neactivitatea» mea, despre care vorbesc răuvoitorii".

Ion Antonescu n-a cerut graţierea

De fapt, ţinta a fost doar parţial atinsă! Chiar dacă Majestatea Sa nu a participat la „sărbătoarea" de la 23 august 1945, cînd au defilat trupele române întoarse de pe front; chiar dacă la 8 noiembrie a avut loc în Piaţa Palatului Regal prima manifestaţie anticomunistă din România, soldată cu morţi, răniţi şi arestări, chiar dacă la Conferinţa miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii de la Moscova, occidentalii au cerut includerea în guvernul Groza, ca o condiţie a recunoaşterii acestuia de către cele două puteri, a cîte unui reprezentant al P.N.Ţ. şi P.N.L. şi organizarea de alegeri parlamentare (decembrie 1945); chiar dacă Ana Pauker, trimisa Cominternului, personalitate malefică pentru acea perioadă, organiza fel de fel de demonstraţii şi greve, pregătind falsificarea alegerilor . . . Situaţia era mult prea tensionată, manevrele sovieto-comuniste mult prea puternice. Drept care, o dată cu admiterea în guvernul Groza a reprezentanţilor P.N.Ţ. şi P.N.L., în calitate de miniştri secretari de stat fără portofoliu (!), a luat sfîrşit „greva regală" (7 ianuarie 1946). Peste o lună, obsedate de „liniştea democratică" necesară în estul Europei, Anglia şi S.U.A. recunosc guvernul Groza şi reiau legăturile diplomatice cu România.

încep marile procese comuniste, „în numele poporului". Aduşi din Uniunea Sovietică, după aproape 2 ani de detenţie, mareşalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu şi ceilalţi arestaţi în ziua de 23 august 1944 şi apoi pre- daţi de Bodnăraş ruşilor, „criminali de război" sînt condamnaţi la moarte (18 mai 1946). Despre acest proces, la care guvernanţii vroiau să-l ia părtaş pe rege, Majestatea Sa avea să scrie: „Erau 17 acuzaţi. Antonescu a fost demn. A recunoscut faptele care-i erau imputate. Presa, toată pusă în slujba comuniştiilor, insinua că Maniu fusese com-

plicele lui. Dar Maniu, chemat ca martor, a spulberat toate aceste insinuări, comportîndu-se totuşi civilizat cu principalul acuzat, mareşalul Antonescu, care — spusese el Tribunalului — îi fusese un -«adversar nu un duşman». Nici pe mine nu au reuşit să mă compromită. Era vădită capcana lor: dacă-l graţiam pe Mareşal, aş fi fost declarat de ei ca fiind nazist; dacă refuzasem să-l graţiez, i-aş fi supărat pe români. Deci, oricum, aş fi fost condamnabil. Dar, iată, Mareşalul a refuzat să facă cerere de graţiere. Era prea scîrbit ca să mai ţină la viaţă? S-a gîndit la situaţia în care aş fi fost pus? Nu pot şti. Ce ştiu e că **am, cerut din proprie iniţiativă, ca cele 17 condamnări la moarte să fie comutate** (n.n.). Doar trei dintre ei nu au fost omorîţi".

„Dictatul scitic"

La Conferinţa de pace de la Paris (29 iulie—15 octombrie 1946), României nu i se recunoaşte, din partea puterilor învingătoare în cel de-al doilea război mondial, statutul de cobeligerantă, astfel că ruşii rămîn stăpîni la noi în ţară. în aceste condiţii, ei continuă să dicteze tot, de la domeniul socio-politic la cel economic, călăuzindu-se după mai vechiul „dictat scitic[11].

Şi nu le-a fost greu să organizeze şi să falsifice alegerile parlamentare din 19 noiembrie, într-o zi de vineri. Iată ce-şi aminteşte unul din participanţi, ing. **Nicolae Mărincuş:** „Conducerea P.N.Ţ. a părăsit sediul central din str. Clemenceau (azi Gabriel Peri), nu departe de hotelul Athenee Palace, retrăgîndu-se într-un loc mai sigur. în această situaţie, conducerea a încredinţat paza sediului unui grup de 18 studenţi şi tineri, dintre care: Nicolae Pe- trescu, Marin Bucă, Maria Achim şi alţii. Eu am preluat legătura telefonică cu organizaţiile Capitalei şi cu cele judeţene. Sediul a fost înconjurat de oameni cu şapcă ai P.C.R., de poliţie şi securitate. Am baricadat cele două

accese. Toată ziua de 19 şi în noaptea de 19/20 noiembrie ni se relatau telefonic: abuzuri, bătăi şi arestări ale delegaţilor noştri la urne, falsificarea listelor, furtul de urne, introducerea cu toptanul, de către oamenii B.P.D., 184

de buletine votate cu semnul soarele. Nu se permitea prezenţa delegaţilor P.N.Ţ. la numărătoarea voturilor. Revolta alegătorilor a fost îndreptăţită, fiindcă deşi aproape totalitatea voturilor au fost date pentru P.N.Ţ., în ciuda evidenţei, rezultatele comunicate au fost inversate, respectiv pentru B.P.D. („Dreptatea", 17 septembrie 1992). Falsul a fost complet, în întreaga ţară!

Anul 1947 debutează cu semnarea tratatelor de pace cu România ale guvernelor S.U.A., U.R.S.S., Marii Britanii şi Naţiunilor Unite. La 10 februarie, delegaţia guvernului român semnează la Paris Tratatul de pace cu Puterile Aliate şi Asociate, ţării noastre recunoscîndu-i-se drepturile legitime asupra Transilvaniei de Nord, dar i se şi impune plata unor despăgubiri în contul reparaţiilor de război (angloamericanii renunţă la ele, în schimb ruşii le vor înzeci în următorul deceniu!). Stăpîni pe situaţie şi ignorînd prevederile constituţionale, comuniştii încep atacurile directe împotriva opozanţilor, primul vizat fiind Partidul Naţional Ţărănesc, dizolvat printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri (30 iulie). De altfel, Iuliu Maniu fusese ţinta unor atacuri vehemente în presă, din partea „ideologilor" Silviu Brucan, Miron Constantinescu şi lo- sif Ardeleanu, care scriau în „Scînteia" (încă din 1945), că „fruntaşul ţărănist exprima punctul de vedere al clicii celei mai reacţionare din România de azi, celei mai şovine şi imperialiste", că este „duşman al clasei muncitoare" şi „sabotorul nr. 1 al poporului său". Instigatorii îl mai acuză că are o „atitudine veninoasă şi calomnioasă faţă de U.R.S.S." Deci, crimă şi trădare! Procesul înscenat conducătorilor P.N.Ţ. a început la 30 octombrie; înainte de a se încheia (12 noiembrie), Franţois Mauriac avea să scrie, în „Journal **V": „Iuliu Maniu era deja condamnat la moarte, iar sentinţa nu va uimi opinia publică mondială. Se vor ridica puţine proteste: la ce ar folosi? Comedia s-a sfirşit.**

Comuniştii din lumea întreagă ştiu bine că acum trebuie să aibă curajul de a ne arăta adevărata lor faţă, care, mai ceva decît moartea, nu se poate privi direct, deoarece este moartea însăşi, moartea noastră, a fiecăruia dintre noi, europeni, occidentali, ce refuzăm să fim bolşevici şi, prin urmare, sîntem învinuiţi de aceeaşi crimă ca şi Petkov (n.n. în Bulgaria) şi **Maniu: crima de a ne opune Moscovei".** Acest avertisment, ca şi altele din anii următori, n-a avut ecou în rîndul politicienilor occidentali. Cu toate eforturile şi intervenţiile făcute de Regele Mihai, luliu Maniu a fost condamnat pe viaţă, datorită presiunii lui Stalin asupra comuniştilor din guvern, luliu Maniu şi Ion Mihalache, precum şi întreaga ,,bandă de trădători[11], aveau să sfîrşească în închisorile comuniste.

La 30 decembrie 1947, după ce se întorsese de la Londra, Regele Mihai a fost „convocat" la Palatul Elisabeta, unde Petru Groza şi Gheorghiu-Dej îi propun un . . . „divorţ prietenesc", întinzîndu-i o foaie prin care abdica de la domnie. Regele explică: „Era un şantaj, pentru că în 1946 arestaseră cîteva mii de studenţi şi m-au şantajat prin ei, spunînd că dacă tergiversez semnarea actului de abdicare şi dacă se află ce se întîmplă şi vor fi manifestaţii, vor fi obligaţi să tragă. Nu mi-am putut asuma responsabilitatea unei băi de sînge doar pentru mine".

Despre această zi, istoricul Dinu **C.** Giurescu **a scris un studiu intitulat „Lovitură de stat împotriva naţiunii române** (revista Cuget 21/1992). **La începutul lui ianuarie '48, suveranul şi familia regală au plecat din ţară. Prin decizia C.M. nr. 797 din 22 mai 1948, regelui, născut şi crescut în România, I s-a retras „naţionalitatea" română! Această aberaţie juridică... funcţionează şi astăzi, neocomuniştii interzicîndu-I să vină la sărbătorirea Zilei Naţionale de 1 Decembrie**

1993, fiindu-le teamă că se vor repeta manifestările de dragoste din zilele Sfintelor Paşti 1992, cînd numai la Bucureşti L-au întîmpinat şi aclamat peste o jumătate de milion de oameni!

CUPRINS

I. Monarhia la români 5
II. Principele Carol 11
III. „Ce face Vodă?” 17
IV. Comandant suprem al armatelor româno-ruse . . 23
V. Regele Carol I 28
VI. România mică 33
VII. Război şi neutralitate 39
VIII. în primul război mondial 46
IX. între victorie şi capitulare..... 52
X. Epopeea Mărăşeşti 58
XI. întregirea 64
XII. Marele vis 70
XIII. împrejurări grele 76
XIV. Coroană şi lege 82
XV. Autoritatea Regelui 89
XVI. Regele Ferdinand I 94
XVII. Anii Regenţei 100
XVIII. Actul restauraţiei 106
XIX. Peste partide 112
XX. Guvernul lorga 118
XXI. Regele Carol al II-lea 124
XXII. Mihai — Mare Voievod de.....Alba-Iulia 130
XXIII. Sublocotenentul Mihai de.....Alba-Iulia 136
XXIV. A fost ziua de 6 septembrie 1940 142
XXV. Victorii şi înfrîngeri 146
XXVI. Liniştea de dinaintea furtunii 152
XXVII. „O realitate absurdă” 157

XXVIII. O zi în faţa istoriei 162
XXIX. Arestarea Antoneştilor 169
XXX. Noaptea cea mai lungă 172
XXXI. Perioada 23 august 1944-30 decembrie 1947 . . . 178

Tiparul executat sub cda. 340/1993,
la Imprimeria de Vest, Oradea,
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105.